

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет правничих наук
Кафедра міжнародного та європейського права

Магістерська робота

освітній ступінь – магістр

на тему: **«ПРАВОВІ АСПЕКТИ НАДАННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ПІДТРИМКИ
УКРАЇНИ В РАМКАХ СПІЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ОБОРОНИ І
БЕЗПЕКИ ЄС»**

**«LEGAL ASPECTS OF PROVIDING MILITARY SUPPORT TO
UKRAINE WITHIN THE FRAMEWORK OF THE EU COMMON
DEFENCE AND SECURITY POLICY»**

Виконала: студентка 2-го року навчання,
Спеціальності
081 Право
Стеценко Ольга Сергіївна

Керівник Петров Р.А.,
проф., д.ю.н.,
завідувач кафедри міжнародного та
європейського права НаУКМА

Рецензент _____
(прізвище та ініціали)

Магістерська робота захищена
з оцінкою _____

Секретар ЕК _____
«__» _____ 2025р.

Київ – 2025

Декларація
академічної доброчесності

Я, Стеценко Олена Сергіївна

студентка 2 факу навчання магістерської програми за спеціальністю "Право" факультету правничих наук НаУКМА підтверджую так:

- написала свою магістерську роботу на тему "Правові аспекти надання військової підтримки Україні в рамках Спільної політики зовнішньої і безпеки ЄС" викладав викладач академічної доброчесності та не містить плагіату, порушень п.3.1. Положення про академічну доброчесність університету НаУКМА, зі згоди мою я ознайошена;
- я заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідеальною її друкованою версією.

09.05.2025

Стеценко О.С.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	4
ВСТУП	7
Розділ 1. Теоретико-правові засади Спільної політики оборони і безпеки ЄС	10
Розділ 2. Правові аспекти надання військової підтримки третім країнам у рамках Спільної політики оборони і безпеки ЄС	37
Розділ 3. Надання військової підтримки Україні в рамках Спільної політики оборони і безпеки ЄС	58
Розділ 4. Перспективи розвитку співпраці між Україною та ЄС у сфері оборони і безпеки	86
ВИСНОВКИ.....	106
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	110

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- AMISOM/ATMIS – місія Африканського Союзу в Малі/перехідна місія Африканського Союзу в Сомалі
- ASAP – Акт про підтримку виробництва боєприпасів
- ВВП – валовий внутрішній продукт
- G7 – Група семи
- ДЄС – Договір про Європейський Союз
- EDA – Європейське оборонне агентство (European Defence Agency), англ.
- EDF – Європейський оборонний фонд (European Defence Fund), англ.
- EDIP – Європейська програма оборонних інвестицій
- EDIS – Європейська оборонна промислова стратегія (на стор. 66)
- EDIS – Європейська система поділу оборонної інформації (на стор. 80)
- ЄОА – Європейське оборонне агентство (EDA)
- ЄОФ – Європейський оборонний фонд (EDF)
- ЄС – Європейський Союз
- ЄСЗД – Європейська служба зовнішньої дії
- ЄС-НАТО – Європейський Союз – Організація Північноатлантичного договору
- ЄС-ООН – Європейський Союз – Організація Об'єднаних Націй
- ЄС-ОБСЄ – Європейський Союз – Організація з безпеки і співробітництва в Європі
- ЄФМ – Європейський фонд миру (European Peace Facility, EPF)
- EPF – Європейський фонд миру (European Peace Facility, ЄФМ), англ.
- EUAM Ukraine – Консультативна місія ЄС в Україні / Місія ЄС з військової допомоги Україні
- EUCAP Sahel Niger – Цивільна місія ЄС з розбудови потенціалу в Нігері
- EUFOR – Сили Європейського Союзу
- EUFOR Althea – Операція ЄС в Боснії та Герцеговині
- EUFOR RD Congo – Операція ЄС в Демократичній Республіці Конго
- EUFOR Tchad/RCA – Операція ЄС в Чаді та Центральноафриканській

Республіці

EULEX Kosovo – Місія ЄС з верховенства права в Косово

EUMAM Ukraine – Місія ЄС з військової допомоги Україні (European Union Military Assistance Mission Ukraine)

EUNAVFOR Atalanta – Військово-морська операція ЄС біля узбережжя Сомалі

EU NAVFOR MED IRINI – Військово-морська операція ЄС у Середземномор'ї

Interflex – тренувальна програма під керівництвом Великобританії (у тексті)

INTCEN – Розвідувальний і ситуаційний центр ЄС (EU Intelligence and Situation Centre)

MINURCAT – Місія ООН в Чаді та Центральноафриканській Республіці

MINUSMA – Багатопрофільна інтегрована місія ООН зі стабілізації в Малі

НАТО – Організація Північноатлантичного договору

NIS2 – Директива ЄС щодо мережевої та інформаційної безпеки (контекст)

ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі

ОПК – оборонно-промисловий комплекс

ООН – Організація Об'єднаних Націй

PESCO – Постійне структуроване співробітництво (Permanent Structured Cooperation)

РЄБ / РЕБ – радіоелектронна боротьба

РБ ООН – Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй

ROE – правила застосування сили (Rules of Engagement)

SOFA/SOMA – типові угоди про статус сил/місій (Status of Forces Agreement / Status of Mission Agreement)

СПБО – Спільна політика безпеки і оборони (Common Security and Defence Policy, CSDP)

STANAG – Стандарт НАТО (Standardization Agreement)

СЗПБ – Спільна зовнішня політика і політика безпеки (Common Foreign and Security Policy, CFSP)

CFSP – Спільна зовнішня політика і політика безпеки (СЗПБ), англ.

"Visegrad Battlegroup" – Бойова тактична група ЄС "Вишеград" (у тексті)

ЗЄС – Західноєвропейський союз

ЗСУ – Збройні Сили України

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних геополітичних умовах військова підтримка України з боку Європейського Союзу набуває особливого значення. Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України у лютому 2022 року призвело до фундаментальних змін у безпековій архітектурі Європи та стало каталізатором безпрецедентної трансформації Спільної політики безпеки і оборони ЄС. Уперше в історії Євросоюз прийняв рішення про надання летальної зброї третій країні, створив спеціальну Місію ЄС з військової допомоги Україні (EUMAM Ukraine) та спрямував значні фінансові ресурси через Європейський фонд миру на військову підтримку держави, що зазнала агресії.

Правові механізми надання військової підтримки третім країнам у рамках Спільної політики оборони і безпеки ЄС проходять стрімку еволюцію під впливом російсько-української війни. Трансформуються не лише інструменти та обсяги допомоги, але й саме концептуальне розуміння ролі ЄС як безпекового актора на міжнародній арені. Це потребує ґрунтовного правового аналізу нормативних засад, інституційних механізмів та практичної реалізації військової підтримки України з боку ЄС.

Додаткової актуальності дослідженню надає отримання Україною статусу кандидата на вступ до ЄС у червні 2022 року та початок переговорного процесу щодо вступу в грудні 2023 року. Ці події створюють нові правові рамки для співпраці між Україною та ЄС у сфері безпеки і оборони, відкриваючи перспективи поглиблення інтеграції України до європейської системи колективної безпеки.

Дослідження правових аспектів надання військової підтримки України в рамках Спільної політики оборони і безпеки ЄС має не лише теоретичне, але й практичне значення для формування ефективних механізмів протидії російській агресії та відновлення миру й безпеки на європейському континенті.

Проблематика правових аспектів Спільної політики оборони і безпеки ЄС, а також військової допомоги третім країнам знайшла відображення у працях як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Серед українських науковців варто відзначити роботи Ю. Битяка, І. Яковюка, В. Шамраєвої, М. Небеської, М. Окладної, І. Грушка, Я. Завади, І. Маринів, М. Криштановича, В. Шатуна та інших. Зарубіжні автори, які досліджували дану тематику, включають П. Кутракоса, Н. Дюна, А. Фіота, Х. Солану, Н. Солу. Водночас, комплексних досліджень правових аспектів надання військової підтримки Україні в рамках Спільної політики оборони і безпеки ЄС, особливо після 24 лютого 2022 року, бракує у вітчизняній юридичній науці.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота виконана в межах науково-дослідницької теми кафедри міжнародного та європейського права факультету правничих наук НаУКМА «Правове регулювання інтеграційних процесів: досвід ЄС та перспективи для України».

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є комплексний аналіз правових аспектів надання військової підтримки Україні в рамках Спільної політики оборони і безпеки ЄС, виявлення особливостей правових механізмів такої підтримки та перспектив їх розвитку в контексті європейської інтеграції України.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- дослідити теоретико-правові засади Спільної політики оборони і безпеки ЄС, її поняття, принципи та цілі;
- розглянути правові аспекти надання військової підтримки третім країнам у рамках СПБО ЄС;
- дослідити правові підстави та форми надання військової підтримки Україні з боку ЄС;
- визначити перспективи розвитку співпраці між Україною та ЄС у сфері оборони і безпеки.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі

реалізації Спільної політики оборони і безпеки ЄС, зокрема надання військової підтримки Україні.

Предметом дослідження є правові аспекти надання військової підтримки Україні в рамках Спільної політики оборони і безпеки ЄС.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить комплекс загальнонаукових та спеціально-юридичних методів пізнання. Діалектичний метод дозволив розглянути СПБО ЄС та механізми військової підтримки України в їх розвитку та взаємозв'язку. Системно-структурний метод застосовано для аналізу інституційного механізму реалізації СПБО ЄС. За допомогою історичного методу досліджено еволюцію СПБО ЄС та розвиток військової співпраці між Україною та ЄС. Формально-юридичний метод використано для аналізу нормативно-правових актів, що регулюють надання військової підтримки третім країнам. Порівняльно-правовий метод дозволив співставити різні правові механізми військової підтримки та їх ефективність. Метод прогнозування застосовано для визначення перспектив розвитку співпраці між Україною та ЄС у сфері оборони і безпеки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що кваліфікаційна робота є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексним дослідженням правових аспектів надання військової підтримки Україні в рамках Спільної політики оборони і безпеки ЄС в умовах повномасштабної російської агресії.

Структура роботи зумовлена метою та завданнями дослідження і складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

Розділ 1. Теоретико-правові засади Спільної політики оборони і безпеки ЄС

Спільна політика безпеки і оборони ЄС є одним із найбільш специфічних та складних напрямів європейської інтеграції. Її формування було зумовлено як внутрішніми факторами розвитку інтеграційного об'єднання, так і змінами у геополітичному середовищі Європи після завершення "холодної війни".

У сучасному розумінні Спільна політика безпеки і оборони ЄС – це сукупність правових норм, принципів, механізмів та інструментів, спрямованих на забезпечення безпеки Європейського Союзу, здійснення миротворчої діяльності та управління кризовими ситуаціями. Відповідно до статті 42 Договору про Європейський Союз (ДЄС), СПБО "є невід'ємною частиною спільної зовнішньої та безпекової політики" та "забезпечує Союзу оперативну спроможність, що спирається на цивільні та військові засоби". [6]

Історично концепція СПБО пройшла кілька етапів розвитку: від ідеї Європейської оборонної спільноти (1950-ті роки), через функціонування Західноєвропейського союзу, до формування у 1990-х роках власне політики безпеки і оборони в межах Європейського Союзу. Аналіз цієї еволюції дозволяє простежити, як ідея європейської оборонної інтеграції поступово трансформувалася від амбітних, але нереалізованих проєктів до більш прагматичного підходу, що враховує складну архітектуру безпеки в Європі. Саме поняття "Спільна політика безпеки і оборони" (Common Security and Defense Policy) офіційно було запроваджене Лісабонським договором (2007 р.), який змінив попередню назву "Європейська політика безпеки і оборони" (European Security and Defense Policy). [73]

Важливо відзначити, що СПБО не є аналогом національних оборонних політик держав-членів, а радше виступає додатковим механізмом координації та співпраці у сфері безпеки та оборони. Як відзначає М. Небеська, "політичний компонент домінує над військовим у структурі СПБО", що обумовлено специфікою інтеграційного об'єднання та роллю НАТО як

основного гаранта територіальної безпеки більшості держав-членів ЄС. [17] На мою думку, таке домінування політичного компоненту створює певну дихотомію: з одного боку, воно забезпечує гнучкість у реагуванні на різні типи криз, а з іншого – обмежує здатність ЄС до проведення повномасштабних військових операцій без підтримки НАТО.

СПБО базується на низці фундаментальних принципів, які визначають її специфіку та відрізняють від інших напрямів діяльності ЄС. Серед цих принципів можна виділити наступні:

1. Принцип субсидіарності та пропорційності. Відповідно до цього принципу, ЄС діє у сфері безпеки і оборони лише тоді і настільки, наскільки цілі запропонованих дій не можуть бути достатньою мірою досягнуті державами-членами самостійно, а можуть бути краще досягнуті на рівні Союзу. Цей принцип закріплений у статті 5 Договору про Європейський Союз. [6]

2. Принцип міждержавного співробітництва. На відміну від багатьох інших сфер інтеграції, СПБО функціонує переважно на основі міждержавної взаємодії, а не наднаціонального управління. М. Небеська зазначає, що "спільна зовнішня політика і політика безпеки підпорядковується спеціальним правилам і процедурам" [17], які передбачають більшу роль держав-членів у прийнятті рішень. Аналізуючи практику прийняття рішень у сфері СПБО, можна виявити значні обмеження для наднаціональних інституцій ЄС, особливо Європейської Комісії та Європейського Парламенту.

3. Принцип одностайності. Рішення у сфері СПБО приймаються за загальним правилом на основі одностайності держав-членів, що підкреслює особливу чутливість питань безпеки і оборони для національного суверенітету. Як зазначає В. Шамраєва, "рішення в сфері СПБО вимагають консенсусу, що відображає міждержавний характер співпраці" [28]. Я вважаю, що цей принцип, хоча й забезпечує врахування інтересів усіх держав-членів, одночасно становить суттєву перешкоду для швидкого реагування на кризові ситуації.

4. Принцип поваги до національної ідентичності та безпекового статусу держав-членів. СПБО поважає "особливий характер безпекової та оборонної політики певних держав-членів" (ст. 42(2) ДЄС) [6], що дозволяє враховувати різні безпекові статуси держав-членів: нейтральних країн (Австрія, Ірландія), членів НАТО і країн, що не входять до Альянсу.

5. Принцип колективної солідарності. Стаття 42(7) ДЄС містить положення про взаємну допомогу, згідно з яким "якщо держава-член зазнає збройної агресії на своїй території, інші держави-члени повинні надати їй допомогу та підтримку всіма доступними їм засобами".[6] Це положення є своєрідним аналогом статті 5 Вашингтонського договору про колективну оборону НАТО. Проте, на відміну від механізму НАТО, практична реалізація цього принципу в рамках ЄС залишається недостатньо розробленою, що створює певну правову невизначеність.

6. Принцип комплементарності з НАТО. СПБО має доповнювати, а не дублювати діяльність НАТО. Як зазначено у статті 42(2) ДЄС, "політика Союзу... поважає зобов'язання певних держав-членів, які вбачають здійснення своєї спільної оборони в Північноатлантичному альянсі".[6] Цей принцип забезпечує узгодженість європейських та євроатлантичних безпекових структур, проте створює певні обмеження для розвитку автономних оборонних спроможностей ЄС.

Цілі СПБО визначені у Договорі про Європейський Союз та конкретизовані у стратегічних документах ЄС. Основні цілі включають:

1. Захист цінностей, фундаментальних інтересів, безпеки, незалежності та цілісності Союзу. Ця мета безпосередньо пов'язана із забезпеченням внутрішньої стабільності ЄС та захистом його громадян від зовнішніх загроз.[6] Важливо відзначити, що розуміння поняття "безпека" в контексті СПБО постійно розширюється, охоплюючи сьогодні не лише традиційні військові аспекти, але й кібербезпеку, енергетичну безпеку, боротьбу з тероризмом та іншими гібридними загрозами.

2. Підтримання миру, запобігання конфліктам та зміцнення

міжнародної безпеки. В ДЄС зазначено, що СПБО "забезпечує Союзу оперативну спроможність... для виконання місій з підтримання миру, запобігання конфліктам та зміцнення міжнародної безпеки відповідно до принципів Статуту ООН".[6] Реалізація цієї цілі відображає зростаючу роль ЄС як глобального актора у сфері безпеки.

3. Здійснення гуманітарних і рятувальних місій, миротворчих операцій, врегулювання криз та операцій з постконфліктної стабілізації. Ці завдання, відомі як "Петерсберзькі завдання", були розширені Лісабонським договором і включають також "спільні операції з роззброєння, гуманітарні та рятувальні операції, надання військових порад і допомоги, запобігання конфліктам та миротворчість, завдання бойових сил у врегулюванні криз, включаючи миротворчість та постконфліктну стабілізацію". [73] Практичний досвід проведення таких місій (наприклад, в Боснії та Герцеговині, Малі, Сомалі) демонструє як сильні сторони, так і обмеження СПБО.

4. Поступове формування спільної оборонної політики, яка може привести до спільної оборони. У ДЄС передбачено, що СПБО "включає поступове формування спільної оборонної політики Союзу. Вона призведе до спільної оборони, якщо Європейська Рада одностайно вирішить це".[6] На мою думку, ця мета залишається найбільш амбітною і водночас найбільш спірною, оскільки передбачає високий рівень інтеграції у надзвичайно чутливій для національного суверенітету сфері.

5. Розвиток військового потенціалу держав-членів. Відповідно до статті 42(3) ДЄС, "держави-члени зобов'язуються поступово вдосконалювати свої військові спроможності".[6] Ця мета реалізується, зокрема, через діяльність Європейського оборонного агентства.

У Глобальній стратегії ЄС 2016 року було визначено додаткові стратегічні пріоритети СПБО, зокрема: захист Європи, реагування на зовнішні кризи, розбудова спроможностей партнерів та співпраця з міжнародними організаціями. [91] У "Стратегічному компасі" 2022 року було оновлено ці пріоритети з урахуванням нових викликів, включаючи проактивну реакцію на

кризи, інвестиції в розвиток військового потенціалу та зміцнення відносин із стратегічними партнерами. [32]

Аналізуючи еволюцію стратегічних документів ЄС у сфері безпеки, можна відзначити поступовий перехід від декларативного до більш практичного підходу. Якщо попередні стратегії переважно формулювали загальні принципи, то "Стратегічний компас" містить конкретні ініціативи з розвитку військових спроможностей ЄС, включаючи створення Сил швидкого реагування. Це свідчить про зростаюче усвідомлення необхідності підвищення стратегічної автономії ЄС у сфері безпеки та оборони. [9]

Еволюція правової бази та інституційної структури СПБО ЄС відображає поступову трансформацію безпекової політики Союзу від переважно декларативних норм до більш конкретних механізмів співпраці. Я. Завада справедливо підкреслює, що "після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну в лютому 2022 року СПБО зіткнулася з необхідністю переосмислення своїх цілей та інструментів у контексті нових безпекових викликів у Європі".[8] Це переосмислення відображено у "Стратегічному компасі", який визначає нові пріоритети СПБО з урахуванням змін у безпековому середовищі.

На мою думку, російська агресія проти України стала каталізатором для давно назрілих змін у підходах ЄС до питань безпеки та оборони. Хоча "Стратегічний компас" демонструє більш чітке усвідомлення безпекових викликів, реальна здатність ЄС швидко адаптувати свою політику залишається обмеженою інституційними рамками та різними позиціями держав-членів.[14]

Поняття, принципи та цілі СПБО ЄС формують концептуальну основу для розуміння правової природи та особливостей функціонування цього напряму діяльності Європейського Союзу. СПБО є комплексним механізмом, який поєднує елементи міждержавного співробітництва та наднаціонального управління, спрямованим на забезпечення безпеки ЄС та його громадян, а також на сприяння міжнародній безпеці. При цьому СПБО враховує різні безпекові статуси держав-членів та доповнює діяльність НАТО, а не конкурує

з нею.

Нормативно-правова база СПБО ЄС є складною системою правових актів різної юридичної сили, які регулюють питання оборони і безпеки на рівні Європейського Союзу. Вона включає як установчі договори ЄС, так і вторинне законодавство, рішення інституцій ЄС та міжнародні угоди. [18]

Аналіз первинного права ЄС у сфері СПБО дозволяє простежити поступовий розвиток правових засад цієї політики від загальних принципів до більш конкретних механізмів співпраці. Маастрихтський договір (1992 р.) став першим документом, який офіційно закріпив положення про Спільну зовнішню політику і політику безпеки (СЗПБ) як один із "стовпів" ЄС. Договір визначив ключові цілі СЗПБ, включаючи захист спільних цінностей та інтересів Союзу, зміцнення безпеки та сприяння міжнародному співробітництву.[74] Однак, як показала практика, закріплені в Маастрихтському договорі механізми виявилися недостатньо ефективними для вирішення реальних безпекових криз, що виникли на європейському континенті у 1990-х роках, зокрема конфліктів на Балканах.

Амстердамський договір (1997 р.) розширив положення про СЗПБ та вперше включив до компетенції ЄС питання безпеки і оборони, які раніше належали до сфери відповідальності Західноєвропейського союзу (ЗЄС). Важливим внеском Амстердамського договору було включення "Петерсберзьких завдань" до компетенції ЄС, що дозволило Союзу проводити гуманітарні та рятувальні місії, миротворчі операції та операції з врегулювання криз. [19] Ця інновація створила правове підґрунтя для розвитку операційних спроможностей ЄС у сфері безпеки.

Ніццький договір (2001 р.) продовжив розвиток правових засад СЗПБ, зокрема через запровадження Постійного комітету з політичних питань і безпеки. Цей інституційний крок був важливим для посилення спроможності ЄС у сфері планування та проведення кризових операцій. Проте фрагментований характер нормативної бази все ще обмежував ефективність СПБО. [70]

Лісабонський договір (2007 р.) став ключовим етапом у розвитку нормативно-правової бази СПБО. Він не тільки змінив термінологію, замінивши "Європейську політику безпеки і оборони" на "Спільну політику безпеки і оборони", але й суттєво розширив положення щодо СПБО. [73] Статті 42-46 Договору про Європейський Союз у редакції Лісабонського договору містять детальні положення щодо СПБО, які значно посилили правову базу цієї політики.

Особливо важливим елементом Лісабонського договору стало запровадження "клаузули про взаємну допомогу" (стаття 42(7) ДЄС), яка створила механізм солідарності між державами-членами у випадку збройної агресії. [6] Хоча ця клаузула формально нагадує статтю 5 Вашингтонського договору НАТО, її практична імплементація залишається менш чіткою. Показово, що після терористичних атак у Парижі у 2015 році Франція вперше застосувала цю статтю, проте реакція держав-членів була неоднорідною, що вказує на обмеження цього механізму.

Інновацією Лісабонського договору стало також запровадження постійного структурованого співробітництва (PESCO) як механізму поглибленої інтеграції у сфері оборони (стаття 46 ДЄС). PESCO дозволяє групі держав-членів ЄС, які відповідають певним критеріям військових спроможностей, взяти на себе більш серйозні зобов'язання щодо спільних оборонних проєктів. Важливо відзначити, що хоча правова основа для PESCO була створена ще у 2007 році, цей механізм був активований лише у 2017 році, що демонструє складність впровадження нових форм оборонної інтеграції в ЄС. [34]

Аналізуючи первинне право ЄС у сфері СПБО, варто відзначити його еволюційний характер, який відображає поступовий розвиток безпекової політики Союзу від загальних принципів до більш конкретних механізмів та інструментів. Водночас, на мою думку, нормативна база СПБО зберігає певну фрагментованість та неоднозначність, особливо щодо розмежування повноважень між ЄС та державами-членами. Ця неоднозначність часто

призводить до складнощів у практичній реалізації безпекових ініціатив ЄС.

Дослідження вторинного законодавства ЄС у сфері СПБО демонструє, що воно охоплює широкий спектр нормативних актів, прийнятих інституціями ЄС для імплементації положень установчих договорів. На відміну від багатьох інших сфер права ЄС, вторинне законодавство у сфері СПБО має свою специфіку, яка проявляється, зокрема, у особливих типах правових актів та процедурах їх прийняття.[85]

В. Шамраєва справедливо підкреслює, що "Лісабонський договір окреслив невід'ємне відокремлення політики безпеки і оборони від зовнішньої політики Євросоюзу, передбачивши перед цим обширну структурну перебудову окремих європейських інститутів". Це підтверджує особливий статус СПБО у правовій системі ЄС. На мою думку, таке відокремлення, хоча й сприяло інституційному розвитку СПБО, створило певні виклики щодо координації дій у сфері зовнішньої політики та безпеки, що особливо проявляється під час кризових ситуацій. [28]

Вторинне законодавство ЄС у сфері СПБО включає рішення Ради ЄС, спільні дії, спільні позиції та інші правові акти, які приймаються на основі установчих договорів. М. Небеська зазначає, що "ухвалення законодавчих актів у сфері СЗПБ виключено", що відрізняє цю сферу від інших напрямів діяльності ЄС. Така особливість відображає міждержавний характер СПБО та обмежену роль наднаціональних інституцій у формуванні цієї політики. [17]

Аналізуючи вторинне законодавство у сфері СПБО, можна виділити ключові акти, які сформували інституційну структуру цієї політики. Це, зокрема, рішення Ради про створення Комітету з питань політики та безпеки, Військового комітету та Військового штабу ЄС, а також Європейського оборонного агентства. Значущим кроком стало рішення про створення постійного структурованого співробітництва (PESCO), яке дозволило групі держав-членів взяти на себе більш серйозні зобов'язання щодо спільних оборонних проєктів. [78]

Важливе місце у нормативно-правовій базі СПБО займають механізми

фінансування, зокрема "Афіна" та Європейський фонд миру. Ці інструменти демонструють прагнення ЄС подолати обмеження, пов'язані з фінансуванням діяльності з військовими аспектами, проте вони залишаються частково позабюджетними, що обмежує їхню гнучкість.

Стратегічні документи ЄС, хоча формально не мають обов'язкової юридичної сили, відіграють важливу роль у формуванні СПБО. Європейська стратегія безпеки 2003 року визначила основні загрози та стратегічні цілі ЄС у сфері безпеки. І. Грушко зазначає, що "реальні інституційні зміни у зовнішній політиці ЄС стали фактами після введення в дію Лісабонського договору та створення Європейської служби зовнішніх дій", що сприяло більш ефективній реалізації безпекової політики. [5]

Глобальна стратегія ЄС 2016 року запропонувала більш реалістичний підхід до зовнішньої політики, ввівши концепцію "стратегічної автономії".[91] "Стратегічний компас" 2022 року конкретизував цілі та інструменти СПБО у світлі нових безпекових викликів, зокрема російської агресії проти України.[32] На мою думку, ці документи демонструють еволюцію підходу ЄС до питань безпеки та оборони – від загальних декларацій до більш конкретних планів дій. Проте ключовим викликом залишається практична реалізація цих стратегій, яка залежить від політичної волі держав-членів.

Важливим елементом нормативно-правової бази СПБО є міжнародні угоди з НАТО (зокрема, "Берлін плюс" та Спільна декларація ЄС-НАТО) та з третіми країнами про їхню участь у місіях ЄС. Ці угоди забезпечують правову основу для співробітництва ЄС з партнерами у сфері безпеки та оборони. Для України особливе значення має Рамкова угода про участь в операціях ЄС з врегулювання криз,[20] яка в умовах російської агресії набуває нового значення.

Глобальна стратегія ЄС із зовнішньої політики та політики безпеки (2016 р.) замінила Європейську стратегію безпеки та встановила новий рівень амбіцій ЄС у сфері безпеки і оборони. Стратегія визначила п'ять пріоритетів зовнішньої діяльності ЄС, включаючи безпеку Союзу, стійкість держав на

сході та півдні, інтегрований підхід до конфліктів, регіональні співпраці та глобальне управління. [91] Аналізуючи цей документ, варто відзначити, що вперше в історії ЄС було чітко артикульовано концепцію "стратегічної автономії", яка відображає прагнення Союзу розвивати власні спроможності у сфері безпеки та оборони. На мою думку, ця концепція, хоча й відображає важливий стратегічний напрям розвитку ЄС, залишається досить розмитою, що дозволяє різним державам-членам інтерпретувати її відповідно до своїх інтересів.

План імплементації Глобальної стратегії ЄС (2016 р.) конкретизував ці положення та визначив три стратегічні пріоритети: реагування на зовнішні конфлікти, розбудова спроможностей партнерів та захист Союзу і його громадян. Цей документ був важливим кроком від декларативності до практичного втілення безпекової політики. [92]

Стратегічний компас для безпеки та оборони (2022 р.) є найновішим стратегічним документом ЄС у сфері СПБО, ухвалений вже після початку повномасштабної російської агресії проти України. Він визначає чотири ключові сфери дій: кризове врегулювання, стресостійкість, розвиток військового потенціалу та партнерства.[32] Особливо значущою ініціативою є створення Сил швидкого розгортання ЄС, проте залишаються питання щодо реального потенціалу цих сил та їхньої здатності діяти незалежно від національних обмежень.

М. Криштанович справедливо зазначає, що "Європейський Союз у системі міжнародної безпеки набув значного досвіду у взаємодії між державами-членами та його центральними органами безпеки в сфері забезпечення безпеки в регіоні".[14] Цей досвід знаходить своє відображення в еволюції стратегічних документів ЄС, які демонструють поступове посилення амбіцій Союзу у сфері безпеки та оборони.

Важливим елементом нормативно-правової бази СПБО є міжнародні угоди, які ЄС укладає з третіми країнами та міжнародними організаціями. Ці угоди охоплюють різні аспекти співпраці – від участі у місіях ЄС до обміну

інформацією. Особливо важливими є відносини з НАТО, що регулюються домовленостями "Берлін плюс" (2003 р.) та Спільними деклараціями 2016 та 2023 років. [101]

Аналізуючи розвиток відносин між ЄС та НАТО, можна відзначити їхню амбівалентність: з одного боку, обидві організації прагнуть до поглиблення співпраці перед лицем спільних загроз, з іншого – зберігаються певні інституційні та політичні бар'єри, що ускладнюють цю співпрацю. Показово, що саме російська агресія проти України стала каталізатором для оновлення стратегічного партнерства між ЄС та НАТО.

Для України значущими є кілька угод з ЄС у сфері безпеки: Рамковий договір про участь у операціях ЄС з врегулювання криз (2005 р.) та Адміністративна угода з Європейським оборонним агентством (2015 р.). [20] Ці документи створюють правову основу для безпекової співпраці, яка в умовах російської агресії набуває нового виміру – від участі у місіях ЄС до отримання військової допомоги через Європейський фонд миру.

І. Маринів відзначає, що "безпекова політика ЄС охоплює період від укладення Брюсельського пакту до сучасності" та передбачає "різні форми інституційно оформленого співробітництва".[16] Ця історична тяглість є важливим фактором у розвитку СПБО, але одночасно створює певні інституційні обмеження, пов'язані з історично сформованими моделями співпраці.

До нормативно-правової бази СПБО також належать акти інституцій ЄС, включаючи рішення Європейської Ради та Ради ЄС, а також акти Високого представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки. Ці документи, хоча й мають меншу юридичну силу порівняно з установчими договорами, відіграють важливу роль у формуванні та реалізації СПБО.

Варто відзначити обмежену роль Суду ЄС у сфері СПБО. Стаття 24(1) ДЄС чітко встановлює, що Суд не має юрисдикції щодо положень про СЗПБ, за кількома винятками.[6] Це обмеження підкреслює міждержавний характер СПБО та демонструє небажання держав-членів передавати наднаціональним

інституціям контроль над питаннями безпеки та оборони.

На мою думку, нормативно-правова база СПБО, незважаючи на її розвиток та ускладнення, зберігає певну фрагментованість та непослідовність. Різні рівні правових актів (від установчих договорів до рішень інституцій), численні стратегічні документи та міжнародні угоди створюють складну та не завжди узгоджену систему. Ця ситуація відображає більш загальну проблему СПБО – балансування між прагненням до глибшої інтеграції та збереженням суверенітету держав-членів у сфері безпеки та оборони. [104]

Варто відзначити, що практика Суду ЄС демонструє тенденцію до поступового розширення його юрисдикції щодо СЗПБ, зокрема через тлумачення винятків, передбачених в установчих договорах. Цей процес свідчить про певну "юдиціалізацію" СПБО, хоча вона і залишається значно менш інтегрованою, ніж інші сфери діяльності ЄС. На мою думку, така тенденція відображає загальну закономірність розвитку права ЄС, де Суд традиційно відіграє роль двигуна інтеграції, поступово розширюючи компетенцію ЄС через судові тлумачення.

Особливої уваги заслуговують положення, що регулюють надання військової допомоги третім країнам, зокрема Україні. В контексті російської агресії ці положення набули практичного втілення та виявили як потенціал, так і обмеження СПБО. [103]

Нормативно-правові підстави для надання військової допомоги третім країнам закріплені в Договорі про ЄС, зокрема у статтях 42(1) та 43(1), які передбачають забезпечення оперативної спроможності Союзу та можливість надання військових порад і допомоги. [6] Однак ключовим інструментом став Європейський фонд миру, створений рішенням Ради у 2021 році. Цей фонд, попри свою назву, орієнтовану на "мир", фактично став механізмом фінансування поставок озброєнь Україні через спеціальні рішення Ради ЄС.

Критично оцінюючи ці механізми, варто відзначити певний парадокс – ЄС, який історично позиціонував себе як "нормативна сила", зосереджена на "м'якій безпеці", був змушений суттєво переглянути свій підхід і розробити

механізми для надання летальної зброї третім країнам. Цей зсув демонструє здатність ЄС адаптуватися до різких змін безпекового середовища, але водночас виявляє певну інституційну інерцію, адже навіть термінологія (як-от "Фонд миру") відображає традиційну нормативну орієнтацію ЄС.

Аналізуючи нормативно-правову базу СПБО в цілому, можна зробити висновок, що вона являє собою складну та багаторівневу систему правових актів. Ця система поєднує елементи традиційного міжнародного права (міжнародні угоди), наднаціонального права ЄС (рішення інституцій) та національного права держав-членів, що створює як можливості для гнучкості, так і ризики фрагментації та непослідовності. [101]

Інституційний механізм реалізації СПБО ЄС відзначається складністю та багаторівневістю. Він поєднує міждержавні та наднаціональні елементи, що відображає особливий характер цієї політики в системі ЄС.

Європейська Рада виконує роль стратегічного архітектора, який визначає фундаментальні напрями розвитку СПБО. Згідно зі статтею 22(1) ДЄС, саме вона окреслює стратегічні інтереси та встановлює цілі Союзу у сфері зовнішньої політики та безпеки. [89] Принцип одностайності у прийнятті рішень з цих питань створює цікавий парадокс – він забезпечує демократичне врахування позицій усіх держав-членів, але одночасно може перетворюватися на гальмо для реалізації нагальних безпекових ініціатив. По суті, право вето кожної держави-члена часто призводить до пошуку найменшого спільного знаменника замість амбітних рішень.

Рада ЄС постає ключовим оперативним органом у реалізації СПБО, функціонуючи у форматі Ради із закордонних справ з можливістю залучення міністрів оборони. Вона трансформує стратегічні напрями Європейської Ради у конкретні політичні дії та ухвалює рішення щодо проведення місій та операцій. [81] Спостерігаючи за концентрацією повноважень саме в Раді ЄС, яка є голосом національних урядів, можна зробити висновок, що СПБО залишається насамперед міждержавним проектом, де наднаціональні амбіції поступаються національним інтересам.

Порівняльний аналіз повноважень цих інституцій у сфері СПБО та інших напрямках інтеграції виявляє різючий контраст – у безпековій сфері діє значно вищий рівень контролю з боку держав-членів при мінімальній ролі наднаціональних структур. Це віддзеркалює глибоко вкорінене сприйняття питань безпеки та оборони як священного домену національного суверенітету, який держави делегують з надзвичайною обережністю, якщо взагалі готові це робити.

Високий представник ЄС із закордонних справ і політики безпеки посідає центральне місце в архітектурі СПБО. Лісабонський договір наділив його повноваженнями проводити спільну зовнішню та безпекову політику Союзу.[6] Він виконує роль сполучної ланки між різними інституціями – головує на засіданнях Ради із закордонних справ, представляє ЄС на міжнародній арені з питань СПБО та координує діяльність Європейської служби зовнішньої дії. Унікальна подвійна роль Високого представника, який також є віце-президентом Європейської Комісії, створює міст між міждержавним та наднаціональним вимірами безпекової політики.

Оцінюючи цю інституційну конструкцію, варто зазначити, що вона теоретично мала б посилити узгодженість зовнішніх дій ЄС, однак на практиці ефективність залежить від особистих якостей та політичної ваги конкретного Високого представника. Порівнюючи діяльність Кетрін Ештон, Федеріки Могеріні та Жозепа Борреля на цій посаді, можна помітити різні підходи до реалізації СПБО – від обережного до більш проактивного, особливо в контексті російської агресії проти України. [77]

Європейська Комісія має обмежений, але важливий вплив на СПБО. Її роль полягає переважно у забезпеченні узгодженості між різними напрямами зовнішньої діяльності ЄС та впровадженні окремих аспектів СПБО, пов'язаних з бюджетними питаннями, ринком оборонної продукції, космічною політикою та дослідженнями. Ця конструкція відображає прагнення держав-членів обмежити наднаціональний вплив у сфері безпеки, але водночас використати експертизу та ресурси Комісії.

Європейський Парламент залишається найбільш обмеженим у повноваженнях серед основних інституцій ЄС щодо СПБО. Договір передбачає лише консультативну роль Парламенту та його право на інформацію.[6] В. Шамраєва зазначає, що "Європейський Парламент активно взаємодіє в рамках спільної зовнішньої та безпекової політики" через отримання інформації, слухання звітів та можливість направляти запити до Ради.[28] Проте відсутність законодавчих повноважень у цій сфері створює проблему демократичного дефіциту, коли рішення з питань безпеки та оборони приймаються переважно представниками виконавчої влади держав-членів без належного парламентського контролю.

Спеціалізовані органи СПБО формують розгалужену експертну мережу, яка забезпечує функціонування цієї політики. Політичний і безпековий комітет здійснює політичний контроль та стратегічне керівництво операціями з врегулювання криз. [6] Складаючись з дипломатів високого рангу, він виступає дипломатичним мозковим центром СПБО, забезпечуючи експертизу та координацію.

Військовий комітет ЄС, що об'єднує начальників генеральних штабів держав-членів, надає військовій консультації та рекомендації. [28] Ця структура уособлює прагнення ЄС розвивати власну військову експертизу, але водночас зберігає міцний зв'язок з національними військовими структурами.

Військовий штаб ЄС забезпечує безпосередню військову експертизу та підтримку СПБО, відповідаючи за раннє попередження, оцінку ситуації та стратегічне планування.[28] Створення в його структурі Управління військового планування та проведення операцій у 2017 році стало важливим кроком у розвитку оперативних спроможностей ЄС, хоча його масштаб значно менший порівняно з аналогічними структурами НАТО.

Аналізуючи інституційну архітектуру СПБО, можна виокремити її основну суперечність – між прагненням розвивати власні безпекові можливості та небажанням держав-членів передавати суверенітет у цій сфері на наднаціональний рівень. Ця суперечність породжує складну, багаторівневу

систему органів з переплетеними функціями та повноваженнями, що часто призводить до неефективності та повільності у прийнятті рішень. Водночас саме така "конституційна двозначність" дозволяє СПБО розвиватися в умовах різних безпекових орієнтацій держав-членів – від нейтральних країн до членів НАТО.

Комітет з цивільних аспектів управління кризами надає експертизу Політичному і безпековому комітету щодо невійськових підходів до врегулювання криз. Він розробляє концепції цивільних операцій, планує місії та сприяє розвитку цивільних спроможностей ЄС.[29] Цей орган втілює комплексний підхід ЄС до безпеки, який поєднує військові та цивільні інструменти.

Управління планування та проведення цивільних операцій функціонує як оперативний штаб для цивільних місій СПБО. Аналізуючи його взаємодію з військовими структурами, можна помітити певний інституційний дуалізм – розділення цивільного та військового планування, що, з одного боку, забезпечує спеціалізацію, але з іншого – створює виклики для інтегрованого підходу до кризового реагування.

Європейське оборонне агентство посідає особливе місце в архітектурі СПБО, відповідаючи за розвиток оборонного потенціалу, співробітництво у сфері озброєнь та зміцнення оборонної промислової бази. [6] Воно координує ключові оборонні ініціативи ЄС та виступає як платформа для співпраці між державами-членами. Оцінюючи діяльність агентства, варто відзначити його конкретні досягнення у гармонізації вимог до оборонних закупівель та сприянні спільним дослідницьким проектам, проте вплив на подолання фрагментації європейського оборонного ринку залишається обмеженим. [30]

Європейська служба зовнішньої дії виступає інституційним хребтом для реалізації СПБО, підтримуючи Високого представника та забезпечуючи координацію різних аспектів зовнішньої політики.[28] У її структурі функціонують спеціалізовані підрозділи з питань безпеки та оборони, кризового реагування та проведення операцій. Створення цієї служби стало

важливим кроком у подоланні інституційної фрагментації у зовнішній політиці ЄС, проте виклики залишаються – зокрема, розмежування повноважень між ЄСЗД та Комісією та обмежені ресурси.

Доповнюють інституційну архітектуру СПБО також Європейський інститут досліджень безпеки, який забезпечує аналітичну підтримку, та Центр супутникової розвідки ЄС, що надає геопросторову розвідувальну інформацію. [28] Ці структури розширюють аналітичні та технічні можливості ЄС у сфері безпеки.

I. Маринів влучно відзначає, що "інституційне забезпечення зовнішньої та безпекової політики ЄС формує складну систему, де всі інституції мають конкретний набір повноважень і спрямовані на взаємодію для досягнення спільних цілей".[16] Ця система поєднує міждержавні та наднаціональні елементи, відображаючи специфіку СПБО. На мою думку, така складність є не лише наслідком еволюційного розвитку, але й результатом свідомого інституційного компромісу між прагненням до інтеграції та збереженням національного контролю у сфері безпеки.

Для реалізації СПБО Євросоюз розвиває власні оперативні можливості. "Стратегічний компас" передбачає створення Сил швидкого реагування чисельністю до 5000 військовослужбовців до 2025 року. [32] Ця ініціатива є амбітним кроком у посиленні військових спроможностей ЄС, однак її успіх залежатиме від готовності держав-членів виділяти ресурси та долати політичні бар'єри для розгортання таких сил.

Бойові групи ЄС, створені у 2007 році як тактичні формування для швидкого реагування на кризи, демонструють парадоксальну ситуацію – попри постійну готовність на ротаційній основі, вони жодного разу не були застосовані в реальних операціях. [6] Цей факт свідчить про наявність не лише технічних, але й політичних перешкод для активного використання військових інструментів ЄС.

Європейський корпус та Європейська жандармерія доповнюють оперативні можливості ЄС, будучи багатонаціональними формуваннями, які

можуть використовуватися як під егідою ЄС, так і інших міжнародних організацій. [28] Гнучкість цих структур відображає прагматичний підхід ЄС до розвитку власних безпекових інструментів з урахуванням обмежень та можливостей європейської архітектури безпеки.

Аналізуючи оперативні можливості СПБО в цілому, можна констатувати поступовий, але нерівномірний прогрес. З одного боку, ЄС створив інституційну та концептуальну базу для планування та проведення місій та операцій, з іншого – практичне застосування військових інструментів залишається обмеженим. Ця ситуація відображає більш загальну дилему європейської інтеграції у сфері безпеки – між амбіціями та реальністю, між декларованими цілями та готовністю держав-членів виділяти ресурси та приймати складні політичні рішення.

На мою думку, інституційний механізм СПБО, попри всю свою складність та розгалуженість, все ще перебуває у процесі становлення. Нові безпекові виклики, зокрема російська агресія проти України, стимулюють його адаптацію та розвиток, однак базові обмеження, пов'язані з міждержавним характером співпраці та різними безпековими орієнтаціями держав-членів, зберігаються.

Г. Максак відзначає потенціал військових можливостей ЄС, вказуючи на здатність розгортати сили Єврокорпусу чисельністю до 60 тисяч військовослужбовців за участі декількох держав-членів.[81] Однак, аналізуючи цю можливість, слід визнати, що вона залишається здебільшого теоретичною – масштабні військові операції ЄС досі не проводилися, що свідчить про розрив між задекларованими амбіціями та реальною практикою.

У рамках СПБО Євросоюз проводить різноманітні місії та операції, які поділяються на цивільні та військові. Їх мандат визначається "Петерсберзькими завданнями", які закріплені в Договорі про ЄС та охоплюють широкий спектр діяльності – від гуманітарних операцій до застосування бойових сил у врегулюванні криз. [6] Така широта мандату

відображає намагання ЄС розвивати різноманітні інструменти впливу на міжнародній арені.

Цивільні місії СПБО сфокусовані на інституційному будівництві – зміцненні верховенства права, реформуванні сектору безпеки, посиленні поліцейських спроможностей. Показовими прикладами є Консультативна місія в Україні та Місія з верховенства права в Косово. Військові операції, такі як EUFOR Althea в Боснії та EUNAVFOR Atalanta біля Сомалі, спрямовані на стабілізацію, миротворчість та боротьбу з такими загрозами як піратство.

Особливу увагу привертає Місія ЄС з військової підтримки України (EUMAM Ukraine), створена у жовтні 2022 року. Вона стала першою місією, пов'язаною з наданням прямої військової допомоги іншій державі. [86] Це свідчить про готовність ЄС адаптувати свій інструментарій до нових безпекових викликів. Водночас важливо відзначити, що ця місія діє на території ЄС, забезпечуючи навчання, а не безпосередню участь у бойових діях, що відображає певні обмеження СПБО.

В. Шамраєва зазначає, що "сьогодні ЄС проводить 17 цивільних і військових місій на трьох континентах, де працюють понад 6000 військового та цивільного персоналу".[28] Ця географічна широта демонструє глобальні амбіції ЄС, але водночас розпорошує обмежені ресурси. Показовим є те, що більшість місій мають відносно невеликий масштаб та зосереджені на консультативних, тренувальних та моніторингових функціях, а не на складних військових операціях.

Аналізуючи практику проведення місій СПБО, можна виявити певні закономірності. По-перше, ЄС надає перевагу цивільним місіям, що відображає його традиційну орієнтацію на "м'яку силу". По-друге, більшість місій розгортаються в регіонах, що мають стратегічне значення для ЄС, – на Балканах, у Східній Європі та Африці. По-третє, ефективність місій значною мірою залежить від підтримки держав-членів та їхньої готовності виділяти ресурси.

Фінансування СПБО здійснюється через різноманітні механізми, що відображає специфіку цього напрямку. Загальний бюджет ЄС покриває адміністративні витрати інституцій, пов'язані з СПБО, а також цивільні місії через статтю "Спільна зовнішня та безпекова політика".[99] Цей підхід підкреслює інтегрованість цивільних аспектів СПБО до загальної структури Союзу.

На мою думку, інституційний механізм СПБО демонструє поступову еволюцію від суто міждержавного формату до більш інтегрованої системи. Проте ключові обмеження залишаються – вимога одностайності у прийнятті рішень, обмежені власні ресурси та різні безпекові орієнтації держав-членів. Ці фактори суттєво впливають на ефективність СПБО та її здатність оперативно реагувати на кризи.

Особливо помітними ці обмеження стали в контексті російської агресії проти України. З одного боку, ЄС продемонстрував здатність до швидкої адаптації, створивши нові інструменти підтримки України (EUMAM Ukraine, Європейський фонд миру). З іншого боку, процес прийняття рішень щодо надання військової допомоги неодноразово затримувався через розбіжності між державами-членами. Ця ситуація підкреслює дуалістичну природу СПБО – одночасно як спільної політики ЄС та арени для узгодження національних інтересів держав-членів. [69]

Механізм "Афіна" відіграв важливу роль у забезпеченні фінансування військових операцій ЄС, покриваючи їх спільні витрати, такі як функціонування штабу та інфраструктуру. Держави-члени вносили кошти пропорційно своєму економічному потенціалу, що забезпечувало справедливий розподіл фінансового тягаря.[78] Однак обмеженість цього механізму, який покривав лише 10-15% загальних витрат на операції, а решту залишав на плечах держав, що надавали війська, створювала дисбаланс у фінансуванні СПБО.

У 2021 році на зміну "Афіні" прийшов Європейський фонд миру – позабюджетний інструмент для фінансування зовнішніх дій ЄС військового

характеру. Початковий бюджет у 5 мільярдів євро було збільшено до 17 мільярдів у контексті російської агресії проти України.[60] Цей факт демонструє безпрецедентну мобілізацію ресурсів ЄС на безпекові потреби. Водночас сама назва "Фонд миру" для інструменту, що фінансує постачання зброї, відображає політичну обережність ЄС у просуванні своєї військової ролі.

Паралельно функціонує Європейський оборонний фонд із бюджетом майже 8 мільярдів євро на підтримку спільних досліджень у сфері оборони. Цей інструмент націлений на подолання фрагментації європейської оборонної промисловості та стимулювання інновацій.[47] Аналізуючи перші проекти фонду, можна відзначити їх акцент на нових технологіях (штучний інтелект, дрони, космічні системи), що свідчить про прагнення ЄС розвивати стратегічні переваги у цих сферах.

Співпраця з міжнародними організаціями та третіми країнами є невід'ємним виміром СПБО. Відносини з НАТО залишаються наріжним каменем європейської архітектури безпеки. Домовленості "Берлін плюс" та Спільні декларації 2016 і 2023 років створюють правову основу для координації дій. [101] Проте на практиці ця співпраця часто стикається з політичними перешкодами, зокрема через конфлікт між Туреччиною та Кіпром, що обмежує обмін інформацією.

Співробітництво з ООН, ОБСЄ та Африканським Союзом розширює глобальний вплив СПБО, особливо у сфері миротворчості та попередження конфліктів. Особливо важливим є партнерство з Африканським Союзом, враховуючи зростаючу присутність ЄС на африканському континенті через численні місії та операції. [44]

Співпраця з Україною у сфері СПБО набула нового виміру після російської агресії. Вона базується на Угоді про асоціацію та Рамковому договорі про участь в операціях ЄС.[20] Якщо раніше основними елементами були Консультативна місія з реформування сектору цивільної безпеки та

участь України в операціях ЄС, то зараз акцент змістився на військову підтримку через Місію EUMAM Ukraine та Європейський фонд миру.

Оцінюючи інституційний механізм СПБО в цілому, можна відзначити його еволюцію від відносно слабкої та неструктурованої політики до більш інтегрованої системи з власними органами, процедурами та інструментами. Проте зберігаються ключові обмеження – міждержавний характер прийняття рішень, розрив між амбіціями та реальними можливостями, асиметрія між цивільними та військовими аспектами.[40]

Російська агресія проти України стала каталізатором змін у СПБО, прискоривши розвиток нових інструментів та підходів. Проте залишається відкритим питання, чи призведуть ці зміни до якісної трансформації безпекової політики ЄС у довгостроковій перспективі, чи залишаться лише ситуативною реакцією на кризу.

Складність інституційної архітектури СПБО є одночасно і перевагою, і недоліком – вона забезпечує гнучкість, але створює проблеми координації та ефективності. Саме вдосконалення цієї архітектури, на мій погляд, залишається ключовим викликом для розвитку СПБО як дієвого інструменту забезпечення європейської безпеки.

I. Маринів зазначає, що "безпекова політика ЄС спрямована на зміцнення ролі ЄС як глобального безпекового актора та підвищення стабільності в Європі та за її межами".[16] Цей підхід реалізується через розвинену систему співпраці з іншими міжнародними організаціями та третіми країнами у сфері безпеки і оборони.

Таким чином, інституційний механізм реалізації СПБО ЄС є складною системою органів та структур, які забезпечують формування та впровадження політики ЄС у сфері безпеки і оборони. Ця система поєднує елементи міждержавного співробітництва та наднаціонального управління, що відображає специфіку СПБО як особливого напрямку діяльності ЄС. Для реалізації СПБО ЄС має у своєму розпорядженні ряд оперативних можливостей, фінансових інструментів та механізмів співпраці з іншими

міжнародними організаціями та третіми країнами, що дозволяє йому здійснювати широкий спектр місій та операцій у сфері безпеки і оборони.

Проведений огляд періодичної літератури показав, що останнім часом вітчизняні фахівці приділяють велику увагу аналізу розвитку політики з оборони і безпеки ЄС як політики в процесі тіснішої інтеграції всередині ЄС та у взаємовідносинах з іншими країнами з оборони і безпеки.

Так, у статті Ю. Загуменної розглядаються основні аспекти Стратегії зовнішньої політики та політики безпеки ЄС, аналізуються особливості взаємодії України з Євросоюзом у сфері безпеки та визначається роль нашої країни у механізмі забезпечення безпеки та стабільності в Європі. Авторка досліджує юридичні аспекти політики безпеки України в контексті її євроінтеграційних прагнень, враховуючи відкриту збройну агресію росії проти нашої країни. Виділяється, що Європейський Союз набув значного досвіду у взаємодії між державами-членами та його центральними органами безпеки в сфері забезпечення безпеки в регіоні, а також у співпраці з окремими державами, які не є членами Союзу, до яких відноситься і Україна.[9]

На підставі аналізу теперішніх викликів та досягнень на шляху інтеграції України в ЄС, а також наявних у країні потенціалів у сфері безпеки, доповідь В. Бадрака, С. Згурець та інших "Потенціали співробітництва України з ЄС у сфері безпеки" надає ряд відповідних рекомендацій. Зокрема, у цьому контексті доповідь розглядає аспекти зовнішньої та внутрішньої політики, питання оборони, розвідки, оборонної промисловості та правоохоронної діяльності. [20]

Я. Завада провела аналіз основних викликів та загроз Структури Правопорядку та Безпеки (СПБО). Внаслідок цього було визначено, що COVID-19 представляв абсолютно новий виклик для всього світу, змінивши порядок життя як для звичайних громадян, так і для урядів держав. Пандемія призвела до серйозних економічних криз, нестабільності в регіонах, екологічної катастрофи через високий рівень смертності та інших негативних явищ. Втім, вона відзначила всі недоліки у роботі структур СПБО і вказала на

те, над чим потрібно працювати для підготовки до різних криз. Проведений аналіз дозволив авторці виявити позитивні тенденції у роботі СПБО, а синтез інформації сприяв формуванню загальної ролі СПБО у забезпеченні миру та безпеки на підставі конкретних даних. [8]

Робота І. Грушка присвячена дослідженню комплексу проблем щодо політики європейської безпеки, зокрема аналізу останніх викликів, які є пріоритетними у напрямках її розвитку. Концептуальне обґрунтування процесу розвитку європейської інтеграції у сфері безпекової та оборонної політики ґрунтується на стратегіях ЄС, які активно розробляються відповідно до сучасних викликів і загроз. В роботі висвітлено, що реальні інституційні зміни у зовнішній політиці ЄС стали фактами після введення в дію Лісабонського договору та створення Європейської служби зовнішніх дій. [5]

В. Шамраєва акцентує увагу на визначенні ключових етапів становлення Спільної політики безпеки та оборони та її важливості для ефективного функціонування ЄС в цілому. Авторка виявляє фактори, які пояснюють прогрес у розвитку спільної політики безпеки і оборони ЄС, визначає перспективи її подальшого розвитку та проводить аналіз можливостей і перспектив співпраці між ЄС та Україною у сфері військової безпеки. [28]

В. Шатун приділяє своє дослідження вивченню проблеми формування, розвитку та удосконалення оборонної і безпекової політики ЄС, а також спільної зовнішньої та безпекової політики. Автор проводить аналіз ключових етапів розвитку європейського співтовариства в контексті створення власної Європейської безпекової та оборонної політики, звертаючи увагу на нові загрози регіональній і глобальній безпеці. Також автор розглядає стан та трансформацію відносин між Європейським Союзом і НАТО в сфері безпеки. [29]

М. Небеська розкриває основні аспекти функціонування Спільної зовнішньої політики і політики безпеки як більш структурованої складової ЄС. В своєму дослідженні вона звертає увагу на те, що ця частина ЄС, обладнана додатковими правовими інструментами, стала обов'язковою для держав-

членів. Основні процедури і правові інструменти, які передбачені установчими договорами, визначають реалізацію Спільної зовнішньої політики і політики безпеки. [17]

М. Окладна проводить детальний аналіз етапів становлення та поточного стану Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС. Навіть при високій актуальності та певній урегульованості цього питання, практика застосування його викликає ряд проблем. Авторка розглядає закономірності у формуванні та функціонуванні спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС, а також визначає межі її впливу на стан міжнародної системи. [19]

М. Криштанович ретельно аналізує сучасний стан системи міжнародної безпеки в контексті глобальних викликів та загроз. Особлива увага приділяється визначенню ролі ЄС як самостійного гравця у формуванні загальноєвропейської безпеки. Автор обґрунтовує конфігурацію європейської безпеки, розглядаючи провідні країни світу, які призначені забезпечити цілісність, взаємоузгодженість та послідовність організації, а також ефективність реалізації двостороннього співробітництва між Європейськими державами, включаючи їх міжнародну взаємодію. [14]

І. Маринів проводить аналіз становлення та розвитку безпекової політики ЄС, охоплюючи період від укладення Брюсельського пакту до сучасності. Основна увага у дослідженні зосереджена на вивченні ролі інституційного механізму ЄС у виконанні обов'язків з забезпечення оборонного та зовнішньо-політичного співробітництва держав-членів. Авторка також проводить детальний аналіз офіційно прийнятої п'ятирічної глобальної стратегії зовнішньої політики та політики безпеки ЄС з метою підвищення стабільності в Європі та за її межами. [16]

У першому розділі розглянуто теоретико-правові засади Спільної політики оборони і безпеки ЄС, що дозволяє зробити наступні висновки.

Спільна політика безпеки і оборони ЄС (СПБО) є невід'ємною складовою Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС та забезпечує Союзу оперативну спроможність, що спирається на цивільні та військові

засоби. СПБО базується на принципах субсидіарності та пропорційності, міждержавного співробітництва, однастайності, поваги до національної ідентичності та безпекового статусу держав-членів, колективної солідарності та комплементарності з НАТО. Цілі СПБО включають захист цінностей, фундаментальних інтересів, безпеки, незалежності та цілісності Союзу, підтримання миру, запобігання конфліктам та зміцнення міжнародної безпеки, здійснення гуманітарних і рятувальних місій, миротворчих операцій, врегулювання криз та операцій з постконфліктної стабілізації, а також поступове формування спільної оборонної політики, яка може привести до спільної оборони.

Нормативно-правова база СПБО ЄС є комплексною системою правових актів різного рівня, які регулюють різні аспекти функціонування цього напряму діяльності ЄС. Вона включає установчі договори ЄС (Маастрихтський, Амстердамський, Ніщський та Лісабонський), вторинне законодавство (рішення Ради ЄС про створення органів СПБО, механізму "Афіна", Європейського фонду миру тощо), стратегічні документи (Європейська стратегія безпеки, Глобальна стратегія ЄС, "Стратегічний компас"), міжнародні угоди (з НАТО, третіми країнами тощо), акти інституцій ЄС та, у певній мірі, рішення Суду ЄС. Особливе місце в цій системі займають положення, які регулюють надання військової допомоги третім країнам, зокрема Україні, в контексті російської агресії.

Інституційний механізм реалізації СПБО ЄС є складною системою органів та структур, які забезпечують формування та впровадження політики ЄС у сфері безпеки і оборони. Він включає основні інституції ЄС (Європейську Раду, Раду ЄС, Високого представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки, Європейську Комісію та Європейський Парламент), спеціалізовані органи та структури СПБО (Політичний і безпековий комітет, Військовий комітет ЄС, Військовий штаб ЄС, Комітет з цивільних аспектів управління кризами, Європейське оборонне агентство тощо), оперативні можливості (Сили швидкого реагування, Бойові групи, Європейський корпус,

Європейську жандармерію), механізми фінансування (загальний бюджет ЄС, Європейський фонд миру, Європейський оборонний фонд) та механізми співпраці з іншими міжнародними організаціями та третіми країнами.

Аналіз теоретико-правових засад СПБО ЄС дозволяє визначити її як складний та багатовимірний напрям діяльності ЄС, який поєднує елементи міждержавного співробітництва та наднаціонального управління. СПБО є важливим інструментом забезпечення безпеки ЄС та його громадян, а також сприяння міжнародній безпеці. В контексті російської агресії проти України СПБО набуває особливого значення як механізм надання військової та іншої допомоги Україні, що свідчить про еволюцію цього напрямку діяльності ЄС у відповідь на нові виклики та загрози європейській безпеці.

Розділ 2. Правові аспекти надання військової підтримки третім країнам у рамках Спільної політики оборони і безпеки ЄС

Європейський Союз реалізує підтримку третіх країн у військовій сфері через різноманітні форми та механізми, які закріплені у нормативно-правових актах ЄС і розвиваються з урахуванням сучасних викликів безпеці. Правова основа для надання такої підтримки визначена в установчих договорах ЄС, зокрема в Договорі про Європейський Союз, а також у рішеннях Ради ЄС та інших нормативних документах.

Ключовими правовими положеннями, що уможливають надання військової підтримки третім країнам, є статті 42-46 ДЄС, які визначають основні принципи та механізми СПБО. Стаття 42(1) встановлює, що СПБО забезпечує Союзу оперативну спроможність, що спирається на цивільні та військові засоби. [6] Аналізуючи це положення, варто відзначити, що воно було сформульоване достатньо широко, щоб охопити різноманітні аспекти безпекової діяльності – від миротворчих місій до військового навчання.

Стаття 43 ДЄС конкретизує типи завдань, які можуть виконуватися в межах СПБО, включаючи спільні операції з роззброєння, гуманітарні операції, надання військових консультацій та місії бойових підрозділів.[6] На мій погляд, така широка палітра завдань створює гнучкі правові рамки для різноманітної підтримки, але водночас розвиває стратегічний фокус ЄС, який намагається реагувати на численні безпекові виклики одночасно.

Важливим правовим інструментом для надання військової підтримки є Європейський фонд миру, створений Рішенням Ради у березні 2021 року. Цей позабюджетний інструмент замінив попередні механізми і дозволив ЄС фінансувати постачання військового обладнання та озброєння третім країнам.[47] Бюджет EPF складає 5,69 млрд євро, що суттєво розширює можливості ЄС у наданні військової підтримки. Створення цього фонду, що дозволяє фінансувати поставки зброї, стало значним зрушенням у підході ЄС, який традиційно уникав прямого військового залучення.

ЄС використовує різноманітні форми надання військової підтримки третім країнам. Військові операції СПБО передбачають розгортання військового контингенту ЄС для виконання конкретних завдань згідно з мандатом, визначеним у рішенні Ради. Операції EUFOR Althea в Боснії, EUNAVFOR Atalanta біля Сомалі та EUNAVFOR MED IRINI у Середземному морі демонструють різноманітність завдань – від підтримки стабільності до боротьби з піратством. [28]

Військові навчальні місії спрямовані на підвищення боєздатності збройних сил третіх країн. Місії в Малі, Сомалі та Мозамбіку відображають значну увагу ЄС до африканського континенту, де нестабільність безпосередньо впливає на європейську безпеку.[52] Критично оцінюючи ці місії, слід зазначити, що їхня ефективність часто обмежується нестабільною політичною ситуацією в країнах-реципієнтах та недостатньою координацією з іншими міжнародними акторами.

Надання військового обладнання та озброєння через Європейський фонд миру набуло особливого значення після російської агресії проти України. Правова структура EPF передбачає два основних інструменти: заходи допомоги, які включають програми підтримки партнерів, та механізм фінансування спільних витрат на військові операції та місії СПБО.[78] Цей напрям підтримки демонструє еволюцію ЄС від "цивільної сили" до актора, готового надавати летальне озброєння у відповідь на серйозні безпекові виклики. Стратегічна військова консультативна підтримка та Інструмент сприяння стабільності та миру доповнюють військовий інструментарій ЄС елементами "м'якої сили". Такий комплексний підхід відображає прагнення ЄС впливати на безпекове середовище не лише через військові, але й через інституційні механізми.

На мою думку, різноманітність форм військової підтримки демонструє прагматичну адаптацію ЄС до складних безпекових викликів. Водночас залишається невирішеною проблема стратегічної автономії – ЄС розвиває

власні інструменти, але часто уникає їх застосування без підтримки НАТО та США у серйозних кризових ситуаціях[59].

Механізми надання військової підтримки ЄС третім країнам включають процеси прийняття рішень, фінансування, планування та реалізації відповідних заходів. Ці механізми закріплені в нормативно-правових актах ЄС та функціонують в інституційній структурі СПБО.

Процес прийняття рішень щодо військової підтримки базується на принципі одностайності в Раді ЄС, що відображає чутливість питань безпеки та оборони для національного суверенітету держав-членів. [6] Стаття 44 ДЄС створює додаткову гнучкість, дозволяючи доручити виконання певних завдань групі держав-членів. На мою думку, хоча такий механізм теоретично сприяє швидшому реагуванню на кризи, на практиці вимога одностайності часто призводить до компромісних рішень, що зменшують їхню ефективність.

Процес підготовки рішень проходить кілька етапів – від розробки Концепції кризового управління Європейською службою зовнішньої дії до затвердження Плану операції. Аналізуючи цю процедуру, можна відзначити її забюрократизованість, що ускладнює оперативне реагування на швидкоплинні безпекові кризи. Водночас багатоетапність процесу забезпечує всебічне врахування різних аспектів запланованих дій та зменшує ризик поспішних рішень.

Фінансування військової підтримки здійснюється через кілька ключових механізмів. Європейський фонд миру як позабюджетний інструмент дозволяє фінансувати спільні витрати на військові операції та постачання озброєння третім країнам.[64] Принцип "costs lie where they fall" покладає основний фінансовий тягар на держави, що надають військові контингенти. Така система створює дисбаланс у розподілі витрат – країни, які активніше залучаються до операцій, несуть непропорційно більше навантаження, що може стримувати їхню участь у майбутніх місіях.

Інституційні механізми координації включають Комітет з питань політики та безпеки, Військовий комітет, Військовий штаб та Директорат з

планування. [70] Ця розгалужена структура відображає складність управління безпековими питаннями, але також створює проблеми з координацією дій. Аналіз інституційних механізмів виявляє певну дублюваність функцій між різними органами, що може уповільнювати процес прийняття рішень.

Механізми оперативного розгортання, зокрема Бойові групи ЄС, демонструють парадоксальну ситуацію – маючи в розпорядженні інструмент швидкого реагування, ЄС жодного разу не активував його з моменту створення у 2007 році.[28] Це свідчить про розрив між теоретичними можливостями та політичною волею до їх застосування. Створення Концепції Військового планування та проведення операцій у 2017 році було спробою покращити командування місіями, але її мандат залишається обмеженим операціями невеликого масштабу.

Найбільш показовим прикладом застосування механізмів військової підтримки стала допомога Україні після російського вторгнення у 2022 році. Рішення Ради ЄС про надання летальної зброї через Європейський фонд миру було безпрецедентним кроком, який продемонстрував здатність ЄС адаптувати свої інструменти до екстремальних безпекових викликів.[97] Проте початкова сума у 450 млн євро, яка згодом була збільшена, виявила неготовність ЄС до масштабних безпекових криз, що вимагають мобілізації значних ресурсів.

Операція EUNAVFOR MED IRINI для контролю ембарго на поставки зброї до Лівії демонструє застосування військових інструментів ЄС для підтримки міжнародного права. Водночас обмеженість мандату та ресурсів цієї операції зменшує її ефективність у досягненні поставлених цілей. Оцінюючи механізми надання військової підтримки ЄС загалом, можна констатувати, що вони пройшли значну еволюцію від суто декларативних положень до конкретних інструментів. Проте залишаються суттєві розриви між амбіціями та реальними можливостями, між формальними процедурами та практичною імплементацією. Ключовими викликами є вимога

одноставності у прийнятті рішень, складність процедур, обмеженість ресурсів та розбіжності в стратегічних пріоритетах держав-членів. [73]

Навчальні місії EUTM в африканських країнах демонструють практичне застосування механізмів розбудови потенціалу збройних сил третіх держав. Ці місії мають чіткі мандати Ради ЄС і спрямовані на підвищення професіоналізму національних армій та реформування сектору безпеки.[28] Аналізуючи ефективність цих місій, можна відзначити їхню важливу стабілізаційну роль, але водночас обмежений вплив на довгострокову безпекову ситуацію в регіоні, де діють численні недержавні збройні формування та зберігаються глибокі соціально-економічні проблеми.

Участь Європейського Союзу у врегулюванні конфліктів за своїми межами є ключовим виміром СПБО. Правова архітектура цієї участі спирається на комплексну систему норм, що визначають умови, принципи та обмеження залучення ЄС до кризових ситуацій. Договір про Європейський Союз закладає фундамент цієї архітектури. Стаття 21 встановлює широкі зовнішньополітичні цілі, включаючи збереження миру та зміцнення міжнародної безпеки відповідно до принципів ООН. [6] На мою думку, така широта формулювань, хоча й забезпечує гнучкість, але створює ризик розпорошення обмежених ресурсів ЄС на численні ініціативи без чіткої стратегічної пріоритезації.

Стаття 42 ДЄС конкретизує, що оперативний потенціал ЄС може використовуватися для місій за межами Союзу з метою підтримання миру, запобігання конфліктам та зміцнення міжнародної безпеки. [6] Ця стаття створює правову основу для залучення військових та цивільних ресурсів ЄС до операцій врегулювання конфліктів.

Особливе значення має стаття 43 ДЄС, яка визначає широкий спектр "Петерсберзьких завдань" – від гуманітарних операцій до місій бойових сил з врегулювання криз. [80] Цей спектр відображає еволюцію безпекової ролі ЄС від суто гуманітарного актора до суб'єкта, готового задіяти військові засоби для стабілізації. Критичний аналіз показує, що такий широкий мандат, з

одного боку, забезпечує гнучкість у реагуванні на різноманітні кризи, а з іншого – може призводити до розмивання фокусу та недостатньої ефективності операцій.

Глобальна стратегія ЄС 2016 року та "Стратегічний компас" 2022 року доповнюють правову базу стратегічним баченням. [91,32] Ці документи закріплюють інтегрований підхід до конфліктів, який передбачає поєднання дипломатичних, економічних, гуманітарних та військових інструментів. Водночас їхня імплементація стикається з практичними викликами, зокрема різним розумінням пріоритетів серед держав-членів та обмеженістю ресурсів.

Процес прийняття рішень щодо участі у врегулюванні конфліктів проходить кілька етапів. Верховний представник ЄС або держава-член можуть ініціювати обговорення кризової ситуації. Згідно зі статтею 42(4) ДЄС, рішення щодо СПБО приймаються Радою одностайно.[6] Цей процес забезпечує легітимність, але суттєво уповільнює реагування на динамічні кризи. Розробка Концепції кризового управління координується Управлінням з планування у складі ЄСЗД. Цей документ визначає загальний підхід ЄС до конкретної кризи, встановлює цілі та окреслює можливі варіанти дій. Рада приймає рішення про створення місії або операції, визначаючи їхні цілі, обсяг та тривалість. Верховний представник забезпечує координацію цивільних та військових аспектів, що є викликом з огляду на різну інституційну культуру цих компонентів. [6]

Комітет з питань політики та безпеки здійснює політичний контроль та стратегічне керівництво операціями.[28] Для військових операцій оперативне планування здійснюється через національні штаб-квартири або через структури НАТО відповідно до домовленостей "Берлін плюс". Для менших місій функціонує Військовий штаб з планування та проведення операцій, створений у 2017 році, що стало кроком до розвитку автономних спроможностей ЄС.

Угоди про статус сил/місій регулюють розгортання персоналу в третіх країнах, визначаючи їхній правовий статус та юрисдикційні аспекти [28]. Ці

угоди є важливими для забезпечення належного функціонування місій, але процес їх узгодження може бути тривалим, що затримує розгортання критично необхідних операцій.

На мою думку, правове регулювання участі ЄС у врегулюванні конфліктів відображає незавершеність формування Союзу як повноцінного безпекового актора. Воно демонструє амбітність цілей, але обмеженість механізмів їх досягнення, особливо з огляду на вимогу однотайності та складну бюрократичну процедуру.

Для прискорення процесу розгортання місій, ЄС розробив типові угоди про статус сил/місій (SOFA/SOMA), які слугують шаблоном для переговорів з приймаючими країнами.[8] Ці угоди значно оптимізують юридичну підготовку, проте їхнє використання має певні обмеження – зокрема, вони не завжди враховують специфіку правових систем та політичних реалій різних регіонів, що потребує додаткових переговорів та адаптації.

Правила застосування сили визначають умови та обмеження щодо використання силових методів персоналом місії. Вони розробляються під час оперативного планування та затверджуються Радою як частина загального плану операції. [6] На мою думку, розробка таких правил представляє складний баланс між забезпеченням ефективності операції та дотриманням міжнародного гуманітарного права. Часто надмірно обмежувальні правила можуть заважати виконанню завдань місії, тоді як надто ліберальні створюють ризики порушення прав людини та міжнародних норм.

Рішення Ради ЄС про конкретну місію є ключовим документом, який визначає мандат, цілі, завдання, структуру командування та тривалість операції. [4] Аналізуючи ці рішення, можна відзначити тенденцію до поступового розширення мандатів місій – від суто моніторингових функцій до більш активних та складних завдань. Це відображає еволюцію СПБО та зростаючу готовність ЄС брати на себе більшу відповідальність у кризових ситуаціях.

Фінансування місії регулюється статтею 41 ДЄС, яка розмежовує адміністративні та оперативні витрати. Особливість полягає в тому, що військові операції не фінансуються з бюджету ЄС, а покриваються державами-членами – спочатку через механізм "Афіна", а з 2021 року через Європейський фонд миру. [78] Така система створює дисбаланс, коли держави, які активніше беруть участь у місіях, несуть непропорційно більше фінансове навантаження, що може стримувати їхню готовність до подальшої участі.

Місії СПБО поділяються на військові, цивільні та змішані, кожна з особливостями правового регулювання. Військові операції, такі як EUFOR Althea та EUNAVFOR Atalanta, базуються на статтях 42-44 ДЄС та відповідних рішеннях Ради. [22] Ці операції часто мають мандат на застосування сили, що робить їх найбільш чутливими з політичної точки зору. Військові навчальні місії (EUTM) мають більш обмежений мандат, не передбачаючи участі в бойових діях. Їхня роль полягає в навчанні та консультуванні збройних сил третіх країн. [28] Критично оцінюючи ефективність цих місій, можна зазначити, що вони стикаються з викликом сталості результатів – після завершення місії місцеві збройні сили часто повертаються до попередніх практик через відсутність інституційних змін.

Цивільні місії, такі як EULEX Kosovo та EUAM Ukraine, спрямовані на підтримку верховенства права та реформу сектору безпеки.[23] Їхньою перевагою є менша політична чутливість порівняно з військовими операціями, що дозволяє ЄС легше досягати консенсусу щодо їх розгортання. Проте вони стикаються з викликом обмеженого впливу на ситуацію, особливо в умовах відсутності політичної волі до реформ у приймаючій країні.

Змішані місії поєднують військові та цивільні компоненти, що вимагає особливої координації. [28] На мою думку, саме такий інтегрований підхід найкраще відповідає складній природі сучасних криз, які рідко мають суто військове чи цивільне вирішення. Проте на практиці координація між компонентами часто ускладнюється різною інституційною культурою та підходами.

Аналізуючи правове регулювання участі ЄС у врегулюванні конфліктів, можна виявити певні системні виклики: складність процедур прийняття рішень, фрагментованість підходів, обмеженість ресурсів та залежність від політичної волі держав-членів. Водночас очевидна тенденція до вдосконалення правових механізмів та посилення стратегічної автономії ЄС у безпековій сфері. [35]

Правове регулювання участі ЄС у врегулюванні конфліктів включає низку обмежень та умов, які забезпечують відповідність дій Союзу міжнародному праву та його власним принципам. Дотримання міжнародного права є фундаментальною вимогою для всіх місій СПБО, що закріплено у статті 21 ДЄС. [6] На практиці це означає, що ЄС не може діяти у правовому вакуумі – його операції повинні враховувати складну систему міжнародних норм, від Статуту ООН до міжнародного гуманітарного права. Хоча формальної юридичної вимоги щодо наявності мандату ООН для всіх операцій не існує, фактично більшість значних військових місій проводяться на основі резолюцій Ради Безпеки. Цей підхід відображає прагнення ЄС підтримувати міжнародний правопорядок і уникати звинувачень у односторонніх діях. Аналізуючи практику ЄС, можна помітити, що місії з потенційно суперечливим мандатом майже завжди спираються на резолюції РБ ООН, тоді як менш чутливі цивільні місії можуть розгортатися на основі двосторонніх угод. [38]

Згода приймаючої держави є ще однією важливою умовою для розгортання місій.[28] Винятки можливі лише у випадках, передбачених міжнародним правом, як-от операції з примусу до миру згідно з Главою VII Статуту ООН. Ця вимога підкреслює повагу ЄС до суверенітету держав, але одночасно може обмежувати можливості втручання в ситуаціях, коли уряд країни є частиною проблеми.

Обмеження щодо застосування сили регулюються правилами застосування сили (ROE), які розробляються для кожної операції окремо. [15] На мою думку, ці правила часто стають результатом політичного компромісу

між державами-членами, що може призводити до неоднозначності та ускладнювати роботу військового персоналу в польових умовах. Водночас вони є необхідним інструментом забезпечення легітимності та міжнародної підтримки місій ЄС.

Особливої уваги заслуговує політика "особливої ретельності" (*due diligence*) щодо постачання зброї та військового обладнання, яка вимагає оцінки ризиків порушення міжнародного права. Ця політика набула особливого значення у контексті підтримки України, коли ЄС вперше масштабно використав Європейський фонд миру для постачання летальної зброї.

Аналіз конкретних місій ЄС демонструє різноманітність правових підходів. Операція EUFOR Althea в Боснії та Герцеговині, розпочата на підставі Рішення Ради 2004/570/CFSP та Резолюції РБ ООН 1575, реалізується через механізми "Берлін плюс", що передбачають використання можливостей НАТО. [28] Ця складна правова конструкція відображає взаємозалежність безпекових структур в Європі та прагматичний підхід ЄС до використання наявних ресурсів. EUNAVFOR Atalanta стала першою морською операцією ЄС, започаткованою для боротьби з піратством біля Сомалі. [64] Правовою основою стали резолюції РБ ООН, які дозволяли дії в територіальних водах Сомалі. Особливо цікавим аспектом цієї операції стало укладання угод з країнами регіону про судове переслідування піратів, що створило цілісний правовий механізм. Це демонструє здатність ЄС до інноваційних правових рішень у відповідь на нестандартні безпекові виклики.

Цивільна місія EUCAP Sahel Niger, створена Рішенням Ради для підтримки боротьби з тероризмом, відображає комплексний підхід ЄС до безпеки.[28] Її правове регулювання поєднує традиційні безпекові аспекти з елементами підтримки верховенства права, що відповідає ширшому розумінню безпеки в ЄС.

Безпрецедентною стала підтримка України після російської агресії. Рішення Ради (CFSP) 2022/338 вперше активувало Європейський фонд миру

для фінансування поставок летальної зброї третій країні.[97] Цей випадок демонструє еволюцію правових механізмів ЄС та їхню адаптивність до кризових ситуацій, але також порушує питання про межі такої підтримки та її можливі наслідки для ролі ЄС у міжнародних відносинах. Ефективне реагування на сучасні кризи вимагає координації між міжнародними організаціями. Співпраця ЄС з ООН, НАТО та ОБСЄ має розвинуту правову основу, закріплену в первинному праві ЄС. Стаття 21 ДЄС визначає стремління Союзу будувати партнерство з міжнародними організаціями та зміцнювати міжнародну безпеку відповідно до принципів Статуту ООН. [6] На мою думку, така договірنا база створює необхідне підґрунття для гнучкої взаємодії, але не вирішує всіх практичних викликів, які виникають при координації діяльності організацій з різною структурою, мандатом та процедурами прийняття рішень.

Стаття 42(1) ДЄС підкреслює операційний характер СПБО, базуючись на цивільних та військових засобах, що використовуються відповідно до принципів Статуту ООН. Цікаво, що стаття 42(7) про взаємну допомогу чітко зазначає, що вона не впливає на зобов'язання держав-членів НАТО за Північноатлантичним договором.[6] Така юридична конструкція демонструє прагнення ЄС розвивати власні безпекові механізми, але без дублювання або конфлікту з НАТО. Критично оцінюючи цей підхід, можна відзначити, що він відображає певну дуалістичність європейської безпекової архітектури – прагнення до автономії при збереженні трансатлантичних зв'язків.

Декларація про співпрацю між ЄС та ООН 2003 року стала основою взаємодії у сфері кризового менеджменту, передбачаючи консультації, оцінювання місій та обмін інформацією. Її розширення в 2007 році посилило аспекти планування, навчання та обміну практиками.[28] Аналізуючи цю співпрацю, можна констатувати, що вона має переважно координаційний характер, без глибокої інтеграції структур та ресурсів. Такий формат відповідає інституційній специфіці обох організацій, але обмежує можливості для комплексного реагування на кризи.

Угоди "Берлін плюс" 2003 року створили правові рамки для використання ЄС засобів НАТО у кризових операціях. Ці домовленості охоплюють обмін інформацією, доступ до планувальних можливостей, використання ресурсів та консультаційні процедури. [82] На мій погляд, ці угоди мають неоднозначний характер – з одного боку, вони розширюють операційні можливості ЄС, з іншого – закріплюють його залежність від ресурсів НАТО, що може обмежувати розвиток власних європейських спроможностей.

Спільні декларації ЄС-НАТО 2016 та 2018 років суттєво розширили сфери співпраці, включивши протидію гібридним загрозам, кібербезпеку та військову мобільність.[101] Ці документи відображають усвідомлення обома організаціями необхідності комплексного реагування на сучасні безпекові виклики, які часто перетинають традиційні інституційні кордони. Водночас практична імплементація цих декларацій стикається з політичними обмеженнями, зокрема через конфлікти між окремими членами обох організацій.

Співпраця ЄС з ОБСЄ формалізована через обмін листами та спільні заяви, зокрема Заяву Постійної ради ОБСЄ 2003 року. [28] Ця взаємодія була посилена Рішенням Ради 2006/478/CFSP щодо обміну засекреченою інформацією. Характерно, що правова база співпраці з ОБСЄ менш розвинена порівняно з ООН та НАТО, що відображає меншу інтенсивність операційної взаємодії з цією організацією.

Модель "модульного підходу" у співпраці ЄС-ООН передбачає інтеграцію компонентів ЄС в миротворчі місії ООН на обмежений період. Наприклад, ЄС надавав розвідувальні та логістичні можливості для місії MINUSMA в Малі. [28] Цей підхід дозволяє ЄС зробити точковий внесок у міжнародні зусилля, використовуючи свої унікальні спроможності, але без повної відповідальності за операцію. Критично оцінюючи цю модель, варто зазначити, що вона відображає обережний підхід ЄС до військового залучення в кризові регіони та прагнення діяти в рамках ширших міжнародних зусиль.

Розглядаючи правові механізми співпраці ЄС з міжнародними організаціями загалом, можна відзначити їхню еволюцію від формальних декларацій до більш практичних домовленостей, що відображає загальну тенденцію розвитку СПБО від концептуальної до операційної фази. Водночас ці механізми залишаються досить гнучкими, що дозволяє адаптувати їх до різних кризових ситуацій, але може створювати проблеми передбачуваності та інституційної пам'яті. Модель "міст-операції" передбачає тимчасове розгортання сил ЄС для стабілізації ситуації до прибуття підрозділів ООН чи інших організацій. Ця концепція реалізувалась в операції EUFOR RD Congo 2006 року, коли війська ЄС підтримували місію ООН під час виборчого процесу. [36] Такий підхід демонструє здатність ЄС до швидкого реагування та гнучкого використання своїх ресурсів, але залишає відкритим питання про сталість результатів після передачі відповідальності іншим акторам. На мою думку, ця модель найкраще відповідає обмеженим військовим можливостям ЄС, дозволяючи зосередити ресурси на чітко визначеному часовому проміжку.

При використанні моделі "паралельних операцій" місії ЄС та ООН діють одночасно в одному регіоні з взаємодоповнюючими мандатами. Приклад такої взаємодії – діяльність EUFOR Tchad/RCA та MINURCAT у 2008-2009 роках. [28] Перевагою цього формату є можливість використання сильних сторін кожної організації, але він потребує ретельної координації для уникнення дублювання та суперечностей.

Координація на стратегічному рівні здійснюється через регулярні зустрічі між Комітетом з питань політики та безпеки ЄС та керівництвом миротворчого департаменту ООН, а також через спеціальну робочу групу з кризового управління. [37] Практичний досвід показує, що цей механізм не завжди забезпечує оперативне узгодження позицій, особливо в динамічних кризових ситуаціях, де потрібне швидке прийняття рішень.

Обмін інформацією та спільні навчання регулюються Угодою між ЄС та ООН про захист засекреченої інформації 2011 року. Ефективність цього

компоненту обмежується інституційними культурами обох організацій та різними підходами до безпеки інформації.

Співпраця з НАТО спирається на механізм використання засобів Альянсу згідно з угодами "Берлін плюс". Процес включає запит ЄС, рішення Північноатлантичної ради та технічні домовленості. [28] Операція EUFOR Althea, де ЄС використовує штаб-квартиру НАТО в Неаполі, демонструє практичне застосування цього механізму. Критично оцінюючи його, варто відзначити, що він дозволяє ЄС проводити військові операції без розвитку власних дублюючих структур, але створює залежність від політичної волі НАТО. Стратегічний діалог реалізується через багаторівневу систему зустрічей – від Північноатлантичної ради та Комітету з питань політики до координації між ЄСЗД та Міжнародним штабом НАТО. [46] Така розгалужена система забезпечує всебічне обговорення, але може призводити до забюрократизованості процесу та затримок у прийнятті рішень.

Механізм координації операцій на театрі дій застосовується, коли ЄС та НАТО діють паралельно в одному регіоні. Прикладом є взаємодія між "Sea Guardian" та EUNAVFOR MED IRINI у Середземномор'ї. [28] На мою думку, ефективність такої координації залежить від політичної узгодженості на вищому рівні та особистих відносин між командувачами, що створює ризики для сталості взаємодії.

Взаємне посилення спроможностей передбачає координацію між PESCO та ініціативами НАТО для уникнення дублювання. [78] Аналіз показує, що ця сфера залишається проблемною через різні геостратегічні пріоритети організацій та конкуруючі інтереси оборонних промисловостей.

Хоча ОБСЄ не є військовою організацією, співпраця з нею доповнює військову підтримку ЄС третім країнам, особливо в аспектах раннього попередження конфліктів та постконфліктної відбудови. Ця взаємодія демонструє комплексний підхід ЄС до безпеки, який виходить за рамки суто військових аспектів.

Аналізуючи механізми співпраці ЄС з міжнародними організаціями загалом, можна констатувати, що вони відображають прагматичний підхід Союзу до використання наявних ресурсів та структур, але також демонструють складність координації між організаціями з різними мандатами, процедурами та політичними обмеженнями. [70]

Аналізуючи механізми співпраці ЄС з іншими міжнародними організаціями у сфері безпеки, варто відзначити системний підхід, що дозволяє максимізувати переваги кожної інституції. Політичний діалог між ЄС та ОБСЄ реалізується через багаторівневу систему контактів — від зустрічей Трійки ЄС з керівництвом ОБСЄ до координації між місіями на місцях. Цей підхід забезпечує не лише постійний обмін інформацією, але й формування спільного стратегічного бачення регіональних безпекових викликів. [88]

Особливий інтерес викликає практика розгортання взаємодоповнюючих місій, що відображає прагматичний підхід до використання наявних ресурсів. Досвід паралельної діяльності місій ЄС та ОБСЄ в Грузії продемонстрував, що координація зусиль дозволяє уникнути дублювання функцій і забезпечити комплексний підхід до постконфліктної стабілізації. Проте я вважаю, що успіх такої моделі значною мірою залежить від особистих відносин між керівництвом місій та політичної волі держав-членів обох організацій. За відсутності цих факторів формальні механізми координації часто виявляються недостатньо ефективними.

Обмін засекреченою інформацією, регламентований відповідною угодою, відіграє ключову роль у оперативній координації. Однак, на мій погляд, ця система страждає від надмірної бюрократизації та повільності прийняття рішень, що особливо критично в умовах кризових ситуацій, які вимагають швидкого реагування. Доцільно розглянути можливість запровадження прискорених процедур обміну даними в екстрених випадках, що підвищило б ефективність спільного реагування на безпекові виклики. [102]

Щодо правового статусу спільних операцій, варто відзначити гнучкість застосовуваних підходів. Операції в рамках формату "Берлін плюс" дозволяють ЄС використовувати ресурси НАТО, зберігаючи при цьому політичний контроль над місією. Такий механізм відображає прагматичний підхід до розподілу відповідальності між організаціями та уникнення дублювання потенціалу. Проте досвід показує, що активація цього механізму часто ускладнюється політичними розбіжностями між державами-членами обох організацій.

Правове регулювання місій ЄС, що доповнюють місії ООН, відбувається через взаємопов'язані, але окремі інструменти — від резолюцій Ради Безпеки до технічних домовленостей. Аналізуючи цю модель, відзначу, що вона забезпечує необхідну гнучкість, але створює ризики невідповідності між мандатами через різні процедури їх формування та затвердження. Більше того, практика показує, що невизначеність щодо розподілу відповідальності може призводити до операційних проблем та неефективного використання ресурсів.

Спільні програми розбудови потенціалу, що регулюються адміністративними домовленостями та меморандумами, відзначаються найбільшою гнучкістю, але й найменшою формалізованістю. З мого погляду, це створює підґрунтя для неефективного використання фінансових ресурсів та ускладнює оцінку результативності таких програм. Відсутність чітких індикаторів успішності та механізмів моніторингу часто призводить до формального підходу у впровадженні ініціатив, що не забезпечує сталих результатів. [96]

Розглядаючи конкретні приклади, варто відзначити операцію EUFOR Tchad/RCA та місію ООН MINURCAT як модель послідовного застосування різних інструментів кризового менеджменту. Передача військових функцій від EUFOR до MINURCAT демонструє можливість створення "ланцюжка безпеки", коли різні організації забезпечують безперервність міжнародної присутності. Однак критичний аналіз показує, що така передача не завжди

відбувається безперешкодно через відмінності в організаційних культурах, процедурах та ресурсних можливостях. [84]

Координація між EUNAVFOR Atalanta та морськими силами НАТО біля узбережжя Сомалі через механізм SHADE є яскравим прикладом практичної взаємодії на оперативному рівні. На мою думку, цей досвід демонструє, що за наявності спільних інтересів та чітко визначених завдань, організації здатні налагодити ефективну координацію навіть за відсутності всеосяжних політичних домовленостей. Втім, такі ініціативи часто залишаються обмеженими конкретними операційними потребами і не переростають у системні механізми співпраці.

Трикутник ЄС-ООН-Африканський союз, особливо у контексті підтримки місії AMISOM/ATMIS, ілюструє модель "розподілу праці", коли кожна організація зосереджується на своїх сильних сторонах. Вважаю, що така модель має значний потенціал, оскільки дозволяє максимально використовувати порівняльні переваги кожної інституції. Проте її ефективність обмежується асиметрією між фінансовими можливостями та операційним потенціалом залучених організацій, що створює ризики фінансової залежності та обмеженого місцевого контролю. [1]

Аналізуючи механізми співпраці ЄС з іншими міжнародними організаціями у сфері безпеки, варто відзначити системний підхід, що дозволяє максимізувати переваги кожної інституції. Політичний діалог між ЄС та ОБСЄ реалізується через багаторівневу систему контактів — від зустрічей Трійки ЄС з керівництвом ОБСЄ до координації між місіями на місцях. Цей підхід забезпечує не лише постійний обмін інформацією, але й формування спільного стратегічного бачення регіональних безпекових викликів.

Особливий інтерес викликає практика розгортання взаємодоповнюючих місій, що відображає прагматичний підхід до використання наявних ресурсів. Досвід паралельної діяльності місій ЄС та ОБСЄ в Грузії продемонстрував, що координація зусиль дозволяє уникнути дублювання функцій і забезпечити

комплексний підхід до постконфліктної стабілізації. Проте я вважаю, що успіх такої моделі значною мірою залежить від особистих відносин між керівництвом місій та політичної волі держав-членів обох організацій. За відсутності цих факторів формальні механізми координації часто виявляються недостатньо ефективними. [96]

Обмін засекреченою інформацією, регламентований відповідною угодою, відіграє ключову роль у оперативній координації. Однак, на мій погляд, ця система страждає від надмірної бюрократизації та повільності прийняття рішень, що особливо критично в умовах кризових ситуацій, які вимагають швидкого реагування. Доцільно розглянути можливість запровадження прискорених процедур обміну даними в екстрених випадках, що підвищило б ефективність спільного реагування на безпекові виклики.

Щодо правового статусу спільних операцій, варто відзначити гнучкість застосовуваних підходів. Операції в рамках формату "Берлін плюс" дозволяють ЄС використовувати ресурси НАТО, зберігаючи при цьому політичний контроль над місією. Такий механізм відображає прагматичний підхід до розподілу відповідальності між організаціями та уникнення дублювання потенціалу. Проте досвід показує, що активація цього механізму часто ускладнюється політичними розбіжностями між державами-членами обох організацій. [3]

Правове регулювання місій ЄС, що доповнюють місії ООН, відбувається через взаємопов'язані, але окремі інструменти. Аналізуючи цю модель, відзначу, що вона забезпечує необхідну гнучкість, але створює ризики невідповідності між мандатами через різні процедури їх формування та затвердження. Більше того, практика показує, що невизначеність щодо розподілу відповідальності може призводити до операційних проблем та неефективного використання ресурсів.

Спільні програми розбудови потенціалу, що регулюються адміністративними домовленостями та меморандумами, відзначаються найбільшою гнучкістю, але й найменшою формалізованістю. З мого погляду,

це створює підґрунтя для неефективного використання фінансових ресурсів та ускладнює оцінку результативності таких програм. Відсутність чітких індикаторів успішності та механізмів моніторингу часто призводить до формального підходу у впровадженні ініціатив, що не забезпечує сталих результатів. [19]

Розглядаючи конкретні приклади, варто відзначити операцію EUFOR Tchad/RCA та місію ООН MINURCAT як модель послідовного застосування різних інструментів кризового менеджменту. Передача військових функцій від EUFOR до MINURCAT демонструє можливість створення "ланцюжка безпеки", коли різні організації забезпечують безперервність міжнародної присутності. Однак критичний аналіз показує, що така передача не завжди відбувається безперешкодно через відмінності в організаційних культурах, процедурах та ресурсних можливостях. Координація між EUNAVFOR Atalanta та морськими силами НАТО біля узбережжя Сомалі через механізм SHADE є яскравим прикладом практичної взаємодії на оперативному рівні. На мою думку, цей досвід демонструє, що за наявності спільних інтересів та чітко визначених завдань, організації здатні налагодити ефективну координацію навіть за відсутності всеосяжних політичних домовленостей. Втім, такі ініціативи часто залишаються обмеженими конкретними операційними потребами і не переростають у системні механізми співпраці. [45]

Трикутник ЄС-ООН-Африканський союз, особливо у контексті підтримки місії AMISOM/ATMIS, ілюструє модель "розподілу праці", коли кожна організація зосереджується на своїх сильних сторонах. Вважаю, що така модель має значний потенціал, оскільки дозволяє максимально використовувати порівняльні переваги кожної інституції. Проте її ефективність обмежується асиметрією між фінансовими можливостями та операційним потенціалом залучених організацій, що створює ризики фінансової залежності та обмеженого місцевого контролю. [32]

Координація у відповідь на російську агресію проти України стала найновішим випробуванням для механізмів міжорганізаційної співпраці.

Активізація Європейського фонду миру ЄС, посилення підтримки від НАТО та моніторингова діяльність ОБСЄ формують комплексний підхід до кризового реагування. Проте ця співпраця також виявила структурні обмеження існуючих механізмів – насамперед неможливість швидкого прийняття рішень через вимогу консенсусу та складнощі у координації постачання озброєнь різними державами-членами.

Аналіз викликів у співпраці ЄС з міжнародними організаціями підтверджує системні проблеми, що потребують вирішення. Правові обмеження, пов'язані з участю держав у різних організаціях, особливо "проблема Кіпру-Туреччини", суттєво гальмують ефективну взаємодію ЄС-НАТО. Спроби обійти ці обмеження через неформальні зустрічі мають тактичний успіх, але не забезпечують стратегічного вирішення проблеми. [96]

Різниця у підходах до застосування сили між організаціями створює додаткові складнощі. Жорсткіші правила застосування сили в операціях НАТО порівняно з місіями ЄС та ООН ускладнюють оперативну координацію та передачу функцій між місіями. Ця проблема посилюється різними інституційними культурами та процесами прийняття рішень, що впливає на швидкість реагування на кризи. [53]

Фінансові обмеження, зокрема заборона використання бюджету ЄС для операцій з військовими наслідками, залишаються серйозною перешкодою. Хоча створення Європейського фонду миру частково вирішило цю проблему, фінансування спільних ініціатив вимагає подальшого вдосконалення правових механізмів. Особливо гостро ця проблема проявилась у контексті підтримки України, коли необхідність швидкого нарощування фінансування виявила інституційні обмеження існуючих інструментів.

Конкуренція за ресурси та лідерство між організаціями призводить до дублювання зусиль, що створює додаткове навантаження на держави, які є членами кількох організацій. Ця проблема особливо помітна у паралельних ініціативах ЄС і НАТО з розвитку оборонних спроможностей, які не завжди узгоджені між собою. [42]

Загалом, механізми міжорганізаційної співпраці у сфері безпеки демонструють значну гнучкість та адаптивність, але страждають від інституційної фрагментації та залежності від політичної кон'юнктури. Для підвищення їхньої ефективності необхідно розвивати більш структуровані підходи до планування та оцінки спільних ініціатив, спрощувати процедури координації в кризових ситуаціях та забезпечувати баланс між гнучкістю взаємодії і чітким розподілом відповідальності. Особливого значення набуває розвиток сталих механізмів взаємодії, що не залежатимуть від політичних коливань та зможуть забезпечити швидке й ефективне реагування на сучасні безпекові виклики.

Розділ 3. Надання військової підтримки Україні в рамках Спільної політики оборони і безпеки ЄС

Співпраця України та Європейського Союзу у сфері безпеки і оборони пройшла звивистий шлях розвитку, сповнений як успіхів, так і викликів. Розглядаючи цей процес, виділю кілька ключових поворотних моментів, що визначили його динаміку.

Перші паростки інституційної взаємодії з'явилися на початку 2000-х років, коли Європейська Рада ухвалила Рішення про механізм консультацій з Україною щодо врегулювання криз.[1] Цей документ вже тоді відкрив двері для залучення України до європейської безпекової архітектури, хоча ця взаємодія мала тоді переважно символічний характер – більше декларацій, менше практичних результатів. Справжній прорив стався 2005 року з підписанням Угоди про участь України в операціях ЄС із врегулювання криз.[9] Вона створила чіткі юридичні рамки для українських миротворців у європейських місіях, визначивши їхній статус та фінансові аспекти. Втім, угода мала вузький характер – вона радше регламентувала технічні деталі залучення українського персоналу, ніж закладала фундамент для стратегічного партнерства.

Україна не гаяла часу, перетворюючи ці домовленості на конкретні дії. [20] Першим полігоном для практичної співпраці стала Поліцейська Місія в Боснії і Герцеговині, де українські фахівці працювали пліч-о-пліч з європейськими колегами протягом 2003-2009 років. Цей досвід дав цінні уроки взаємодії, але його вплив на системні зміни у безпековому секторі України залишився обмеженим – знання, здобуті українськими миротворцями, не трансформувались у всеохопні інституційні реформи. Якісно новим етапом стало залучення України до Бойових груп ЄС. [82] З 2011 року українські військові регулярно тренувались і чергували у складі Бойової групи "Хелброк" та Вишеградської бойової групи. Ця форма взаємодії виявилась набагато глибшою – вона передбачала не просто відрядження окремих фахівців, а

інтеграцію підрозділів у багатонаціональні структури, спільні навчання та підвищення взаємної сумісності.

Морська місія "Океанський Щит" стала ще одним помітним кроком у розвитку співпраці. [30] Участь фрегата "Гетьман Сагайдачний" у протидії піратству біля узбережжя Сомалі продемонструвала спроможність України робити вагомий внесок у глобальну морську безпеку. Водночас ця операція оголила й слабкі місця – обмежені можливості українського флоту та залежність від партнерської логістики, що підкреслило необхідність оновлення морських спроможностей.

Підписання Угоди про асоціацію у 2014 році кардинально переформатувало відносини України та ЄС.[83] Розділ про політичний діалог і безпекову конвергенцію заклав платформу для систематичної взаємодії у сфері безпеки. Проте документ мав суттєву прогалину – в ньому бракувало реальних механізмів безпекової підтримки України в умовах загроз. Цей недолік став очевидним після початку російської агресії, коли знадобились конкретні, а не декларативні інструменти підтримки.

Російське вторгнення 2022 року розбило всі усталені шаблони безпекової співпраці. [96] ЄС зробив безпрецедентний крок – задіяв Європейський фонд миру для фінансування поставок летальної зброї Україні. Та цей механізм оголив дві хронічні проблеми європейської безпекової політики – неповороткість у прийнятті рішень через потребу однастайності та відсутність власних військових ресурсів ЄС, що робить його заручником національних преференцій держав-членів.

Аналізуючи весь шлях безпекової взаємодії, бачу в ній і потужний потенціал, і відчутні обмеження. Україна переконливо довела свою цінність як безпековий партнер, активно долучаючись до європейських ініціатив та місій. Водночас структурні обмеження СПБО ЄС і неоднорідні погляди держав-членів на відносини з Росією тривалий час гальмували розвиток повноцінного стратегічного партнерства.

Війна з Росією стала каталізатором перебудови європейської безпекової архітектури.[101] Ухвалення "Стратегічного компасу" та інших ключових документів вказує на прагнення ЄС перетворитись з економічного гіганта на справжнього безпекового гравця. У цьому контексті співпраця з Україною, яка здобуває унікальний досвід протидії гібридним загрозам та повномасштабній агресії, набуває особливої цінності для європейської спільноти.

Майбутнє безпекової взаємодії України та ЄС залежатиме від здатності обох сторін подолати наявні інституційні бар'єри.[105] Україні критично важливо зберегти темп реформ у безпековому секторі, підвищувати рівень взаємосумісності та розвивати ключові спроможності. ЄС потрібно вдосконалювати власні механізми реагування на кризи та посилювати координацію між членами.

Особливо перспективною видається інтеграція України до європейського оборонно-промислового ландшафту.[85] Участь у проєктах PESCO та Європейського оборонного фонду, поєднання українського бойового досвіду з європейськими технологіями та фінансовими ресурсами могли б створити потужний синергетичний ефект, зміцнюючи безпеку всього континенту. Угода про асоціацію закріпила безпековий діалог України та ЄС на якісно новому рівні. Стаття 7 документа передбачає поглиблення взаємодії у сфері СПБО, спираючись на спільні цінності та практичну співпрацю на різних рівнях – від двосторонніх до міжнародних. [83] Стаття 10 окреслює конкретні напрями співробітництва: запобігання конфліктам, антикризове управління, регіональна стабільність, нерозповсюдження, контроль над озброєннями та космічна сфера. [6] Особливий акцент зроблено на залученні України до цивільних і військових операцій ЄС.

На відміну від попередніх документів, які здебільшого мали рамковий характер, Угода про асоціацію створила міцне правове підґрунтя для реальної інтеграції України до європейських безпекових механізмів. Це відкрило шлях не лише до розширення участі в операціях ЄС, але й до отримання технічної допомоги для модернізації сектору безпеки. [3] Втім, аналізуючи її положення,

варто зазначити їх переважно декларативний характер – угода не містила чітких часових рамок, кількісних показників чи обов'язкових зобов'язань сторін.

Практичним втіленням безпекової співпраці стало укладення у грудні 2015 року Адміністративної угоди між Міністерством оборони України та Європейським оборонним агентством. [25] Цей документ відкрив для України двері до європейських оборонних досліджень і технологій, запровадивши механізми обміну інформацією щодо оборонних планів та промислових потужностей. Фактично, це був перший крок до інтеграції України в європейський оборонно-промисловий комплекс, хоча й не надто амбітний.

Угода передбачала проведення спеціальних зустрічей між ЄОА, державами-членами та Україною, а також можливість долучення до конкретних проектів агентства. [80] Україна не гаяла часу – українські фахівці взяли участь у засіданнях Військової авіаційної ради з питань "Єдиного Європейського неба", тренуваннях з вертолітної підготовки та приєдналися до Проектної групи з логістичної підтримки. Ці ініціативи, попри свій точковий характер, забезпечили цінне практичне знайомство з європейськими процедурами та стандартами.

Навіть в умовах російської агресії на сході України продовжувалася участь у бойових групах ЄС. [14] Це свідчило не лише про прихильність європейським цінностям, але й про стратегічне розуміння важливості безпекової інтеграції з ЄС в умовах протистояння російській агресії. Українські військові здобували неоціненний досвід та забезпечували взаємосумісність з європейськими підрозділами.

Однак повномасштабне вторгнення Росії у 2022 році змусило кардинально переглянути формат безпекової взаємодії. [89] Європейський Союз уперше в історії ухвалив рішення про використання Європейського фонду миру для фінансування військової допомоги третій країні. Створення спеціального механізму військової допомоги Україні через ЄФМ дозволило мобілізувати понад 5,6 млрд євро для підтримки обороноздатності України.

Нові ініціативи включали й Місію ЄС з військової допомоги Україні (EUMAM Ukraine), розгорнута в листопаді 2022 року.[97] Ця ініціатива спрямована на підготовку українських військових на території держав-членів ЄС і стала символом трансформації відносин – від участі України в місіях ЄС до навчання українських військових Євросоюзом.

Ключовим документом, що окреслив нову парадигму відносин, став "Стратегічний компас безпеки та оборони ЄС", ухвалений у березні 2022 року. [32] Він визначив Російську Федерацію як джерело безпосередньої загрози європейській безпеці та передбачив посилення безпекової підтримки партнерів, що зазнають агресії. Україна визначена як пріоритетний партнер, що відображає її ключову роль у системі європейської безпеки.

Цей період також позначився ініціативами у сфері оборонної промисловості. [90] Європейська комісія запропонувала Акт про підтримку виробництва боєприпасів (ASAP) та Європейську оборонну промислову програму (EDIP), спрямовані на посилення європейських виробничих потужностей та можливе залучення України до європейських оборонно-промислових ланцюжків.

Оцінюючи еволюцію безпекової співпраці України з ЄС, варто відзначити її трансформацію від символічної участі в місіях ЄС до стратегічного партнерства, де Україна сприймається як ключовий елемент європейської безпеки.[86] Війна з росією стала каталізатором, який прискорив переосмислення ролі України та розкрив вразливість традиційної європейської архітектури безпеки. Розглядаючи перспективи, особливо важливим видається розвиток співпраці у трьох ключових напрямках: інтеграція України до європейського ринку озброєнь, поглиблення взаємодії у сфері кібербезпеки та протидії гібридним загрозам, а також залучення до процесів стратегічного планування в рамках СПБО. [101]

Майбутня участь України у проєктах PESCO та Європейського оборонного фонду могла б відкрити нові горизонти для української оборонної промисловості та забезпечити доступ до критично важливих технологій. [85]

Водночас, бойовий досвід України та унікальні напрацювання у протидії російській агресії становлять значну цінність для європейських партнерів, створюючи підґрунтя для взаємовигідної співпраці.

Важливим етапом розвитку безпекового діалогу стало залучення України до ініціативи "Східне партнерство".[20] В межах платформи "Демократія, належне урядування та стабільність" проводилася низка заходів, спрямованих на розширення співпраці у сфері СПБО, цивільного захисту та протидії кіберзагрозам. Саміт Східного партнерства 2017 року окреслив амбітний план – "20 результатів до 2020 року", серед яких – зміцнення безпекового діалогу та практичної взаємодії в рамках СПБО.

На мою думку, "Східне партнерство", попри свій багатосторонній формат, відкрило для України додатковий канал діалогу з ЄС у безпековій сфері. Водночас неоднорідність інтересів країн-партнерів та відсутність чітких механізмів імплементації обмежували його ефективність. Україна часто опинялася в ситуації, коли її безпекові потреби відрізнялися від інших учасників ініціативи, що ускладнювало вироблення спільних позицій.

Оцінюючи результати співпраці, звіт Європейської Комісії 2023 року відзначив високий рівень виконання Україною зобов'язань у сфері зовнішньої політики та політики безпеки.[11] Документ підкреслив значне поглиблення військової співпраці між сторонами та прогрес у координації дій із зовнішньополітичними позиціями ЄС. Цей факт особливо примітний з огляду на складні безпекові виклики, з якими стикалася Україна впродовж цього періоду. Російське вторгнення 24 лютого 2022 року стало водорозділом у відносинах України та ЄС. [96] Воно змусило Брюссель переосмислити свою безпекову архітектуру та інструменти реагування на кризи. Символічним кроком стало подання Президентом України заяви про вступ до ЄС буквально через кілька днів після початку війни. Ця заява, що ґрунтувалася на статті 49 Договору про ЄС, засвідчила незворотність європейського вибору України навіть у найскладніших умовах. [83]

Безпрецедентно швидкою була реакція європейських інституцій – вже в березні 2022 року Європарламент підтримав надання Україні статусу кандидата, а в червні це рішення затвердила Європейська Рада [84]. Такий темп ухвалення рішень був нетиповим для ЄС і продемонстрував політичну волю до поглиблення інтеграції з Україною як відповідь на російську агресію.

Справжнім проривом стало створення Місії ЄС з військової допомоги Україні (EUMAM Ukraine). [97] Вперше в історії ЄС започаткував місію такого формату для держави, що перебуває у стані відкритої збройної конфронтації. З бюджетом понад 100 мільйонів євро, EUMAM взяла на себе завдання з підготовки українських військовослужбовців та координації зусиль країн-членів у цій сфері. Станом на березень 2024 року в рамках місії пройшли вишкіл понад 40 тисяч бійців – цифра, що значно перевищила початкові очікування. [85]

Революційним кроком стало рішення про використання Європейського фонду миру для фінансування поставок озброєнь Україні. [90] Вперше в історії ЄС взяв на себе роль безпосереднього донора летальної зброї для країни, що зазнала агресії. Цей механізм, попри певні бюрократичні обмеження, дозволив мобілізувати понад 11 мільярдів євро військової допомоги.

Фінансова підтримка України у 2022-2024 роках сягнула безпрецедентних масштабів – понад 25 мільярдів євро макрофінансової допомоги, 2,35 мільярда бюджетної підтримки та грантів, 2,6 мільярда через гарантії ЄС. [105] На 2024-2027 роки заплановано виділити ще 50 мільярдів через Український фонд. Ці цифри демонструють рішучість ЄС підтримувати Україну не лише символічно, але й практично. Надання Україні статусу кандидата відкрило нові горизонти для безпекової інтеграції.[89] Як зазначають експерти, цей статус розширив можливості для отримання підтримки у модернізації оборонного сектора. Практичним кроком у цьому напрямі став План дій щодо військової мобільності 2.0, ухвалений у березні 2023 року.[99] Цей документ передбачає розвиток інфраструктури для швидкого переміщення військ та техніки, включаючи транспортні коридори

до України, що має критичне значення для ефективного постачання військової допомоги.

Активізувалася й співпраця з Європейським оборонним агентством. У липні 2023 року Міністерство оборони України підписало з ЄОА Меморандум про співробітництво у сфері стандартизації та кодифікації.[25] Цей документ створив правову основу для прискорення впровадження в Україні стандартів НАТО та ЄС – ключового елемента інтеграції до євроатлантичних структур безпеки.

Аналізуючи трансформацію відносин між Україною та ЄС у безпековій сфері після 2022 року, можна виділити кілька ключових тенденцій:

По-перше, відбулася кардинальна зміна ролей – якщо раніше Україна була переважно реципієнтом допомоги та учасником місій ЄС, то тепер вона стала ключовим суб'єктом європейської безпеки, який своїм опором російській агресії захищає весь континент. [101]

По-друге, ЄС продемонстрував здатність до швидкої адаптації власних інструментів та процедур для надання безпрецедентного рівня підтримки.[96] Рішення про фінансування летальної зброї через ЄФМ, створення EUMAM та мобілізація значних фінансових ресурсів свідчать про якісну зміну підходів ЄС до забезпечення безпеки на власних кордонах.

По-третє, відбулося зближення безпекової політики ЄС та НАТО щодо України. [86] Європейські ініціативи, такі як військова мобільність та стандартизація оборонного сектора, доповнюють зусилля Альянсу з підтримки України та зміцнення східного флангу.

По-четверте, військові дії на території України стали каталізатором для переосмислення ролі та місця ЄС у глобальній безпековій архітектурі. [84] Стратегічний компас та інші ключові документи, ухвалені після 24 лютого 2022 року, відображають прагнення ЄС посилити власну стратегічну автономію та здатність реагувати на кризи.

Оцінюючи майбутнє безпекової співпраці, вбачаю кілька стратегічних напрямів розвитку. Ключовим елементом має стати повноцінна інтеграція

України до оборонно-промислового комплексу ЄС. [85] Українські підприємства, збагачені унікальним досвідом протидії сучасній війні, можуть стати цінними учасниками європейських ланцюжків виробництва озброєнь та військової техніки. Не менш важливим є розвиток спільних підходів до протидії гібридним загрозам.[80] Досвід України у протистоянні російським дезінформаційним кампаніям, кібератакам та іншим нетрадиційним методам ведення війни становить значний інтерес для європейських партнерів і міг би лягти в основу спільних ініціатив.

Третім напрямом має стати залучення України до процесів стратегічного планування в рамках СПБО.[89] Статус кандидата та поточна війна створюють унікальну можливість для більш глибокої інтеграції України до безпекових структур ЄС ще до набуття повноправного членства.

Військова підтримка України з боку ЄС спирається на розгалужену систему правових інструментів, які формувалися впродовж багатьох років і особливо активно розвивалися після початку російської агресії.[9] Фундаментом цієї системи виступає Договір про Європейський Союз, насамперед його положення щодо Спільної зовнішньої політики і політики безпеки та Спільної політики безпеки і оборони.[6]

Стаття 21 ДЄС визначає амбітні цілі – збереження миру, запобігання конфліктам і зміцнення міжнародної безпеки відповідно до принципів ООН та інших засадничих міжнародних документів. [35] Стаття 42 конкретизує, що СПБО надає Союзу оперативний потенціал, базований на цивільних і військових засобах для місій поза межами ЄС. Саме ці положення стали правовим підґрунтям для європейської військової підтримки України.

На відміну від традиційних військових альянсів, ЄС вибудував свою систему кризового реагування не на засадах колективної оборони, а на принципі проектного підходу до врегулювання конфліктів. [89] Це створило як переваги (гнучкість у виборі інструментів), так і обмеження (відсутність автоматичного механізму захисту). Аналізуючи правові рамки СПБО, можна відзначити їхню еволюцію від переважно цивільно-орієнтованих місій до

більш комплексних операцій із військовим компонентом, що стало особливо помітно в контексті підтримки України. Угода про асоціацію 2014 року конкретизувала рамки безпекової співпраці між ЄС та Україною. [83] Розділ II зосереджений на політичному діалозі та конвергенції у сфері зовнішньої та безпекової політики. Стаття 7 передбачає поглиблення діалогу у сфері СПБО, а стаття 10 деталізує напрями взаємодії – від запобігання конфліктам до контролю над озброєннями.

На мою думку, Угода про асоціацію створила достатньо широке правове поле для розвитку військової співпраці, проте не містила чітких зобов'язань щодо реальної військової підтримки у випадку агресії. Це віддзеркалювало загальний підхід ЄС до безпекової політики того періоду – зосередження на "м'яких" аспектах безпеки та уникнення жорстких гарантій, які могли б спровокувати напруження у відносинах із Росією.

Важливим доповненням стала Угода про визначення загальної схеми участі України в операціях ЄС із врегулювання криз. [11] Цей документ регламентував механізми залучення українських контингентів до європейських місій, визначивши їхній статус, порядок фінансування та субординації. Практична цінність цієї угоди була продемонстрована участю українських військових у місіях ЄС на Балканах, в Африці та Індійському океані.

Угода про процедури безпеки, які стосуються обміну інформацією з обмеженим доступом, відкрила канал для обміну розвідданими та іншою чутливою інформацією. [20] Цей механізм набув особливого значення після 2014 року, коли потреба у координації зусиль щодо протидії російській агресії вимагала налагодження надійних каналів обміну інформацією.

Адміністративна угода між Міністерством оборони України та Європейським оборонним агентством 2015 року заклала основу для технічної співпраці у військовій сфері. [25] Вона створила рамки для участі України в проєктах ЄОА, але довгий час використовувалася доволі обмежено –

переважно для обміну досвідом та участі у навчаннях, а не для реальної інтеграції до європейських оборонних програм.

Російське вторгнення 2022 року спричинило справжню революцію у правових підходах ЄС до військової підтримки України. [96] Рада ЄС, керуючись статтею 28 ДЄС, ухвалила низку безпрецедентних рішень, включаючи Рішення про надання летальної зброї Збройним Силам України. Вперше в історії ЄС було задіяно Європейський фонд миру для фінансування поставок озброєнь третій країні, що кардинально змінило саме розуміння ролі ЄС у міжнародній безпеці.

Особливо важливе значення має Рішення Ради (CFSP) 2022/1968 від 17 жовтня 2022 року про створення Місії військової допомоги ЄС на підтримку України (EUMAM Ukraine). [97] Згідно зі статтею 1 цього рішення, "Союз створює Місію військової допомоги Європейського Союзу для підтримки України (EUMAM Ukraine) з метою сприяння підвищенню військової спроможності Збройних Сил України, включаючи Сили територіальної оборони, для ефективного проведення військових операцій". Ця місія стала революційним кроком - якщо раніше Україна сама брала участь у місіях ЄС, то тепер Союз створив спеціальну місію для підвищення боєздатності українських військових. Це відображає кардинальну зміну парадигми – від участі України в забезпеченні європейської безпеки до прямої підтримки ЄС в забезпеченні безпеки України.

Аналізуючи правові основи військової підтримки України, варто відзначити їхню трансформацію від абстрактних декларацій до конкретних механізмів допомоги.[84] Якщо до 2022 року співпраця розвивалася переважно в рамках стандартних форматів взаємодії ЄС із третіми країнами, то повномасштабне вторгнення змусило переосмислити ці підходи і створити нові правові інструменти, специфічно адаптовані до унікальної ситуації України.

Показово, що реальна військова підтримка ЄС значно випередила формальний процес інтеграції України до Союзу.[105] Українська армія вже

користується європейськими системами озброєнь, проходить підготовку за стандартами ЄС та НАТО, інтегрується до європейської оборонної промисловості – все це задовго до формального завершення переговорів про вступ до ЄС.

Водночас існуюча правова база має певні обмеження. [89] По-перше, рішення щодо військової підтримки досі потребують одностайності в Раді ЄС, що створює ризик блокування допомоги окремими державами-членами. По-друге, фінансування через Європейський фонд миру має обмежені ресурси, що потребує регулярного поповнення. По-третє, існуючі механізми орієнтовані переважно на реактивне реагування, а не на довгострокове стратегічне планування оборонної співпраці.

Майбутній розвиток правової бази військової підтримки України, ймовірно, рухатиметься у напрямку подальшої інституціоналізації та розширення інструментів допомоги. [101] Набуття Україною статусу кандидата на вступ до ЄС відкриває можливості для глибшої інтеграції до європейських оборонних структур ще до формального членства. У цьому контексті видається перспективним розвиток механізмів залучення України до проєктів Постійного структурованого співробітництва (PESCO) та Європейського оборонного фонду, а також розширення сфери дії EUMAM Ukraine.

Важливим елементом майбутнього правового розвитку має стати поглиблення інтеграції України до європейського оборонно-промислового комплексу. [85] Угода про зменшення промислових бар'єрів у сфері оборони між Україною та ЄС могла б створити правове підґрунтя для інтеграції українських підприємств до європейських ланцюжків виробництва озброєнь та спільної розробки нових систем.

Ґрунтуючись на правових підставах, ЄС розробив розгалужену систему військової підтримки України, що охоплює різні форми допомоги – від фінансування до навчання та постачання зброї. [83] Ця система демонструє

трансформацію підходів ЄС до власної ролі як безпекового актора та здатність адаптуватися до безпрецедентних викликів.

Європейський фонд миру став наріжним каменем фінансової підтримки України. [97] Створений у березні 2021 року як позабюджетний інструмент для фінансування заходів СПБО, фонд був кардинально переорієнтований після початку повномасштабного вторгнення. Якщо початково його бюджет становив близько 5,7 млрд євро на період 2021-2027 років, то лише за перші два роки війни через нього було спрямовано на допомогу Україні понад 8,7 млрд євро – шість пакетів у 2022 році на 3,1 млрд та чотири пакети у 2023 році на 5,6 млрд. [90]

На мою думку, справжньою революцією стало рішення використати ЄФМ для фінансування поставок летальної зброї – вперше в історії ЄС безпосередньо профінансував передачу зброї країні в стані війни. Це кардинально змінило саме розуміння ролі ЄС як геополітичного гравця, здатного впливати на безпекову ситуацію не лише "м'якою силою".

Механізм роботи ЄФМ базується на принципі реімбурсації. [101] Держави-члени спочатку передають військове обладнання Україні власним коштом, а згодом отримують часткове відшкодування з фонду. Такий підхід має свої переваги – оперативність реагування на потреби української армії, але й містить обмеження – тривалі процедури відшкодування та різні підходи країн-членів до участі в програмі. Прийняття в листопаді 2023 року "Механізму щодо України" в рамках ЄФМ, який передбачає виділення до 5 млрд євро щороку протягом 2024-2027 років, стало важливим кроком до забезпечення стабільного довгострокового фінансування. [105] Це свідчить про стратегічне бачення ЄС своєї ролі в підтримці України, а не лише реактивне реагування на кризу.

Місія ЄС з військової допомоги Україні (EUMAM Ukraine) стала другим наріжним каменем підтримки. [97] Створена в жовтні 2022 року, вона кардинально відрізняється від попередніх місій ЄС як за масштабом (мета –

навчання 30 000 військових щороку), так і за спрямуванням – підготовка армії, що веде активні бойові дії.

Місія працює за модульним принципом, що забезпечує гнучкість програм відповідно до потреб ЗСУ.[89] Навчання проводиться на території різних держав-членів ЄС і охоплює широкий спектр напрямків – від базової підготовки новобранців до спеціалізованих курсів з розмінування, протидії безпілотникам, медичної підготовки тощо. Станом на березень 2024 року в рамках місії підготовлено понад 40 000 українських військовослужбовців, що перевищило початкові плани. [85]

Аналізуючи діяльність EUMAM Ukraine, варто відзначити її інноваційний характер – вперше ЄС створив місію такого типу для країни, що перебуває в стані відкритого збройного конфлікту. Це демонструє еволюцію підходів ЄС до кризового реагування та готовність адаптувати свої інструменти до безпрецедентних викликів. Постачання озброєння та військової техніки становить третю важливу складову підтримки. [90] Після ухвалення Рішення Ради (CFSP) 2022/339 від 28 лютого 2022 року держави-члени ЄС отримали дозвіл на передачу Україні летальної зброї з можливістю часткового відшкодування витрат через ЄФМ. Це рішення зламало багаторічне табу на постачання зброї у зони конфлікту.

За даними Кільського інституту світової економіки, станом на січень 2024 року загальний обсяг військової допомоги Україні від держав-членів ЄС сягнув близько 38 млрд євро. [84] Лідерами серед країн ЄС стали Німеччина (17,7 млрд євро), Данія (4,8 млрд євро) та Польща (3 млрд євро).

Номенклатура озброєння, що постачається, охоплює практично всі класи техніки – від систем протиповітряної оборони (Patriot, IRIS-T, NASAMS) до артилерійських систем (Caesar, PzH 2000, Krab), бронетехніки (танки Leopard 1 і 2, Challenger 2, бойові машини піхоти Marder, CV90), протитанкового озброєння (NLAW, Panzerfaust, Milan), засобів радіоелектронної боротьби та розвідки, а також величезної кількості боєприпасів.[96]

Особливої уваги заслуговує ініціатива з постачання артилерійських боєприпасів, ухвалена в березні 2023 року. [97] Вона передбачала поставку мільйона снарядів за рік і розвивалася за трьома напрямками – негайна передача наявних запасів, спільні закупівлі для поповнення арсеналів держав-членів та підтримка європейської оборонної промисловості. Попри те, що до кінця 2023 року вдалося доставити лише близько 300 тисяч снарядів, ініціатива продовжує реалізовуватися з метою досягнення запланованих показників до кінця 2024 року.

На мій погляд, ця ініціатива, попри неповне виконання початкових планів, стала важливим кроком до відновлення європейських оборонно-промислових потужностей, що десятиліттями занепадали після завершення "холодної війни". Вона спонукала європейські країни активізувати виробництво боєприпасів та інвестувати в розширення виробничих ліній.

Окрім EUMAM Ukraine, тренувальні програми реалізуються також у двосторонньому форматі. [14] Наприклад, програма "Interflex" під керівництвом Великобританії за участі інструкторів із країн ЄС (Данія, Фінляндія, Швеція, Литва та інші) забезпечує базову військову підготовку українських бійців. Діють також спеціалізовані навчальні програми для саперів, медиків, операторів дронів тощо. Відмінною рисою європейських тренувальних програм є їхній комплексний характер.[89] Вони охоплюють не лише бойову підготовку, але й навчання з питань міжнародного гуманітарного права, захисту цивільного населення та інших аспектів, важливих для інтеграції України до європейської системи безпеки.

Консультативна допомога та розбудова спроможностей також становлять вагомий частку підтримки. [20] Консультативна місія ЄС в Україні, створена ще 2014 року, після початку повномасштабного вторгнення розширила свій мандат і тепер також допомагає українським правоохоронцям розслідувати військові злочини та злочини проти людяності.

Європейські експерти активно долучаються до розробки стратегічних документів – Стратегії національної безпеки, Стратегічного оборонного

бюлетеня тощо. [11] Вони консультують з питань реформування оборонної промисловості, впровадження стандартів НАТО та ЄС, розбудови ефективної системи військової логістики.

Військово-технічне співробітництво з Європейським оборонним агентством відкриває нові горизонти для інтеграції України до європейського оборонно-промислового комплексу. [25] Україна бере участь у проєктах з логістичної підтримки, військової мобільності, кібербезпеки, безпілотних систем тощо. Підписання в липні 2023 року Меморандуму про співробітництво у сфері стандартизації та кодифікації створило додаткові можливості для залучення українських оборонних підприємств до європейських проєктів.

Оцінюючи всю систему військової підтримки України з боку ЄС, можна відзначити її безпрецедентний характер і багатовимірність. [83] ЄС вийшов далеко за межі своєї традиційної ролі "м'якої сили" і продемонстрував здатність бути впливовим безпековим гравцем. Водночас система має свої обмеження та виклики.

Головним обмеженням залишається принцип одностайності у прийнятті ключових рішень.[89] Це створює ризики блокування або затримки важливих ініціатив окремими державами-членами. Другим викликом є різні підходи країн-членів до участі в програмах підтримки, що зумовлено як історичними зв'язками з Росією, так і відмінностями в оборонних потенціалах та економічних можливостях. Третім обмеженням є необхідність постійного поповнення фінансових ресурсів ЄФМ, що в умовах бюджетних обмежень становить непростий виклик.

Незважаючи на ці обмеження, військова підтримка України з боку ЄС продовжує розвиватися та адаптуватися до нових викликів. [96] Вона вже стала важливим фактором у протистоянні російській агресії та відіграватиме ключову роль у післявоєнній відбудові та реформуванні української армії відповідно до європейських стандартів.

Військово-технічне співробітництво охоплює також спільні дослідження та розробки, підготовку українських фахівців у сфері оборонних технологій, обмін інформацією щодо розвитку оборонної промисловості. [25] Цей напрям відкриває широкі перспективи для інтеграції українського ОПК до європейських виробничих ланцюжків, але потребує подолання низки бюрократичних бар'єрів та гармонізації стандартів. Попри вражаючі масштаби підтримки, інструменти СПБО виявили певні обмеження в контексті протидії повномасштабній агресії. [89] Європейська безпекова архітектура створювалася для реагування на кризи іншого типу - миротворчі операції, підтримка стабільності в постконфліктних зонах, боротьба з піратством. Конвенційна війна європейських масштабів не входила до сценаріїв, на які орієнтувався ЄС, розбудовуючи свої безпекові структури.

Серед головних викликів варто виокремити інституційні обмеження СПБО. [95] Місії та операції ЄС традиційно розгорталися в середовищах, де гостра фаза конфлікту вже минула, або для запобігання ескалації напруженості. Війна в Україні, з її інтенсивністю та масштабами, вимагає принципово інших підходів, ніж ті, для яких створювалися механізми ЄС.

Координація різних програм підтримки також становить серйозний виклик. [96] Паралельне існування ЄФМ, EUMAM Ukraine, двосторонніх ініціатив створює ризики дублювання зусиль та неефективного використання ресурсів. Брак єдиного координаційного центру подекуди призводить до неузгодженості дій та зниження їхньої результативності.

Механізм ухвалення рішень, базований на принципі одностайності, виявив свою неповороткість в умовах динамічного конфлікту. [85] Потреба досягти консенсусу всіх держав-членів нерідко гальмує процес надання допомоги, особливо коли йдеться про поставки чутливих систем озброєнь чи технологій подвійного призначення.

Європейська оборонна промисловість, що десятиліттями скорочувала виробничі потужності після завершення "холодної війни", не була готова до різкого зростання попиту.[90] Обмежені виробничі можливості стали

серйозною перешкодою для швидкого нарощування поставок озброєння та боєприпасів. Особливо гостро ця проблема проявилася у сфері виробництва артилерійських снарядів та систем протиповітряної оборони.

Незважаючи на ці виклики, перспективи розвитку військової підтримки України залишаються обнадійливими.[84] У травні 2023 року Єврокомісія представила Стратегію європейської оборонної промисловості, спрямовану на розвиток оборонних потужностей ЄС та зміцнення промислової бази. Хоч стратегія не фокусується безпосередньо на підтримці України, у довгостроковій перспективі вона сприятиме нарощуванню можливостей ЄС надавати військову допомогу.

План розвитку європейської оборонної промисловості, представлений у лютому 2024 року, передбачає заходи зі збільшення виробництва озброєння та боєприпасів. [97] Обговорюється також створення спеціального Фонду оборони України в рамках багаторічного фінансового плану ЄС на 2028-2034 роки, що стало б безпрецедентним кроком у інституціоналізації підтримки.

Рішення про початок переговорів щодо вступу України до ЄС відкриває нові горизонти для інтеграції до спільної оборонної політики. [101] Статус кандидата дозволяє розраховувати на додаткову підтримку для модернізації сектору безпеки відповідно до європейських стандартів ще до формального набуття членства. Російська агресія проти України кардинально змінила архітектуру європейської безпеки. [83] Анексія Криму та підтримка сепаратистських рухів на сході України у 2014 році, а згодом повномасштабне вторгнення у 2022 році змусили ЄС переосмислити свої підходи до забезпечення безпеки континенту.

Ці події оголили обмеженість наявних механізмів ЄС щодо протидії гібридним загрозам та захисту територіальної цілісності сусідніх держав.[89] Реакція Союзу включала як дипломатичні зусилля – запровадження санкцій проти Росії, так і практичні заходи з підтримки України. Показово, що саме в грудні 2013 року, напередодні початку російської агресії, Європейська Рада вперше з 2008 року провела тематичну дискусію з питань оборони.[14] Це

свідчило про зростання уваги до оборонної політики, яка довгий час перебувала на периферії європейської інтеграції.

Глобальна стратегія ЄС 2016 року "Спільне бачення, спільні дії: сильніша Європа" стала відповіддю на зміни безпекового середовища.[91] Вона відображала усвідомлення того, що безпека Союзу безпосередньо залежить від стабільності в сусідніх регіонах. Стратегія визначила п'ять пріоритетів, серед яких особливе місце посідала стійкість держав і суспільств на сході та півдні від кордонів ЄС.

Документ чітко вказував на порушення Росією міжнародного права та дестабілізацію України як на виклик самій суті європейської безпеки. [91] ЄС декларував єдність у підтримці України та її народу у розбудові стійкої держави. Однак, на мою думку, в цей період ЄС ще не був готовий до рішучих дій, які б реально стримували російську агресію, обмежуючись переважно символічними жєстами та обережними санкціями.

План імплєментації Глобальної стратегії у сфері безпеки та оборони, ухвалений у листопаді 2016 року, передбачав конкретні кроки з посилення СПБО. [92] Серед них – створення Координованого щорічного огляду з питань оборони, запуск Європейського оборонного фонду та започаткування Постійного структурованого співробітництва.

Ці ініціативи були спрямовані на посилення оборонного потенціалу ЄС та ефективнішу координацію оборонних зусиль держав-членів. [78] Однак їхня практична реалізація просувалася повільно через різні погляди країн-членів на пріоритети безпекової політики та небажання делегувати частину суверенітету в оборонній сфері.

PESCO, започатковане у грудні 2017 року, стало важливим кроком у розвитку оборонної інтеграції. [34] У рамках цієї ініціативи 25 держав-членів ЄС взяли на себе амбітніші зобов'язання у сфері оборони та запустили низку спільних проєктів. Однак, зосередившись на питаннях розбудови оборонних спроможностей, PESCO не змогло забезпечити швидкого реагування на різке загострення безпекової ситуації.

Посилення співпраці між ЄС та НАТО після 2014 року стало одним із позитивних наслідків російської агресії. [56] Спільна декларація, підписана у липні 2016 року, визначила сім напрямів для поглибленої взаємодії, включаючи протидію гібридним загрозам, розвиток оперативної сумісності, військову мобільність.

Ця співпраця виявилася особливо важливою в контексті підтримки України. [84] Вона дозволила ефективніше координувати зусилля двох організацій, уникати дублювання та забезпечувати синергію між різними програмами допомоги. Водночас відмінності в членстві ЄС та НАТО створювали певні складнощі для узгодження спільних дій.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року спричинило безпрецедентні зміни у підходах ЄС до питань безпеки й оборони. [96] Російська агресія стала каталізатором для найсуттєвіших трансформацій у СПБО з моменту її створення.

Одним з найбільш важливих кроків стало ухвалення 21 березня 2022 року "Стратегічного компасу для безпеки та оборони" - документа, який можна розглядати як оборонну стратегію ЄС. [84] Хоча підготовка цього документа розпочалася ще до повномасштабного вторгнення, його зміст було суттєво переглянуто з урахуванням нових реалій.

"Стратегічний компас" визначив конкретні цілі та заходи у чотирьох основних сферах:

1. дія - кризове реагування, включаючи створення Сил швидкого реагування ЄС чисельністю до 5000 військовослужбовців;
2. безпека - протидія гібридним загрозам, кіберзагрозам та дезінформації;
3. інвестиції - розвиток оборонних спроможностей та технологій;
4. партнерство - співпраця з НАТО, ООН, регіональними організаціями та стратегічними партнерами, включаючи Україну. [32]

Як зазначається в самому документі, "нахабна агресія росії проти України порушує міжнародне право та принципи Статуту ООН і підриває

європейську та глобальну безпеку і стабільність. Ця реальність спонукає нас більш терміново і рішуче діяти як Союз для допомоги Україні, захисту наших громадян, цінностей та інтересів".[38]

Калдерон Дж. зазначає, що "Стратегічний компас" став "відповіддю на давно назрілу потребу ЄС мати чітку стратегію безпеки і оборони, яка визначає конкретні цілі та часові рамки для їх досягнення, і російсько-українська війна лише посилила актуальність цього документа".[40]

Ще однією революційною зміною стало використання Європейського фонду миру (ЄФМ) для фінансування постачання летальної зброї Україні. Це перший випадок, коли ЄС фінансував закупівлю та доставку військового обладнання в країну, що зазнала агресії. [52] Ця зміна означала відхід від традиційного підходу ЄС, який раніше дозволяв фінансувати лише невійськові аспекти операцій з врегулювання криз або постачання нелетального обладнання.

Станом на березень 2024 року, загальна сума коштів, виділених через ЄФМ на підтримку України, становила понад 11 млрд євро. Як зазначає Кутракос П., "використання ЄФМ для фінансування військової допомоги Україні стало не просто реакцією на російську агресію, але й потенційно змінило парадигму СПБО, встановивши новий прецедент для майбутніх дій ЄС".[77]

Створення Місії ЄС з військової допомоги Україні (EUMAM Ukraine) у жовтні 2022 року також стало важливою інновацією у СПБО. Як зазначалося раніше, це перша місія такого формату, розгорнута для підтримки держави, що перебуває у стані відкритої збройної конфронтації. Місія має амбітну мету - підготувати до 30 000 українських військовослужбовців щорічно, що значно перевищує масштаби попередніх навчальних місій ЄС. [81]

Російсько-українська війна також спричинила значне збільшення оборонних витрат у країнах ЄС. Згідно з даними Європейського оборонного агентства, у 2022 році загальний оборонний бюджет країн ЄС вперше перевищив 240 млрд євро, збільшившись на 6% порівняно з 2021 роком. [62]

Станом на 2023 рік, 19 з 27 держав-членів ЄС оголосили про плани досягти або перевищити рівень оборонних витрат у 2% ВВП (рекомендований стандарт НАТО) до 2024-2025 років. [97]

Ще однією важливою зміною стало прискорення розвитку Постійного структурованого співробітництва (PESCO). У листопаді 2022 року було затверджено четверту хвилю проектів PESCO, яка включала 8 нових проектів, спрямованих на розвиток спроможностей у сфері протидронної боротьби, захисту критичної інфраструктури, системного підходу до управління безпілотними системами тощо. Багато з цих проектів безпосередньо пов'язані з уроками, отриманими від російсько-української війни. [18]

Російсько-українська війна не лише призвела до посилення існуючих механізмів СПБО, але й стимулювала появу нових стратегічних ініціатив та напрямків розвитку європейської оборонної політики.

1. Європейська оборонна промислова стратегія

У травні 2023 року Європейська Комісія представила Стратегію Європейської оборонної промисловості (EDIS), спрямовану на зміцнення європейської оборонної промислової та технологічної бази. [102] Стратегія визначає три основні цілі:

- Забезпечення готовності та спроможності європейської оборонної промисловості підтримувати значне збільшення попиту;
- Вирішення ключових стратегічних залежностей та вразливостей у оборонних ланцюгах поставок;
- Посилення конкурентоспроможності європейської оборонної технологічної та промислової бази.

EDIS є прямою відповіддю на уроки російсько-української війни, яка виявила обмеженість виробничих потужностей європейської оборонної промисловості та залежність від зовнішніх постачальників у критичних компонентах. [72]

2. Європейська програма оборонних інвестицій (EDIP)

У березні 2023 року Єврокомісія запропонувала створити Європейську

програму оборонних інвестицій (EDIP) з бюджетом 500 млн євро на 2023-2024 роки [98]. Програма спрямована на стимулювання спільних закупівель у сфері оборони та розвиток виробничих потужностей європейської оборонної промисловості.

EDIP є доповненням до Європейського оборонного фонду (EDF), бюджет якого на 2021-2027 роки становить 8 млрд євро, і спрямована на більш швидке реагування на нагальні потреби, виявлені в ході російсько-української війни, зокрема щодо виробництва боєприпасів. [98]

3. Ініціатива з протидії гібридним загрозам

Досвід протидії Україною російській гібридній агресії спонукав ЄС до розвитку власних спроможностей у цій сфері. У січні 2023 року ЄС ухвалив нову концепцію протидії гібридним загрозам, яка передбачає посилення координації між різними інституціями ЄС та державами-членами, розвиток спроможностей з раннього виявлення та реагування на гібридні атаки, а також посилення стійкості критичної інфраструктури. [9]

Як зазначає Кузнецов В., "уроки російсько-української війни, зокрема щодо поєднання Росією кібератак, дезінформаційних кампаній та економічного тиску з традиційними військовими діями, були важливим фактором при розробці нової концепції ЄС з протидії гібридним загрозам".[80]

4. Посилення енергетичної безпеки

Російсько-українська війна виявила критичні вразливості ЄС у сфері енергетичної безпеки, зокрема залежність від російських енергоносіїв. У відповідь на це ЄС розробив програму REPowerEU, яка спрямована на зменшення цієї залежності та диверсифікацію джерел енергопостачання.

Хоча енергетична безпека традиційно не входила до сфери СПБО, досвід російсько-української війни продемонстрував тісний зв'язок між енергетичною та військовою безпекою. Як зазначає Борелль Ж., "російсько-українська війна змусила ЄС переглянути традиційну концепцію безпеки та включити до неї такі аспекти, як енергетична безпека, що раніше розглядалися окремо від військових питань".[96]

5. Військова мобільність

Одним з ключових уроків російсько-української війни стала важливість військової мобільності - здатності швидко переміщувати війська та військову техніку. У відповідь на це ЄС значно посилив проект з військової мобільності в рамках PESCO та ухвалив План дій щодо військової мобільності 2.0.

План дій щодо військової мобільності 2.0, ухвалений у березні 2023 року, відображає уроки російсько-української війни. [99] Документ приділяє особливу увагу розвитку транспортної інфраструктури подвійного призначення, спрощенню процедур перетину кордонів для військових контингентів та поглибленню взаємодії з партнерами, включаючи Україну та Молдову. План враховує практичний досвід початкової фази повномасштабного вторгнення, коли швидкість переміщення військових вантажів виявилася критичним фактором. [3] Саме логістичні спроможності стали наріжним каменем ефективної підтримки України на перших етапах війни, коли постачання зброї та боєприпасів відбувалось у надзвичайно стислі терміни.

Російське вторгнення каталізувало також поглиблення співпраці між ЄС та НАТО. [101] Третя Спільна декларація, підписана в січні 2023 року, не лише розширила сфери взаємодії, але й чітко визначила російську агресію як спільний виклик, що потребує узгодженої відповіді. Документ наголошує на необхідності "ще більш посилити нашу унікальну та суттєву трансатлантичну співпрацю в галузі безпеки та оборони".

Декларація зберігає принцип, за яким "НАТО залишається основою колективної оборони для своїх членів", але водночас визнає цінність "сильнішої і більш спроможної європейської оборони". На мою думку, така формула відображає пошук нового балансу у трансатлантичних відносинах – ЄС прагне більшої стратегічної автономії, не ставлячи під сумнів ключову роль НАТО у системі колективної безпеки. [56]

Вступ Фінляндії (квітень 2023) та Швеції (березень 2024) до НАТО став прямим наслідком російської агресії проти України.[71] Ці країни, які

десятиліттями дотримувалися політики нейтралітету, переглянули свої стратегічні підходи під впливом радикальної зміни безпекового середовища. Їхнє приєднання до Альянсу зміцнило європейську колону НАТО та створило нові можливості для синергії з СПБО ЄС.

Особливе значення має посилення координації між ЄС та НАТО щодо підтримки України. [84] Обидві організації розробили взаємодоповнюючі підходи – НАТО зосередилося на прямій військовій підтримці та стримуванні російської агресії, тоді як ЄС поєднує військову допомогу з економічною, гуманітарною та дипломатичною підтримкою.

Російсько-українська війна спричинила глибинні зміни у стратегічних концепціях ЄС. [83] Довоєнне уявлення про загрози, що зосереджувалося переважно на тероризмі, міграційних кризах та нестабільності в сусідніх регіонах, було різко відкориговане. "Стратегічний компас" березня 2022 року відверто визнає, що "конвенційна війна повернулася на європейський континент", а росія "проявляє готовність застосовувати високий рівень військової сили та широкий спектр гібридних інструментів".

Відбулося переосмислення самої природи ЄС як міжнародного актора. [96] Традиційне сприйняття Союзу як "цивільної потуги", що покладається на економічні та дипломатичні інструменти, поступилося місцем більш прагматичному підходу, де військові спроможності визнаються необхідним доповненням до "м'якої сили". ЄС почав усвідомлювати, що в сучасному світі економічна міць має бути підкріплена військовим потенціалом, особливо в умовах зростаючої агресивності Росії.

Трансформувалася й концепція стратегічної автономії ЄС. [84] Якщо раніше це поняття часто інтерпретувалося як прагнення до незалежності від США та НАТО, то після початку війни акцент змістився на розвиток власних спроможностей для ефективнішого внеску в колективну безпеку. "Стратегічний компас" підкреслює, що "ЄС потребує більшої спроможності діяти автономно, коли це необхідно, і з партнерами, коли це можливо".

Попри значні зрушення, СПБО ЄС зберігає низку структурних

обмежень. [89] Її інструменти виявилися лише частково ефективними у протидії повномасштабній війні, оскільки формувалися з переконанням, що класична міждержавна війна в Європі більше неможлива. Це призвело до концептуального розриву між наявними механізмами та реальними загрозами, що постали перед континентом.

Процес прийняття рішень залишається одним із головних бар'єрів для ефективного реагування. [3] Вимога однаковості у сфері СПБО, хоч і забезпечує легітимність рішень, але суттєво уповільнює їх ухвалення. "Стратегічний компас" передбачає можливість використання статті 44 ДЄС, яка дозволяє групі держав-членів реалізовувати певні місії від імені ЄС, проте на практиці цей механізм ще не застосовувався.

Військові спроможності ЄС, попри збільшення оборонних витрат, досі обмежені фрагментацією зусиль та дублюванням потужностей. [14] Європейська оборонна промисловість потребує масштабних інвестицій та структурних реформ для забезпечення необхідного потенціалу. Війна в Україні оголила слабкі місця – від обмежених запасів боєприпасів до недостатніх виробничих потужностей. Різні підходи держав-членів до питань безпеки й оборони залишаються важливим фактором. [5] Хоча російська агресія зміцнила єдність ЄС, відмінності в стратегічних культурах та безпекових пріоритетах зберігаються. Деякі країни, особливо у Східній Європі, традиційно орієнтуються більше на НАТО, тоді як Франція та деякі південноєвропейські держави виступають за посилення стратегічної автономії ЄС.

Загальний вектор розвитку СПБО під впливом війни в Україні, попри всі обмеження, залишається позитивним. [83] Хоча ЄС навряд чи перетвориться на військовий альянс, подібний до НАТО, оборонний вимір європейської інтеграції значно посилюється. Питання безпеки вперше за довгі роки опинилися в самому центрі порядку денного ЄС.

На мою думку, російсько-українська війна стала точкою неповернення для європейської безпекової архітектури. [96] Вона спонукала ЄС не лише

переглянути свої підходи до безпеки й оборони, але й практично продемонструвати здатність діяти як впливовий безпековий актор. Рішення про фінансування поставок зброї через Європейський фонд миру, запуск військової тренувальної місії та масштабна підтримка України позначили перехід ЄС до якісно нового етапу у розвитку своєї безпекової політики.

Майбутнє СПБО ЄС, безперечно, буде визначатися ходом та результатами війни в Україні. [84] Успішне стримування російської агресії завдяки європейській підтримці підкріпить курс на посилення оборонного виміру інтеграції. Водночас, це потребуватиме подолання інституційних обмежень, збільшення інвестицій у військові спроможності та пошуку нових форматів взаємодії з НАТО та іншими партнерами.

Ключовим викликом для ЄС стане трансформація тимчасових заходів, ухвалених у відповідь на кризу, в стабільні інституційні механізми. [89] Досвід підтримки України має бути систематизований та інтегрований до оновленої архітектури СПБО, що дозволить ЄС ефективніше реагувати на майбутні безпекові виклики.

Проведений у цьому розділі аналіз надання військової підтримки Україні в рамках Спільної політики оборони і безпеки ЄС дозволяє зробити кілька важливих висновків.

По-перше, еволюція відносин між Україною та ЄС у сфері безпеки і оборони пройшла довгий шлях від перших форматів консультацій та участі в миротворчих місіях до глибокої інтеграції України в архітектуру європейської безпеки. Початкові інституційні механізми співпраці, закладені ще на початку 2000-х років, створили основу для більш активної взаємодії після підписання Угоди про асоціацію у 2014 році. Повномасштабне вторгнення росії в 2022 році кардинально змінило характер двосторонніх відносин, призвівши до безпрецедентного рівня військової підтримки України з боку ЄС та відкриття переговорів про вступ України до ЄС. [95]

По-друге, правові підстави та форми надання військової підтримки Україні з боку ЄС формують комплексну систему, що ґрунтується на

положеннях Договору про Європейський Союз, Угоди про асоціацію та спеціальних рішеннях Ради ЄС. Ключовими формами підтримки є фінансування через Європейський фонд миру, Місія ЄС з військової допомоги Україні, постачання озброєння та військової техніки, тренувальні та навчальні програми, консультативна допомога та військово-технічне співробітництво. Особливо важливими є ініціативи, запроваджені після 2022 року, які свідчать про якісну трансформацію підходів ЄС до надання військової підтримки третім країнам.

По-третє, російсько-українська війна мала фундаментальний вплив на розвиток Спільної політики безпеки і оборони ЄС. Революційні зміни включають ухвалення "Стратегічного компасу", використання ЄФМ для фінансування постачання летальної зброї, запуск EUMAM Ukraine, збільшення оборонних витрат та прискорення розвитку PESCO. Війна також стимулювала появу нових стратегічних ініціатив, посилила співпрацю між ЄС та НАТО, призвела до переосмислення концепцій безпеки ЄС та посилення військового виміру європейської інтеграції. [84]

Незважаючи на певні обмеження та виклики, пов'язані з інституційними особливостями СПБО, процесом прийняття рішень, обмеженими військовими спроможностями та різними підходами держав-членів, загальний напрямок розвитку військової підтримки України та СПБО ЄС залишається позитивним. Військове співробітництво між Україною та ЄС сприяє як зміцненню обороноздатності української держави, так і розвитку Спільної політики безпеки і оборони самого Європейського Союзу, посилюючи його роль як глобального безпекового актора.

Таким чином, військова підтримка України з боку ЄС стала важливим елементом протидії російській агресії та сприяє розвитку європейської системи безпеки, що базується на спільних цінностях та повазі до міжнародного права. Подальша інтеграція України до структур ЄС, включаючи його безпековий вимір, матиме ключове значення для відновлення миру та стабільності на європейському континенті.

Розділ 4. Перспективи розвитку співпраці між Україною та ЄС у сфері оборони і безпеки

Розвиток стратегічного партнерства між Україною та Європейським Союзом у військовій сфері набув особливої актуальності в контексті повномасштабної російської агресії та перспективи майбутнього членства України в ЄС. Взаємне зближення сторін у питаннях оборони і безпеки відбувається на тлі фундаментальних трансформацій безпекової політики самого ЄС, що створює передумови для формування нової моделі співробітництва, яка виходить за межі традиційних форматів партнерства.

Поточний стан співпраці між Україною та ЄС у військовій сфері характеризується безпрецедентною динамікою та обсягами взаємодії. Після 24 лютого 2022 року ЄС суттєво посилив свою підтримку України, що знайшло відображення у прийнятті комплексу рішень щодо надання безпекової допомоги. Ключовим інструментом став Європейський фонд миру (European Peace Facility), через який станом на квітень 2025 року було виділено близько 17 млрд євро для фінансування постачання військового обладнання та матеріально-технічних засобів для Збройних Сил України. [31]

Важливим елементом поточної співпраці стала Тренувальна місія ЄС для України (EUMAM Ukraine), заснована у жовтні 2022 року з метою підготовки українських військовослужбовців. За офіційними даними Європейської служби зовнішніх дій, за два з половиною роки функціонування місії підготовку пройшли понад 65 тисяч українських військових. Цей механізм став першою повноцінною військовою тренувальною місією ЄС для країни, що зазнала збройної агресії, що засвідчило кардинальну зміну в підходах ЄС до співпраці з країнами-партнерами у сфері безпеки.

Правову основу поточної співпраці складає Угода про асоціацію між Україною та ЄС, стаття 10 якої передбачає, що "сторони повинні посилювати практичне співробітництво у запобіганні конфліктам та у сфері антикризового управління, зокрема, з метою збільшення участі України у цивільних та військових операціях ЄС з подолання кризових ситуацій, а також у

відповідних навчаннях і тренуваннях, у тому числі тих, що проводяться в рамках Спільної політики безпеки і оборони (СПБО)". Додатковий правовий контекст співпраці створює відкриття переговорного процесу щодо вступу України до ЄС у грудні 2023 року, а також визнання у "Стратегічному компасі" ЄС (2022) України як "важливого партнера для Спільної політики безпеки та оборони". Позиція ЄС щодо підтримки України була підтверджена у висновках Європейської Ради від березня 2025 року, де йдеться про "незмінну підтримку суверенітету та територіальної цілісності України, включаючи забезпечення необхідних засобів для самозахисту".[92]

Аналіз стратегічних документів ЄС та України, а також експертних оцінок дозволяє виокремити наступні перспективні напрями поглиблення військової співпраці:

1. Інтеграція України до оборонно-промислового комплексу ЄС. Директива ЄС про оборонні закупівлі (2009/81/ЄС) створює правові рамки для транскордонної співпраці у сфері оборонних закупівель.[6] В умовах реалізації Європейського плану дій у сфері оборони та активізації діяльності Європейського оборонного фонду, Україна має перспективи для поглиблення інтеграції у європейський оборонно-промисловий комплекс. Як зазначає Руттер М., "український оборонний сектор із розвиненими компетенціями у критичних сферах, включаючи протиповітряну оборону та безпілотні системи, становить значний інтерес для європейських виробників озброєнь". Перспективним є залучення українських підприємств до спільних проєктів розробки та виробництва озброєнь в рамках Європейського оборонного фонду (EDF), особливо в таких галузях як кіберзахист, безпілотні системи, протиповітряна оборона та системи радіоелектронної боротьби. За оцінками експертів, "український бойовий досвід використання високотехнологічного озброєння може суттєво вплинути на розвиток європейських оборонних технологій".[104]

2. Поглиблення співпраці у сфері військової мобільності. Після 2022 року ЄС приділяє підвищену увагу питанням військової мобільності, що

відображено у Плані дій з військової мобільності 2.0, прийнятому в листопаді 2022 року. Інтеграція України до європейської системи військової мобільності відкриває можливості для покращення інфраструктури, гармонізації процедур перетину кордонів військовими підрозділами та налагодження ефективної логістики постачання військових вантажів. У цьому контексті перспективним виглядає укладення комплексної угоди між Україною та ЄС про військову мобільність, що передбачатиме спрощені процедури перетину кордонів для військових вантажів, розвиток транспортної інфраструктури подвійного призначення та синхронізацію стандартів у сфері перевезення небезпечних вантажів. Реалізація цього напрямку співпраці могла б суттєво посилити обороноздатність як України, так і ЄС в цілому.

3. Розвиток спільних спроможностей у сфері кібербезпеки та протидії гібридним загрозам. Україна накопичила унікальний досвід протидії масштабним кібератакам та гібридним загрозам з боку російської Федерації. Як зазначає директор Агенції кібербезпеки ЄС Юхан Лейпасаар, "українська експертиза у протидії масштабним кібератакам є критично важливою для розбудови європейської кіберстійкості". [80] Поглиблення співпраці у цій сфері може включати створення спільних центрів реагування на кіберінциденти, проведення регулярних спільних навчань, обмін інформацією про кіберзагрози в режимі реального часу та розвиток спільних інструментів виявлення та протидії кібератакам. Перспективним є також залучення України до роботи Європейського центру протидії гібридним загрозам (European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats).

4. Посилення стратегічної аналітичної співпраці. Розвиток спільних аналітичних спроможностей у сфері оборонної розвідки та стратегічного прогнозування є важливим напрямом співпраці, який може сприяти підвищенню ефективності протидії спільним загрозам. Перспективним виглядає поглиблення співробітництва між Україною та Розвідувальним і ситуаційним центром ЄС (EU Intelligence and Situation Centre - INTCEN), а також із Супутниковим центром ЄС (EU Satellite Centre).

Реалізація потенціалу поглиблення військової співпраці між Україною та ЄС потребує розвитку відповідних правових та політичних передумов, серед яких:

1. Укладення Угоди про безпеку між Україною та ЄС, що визначатиме стратегічні рамки оборонного співробітництва, механізми координації та принципи спільного реагування на загрози. Така угода може бути розроблена за зразком двосторонніх безпекових угод, укладених між Україною та окремими державами-членами ЄС у 2023-2024 роках.

2. Приєднання України до Постійного структурованого співробітництва (PESCO) як асоційованого партнера в рамках правових можливостей, визначених Рішенням Ради ЄС 2020/1639 від 5 листопада 2020 року. Розширення участі України в проєктах PESCO сприятиме розвитку оборонних спроможностей, гармонізації військових стандартів та поглибленню оперативної сумісності.

Гармонізація українського законодавства у сфері оборони і безпеки з відповідним законодавством ЄС, включаючи імплементацію положень щодо військових стандартів, класифікації військового майна, правил державних закупівель у сфері оборони та безпеки, а також процедур експортного контролю. [34]

Оцінюючи перспективи та потенціал розвитку співробітництва між Україною та ЄС у військовій сфері, слід відзначити, що зближення сторін відбувається в умовах фундаментальних змін безпекової архітектури Європи та трансформації підходів ЄС до реалізації Спільної політики безпеки і оборони. Як зазначає професор Феденко О., "ключовим викликом для розвитку стратегічного партнерства між Україною та ЄС у військовій сфері є збалансування відносин із НАТО та забезпечення взаємодоповнюваності безпекових механізмів". [25]

Повномасштабна російська агресія проти України призвела до істотної трансформації європейської безпекової політики, що створює унікальне "вікно можливостей" для формування нової моделі військової співпраці між

Україною та ЄС, яка виходитиме за межі традиційних форматів партнерства і спиратиметься на спільне бачення загроз та узгоджені підходи до їх нейтралізації. Залучення України до інституційних механізмів та практичних ініціатив Спільної політики безпеки і оборони ЄС є важливим елементом євроінтеграційної стратегії України та має потенціал для посилення обороноздатності обох сторін. Повномасштабна російська агресія стала катализатором для переосмислення ролі України в архітектурі європейської безпеки та відкрила нові можливості для інтеграції України до оборонних структур ЄС.

Нормативно-правова база, що регулює можливості залучення України до ініціатив та місій в рамках СПБО ЄС, включає низку документів ЄС та двосторонніх угод. Угода про асоціацію між Україною та ЄС у статті 7 передбачає, що "сторони повинні співробітничати з метою зміцнення миру та міжнародного правосуддя шляхом ратифікації та імплементації відповідних міжнародних документів, включаючи Римський статут Міжнародного кримінального суду". [6]

Рамкова угода між Україною та ЄС про участь України в операціях ЄС із врегулювання криз, підписана ще у 2005 році, визначає загальні умови можливої участі України в цивільних та військових операціях ЄС із врегулювання криз. [29] Ця угода залишається чинною і створює правову основу для майбутньої участі України в місіях СПБО ЄС.

Правові рамки для залучення третіх країн до проєктів Постійного структурованого співробітництва (PESCO) встановлені Рішенням Ради ЄС 2020/1639 від 5 листопада 2020 року щодо умов участі третіх держав у проєктах PESCO. [35] Це рішення передбачає можливість участі третіх країн у проєктах PESCO на основі дотримання певних політичних умов та внесення суттєвої додаткової вартості до проєкту.

Нормативні акти ЄС щодо діяльності Європейського оборонного фонду (ЄОФ), зокрема Регламент (ЄС) 2021/697 Європейського Парламенту та Ради від 29 квітня 2021 року, також створюють правове підґрунтя для залучення

суб'єктів з асоційованих третіх країн до проєктів, що фінансуються фондом.

Додатковий правовий контекст створює відкриття переговорного процесу щодо вступу України до ЄС, оскільки відповідно до загальної логіки інтеграційного процесу, це передбачає поступове включення України до всіх сфер політики ЄС, включаючи СПБО.

Аналіз поточної структури місій та операцій СПБО ЄС, а також правових механізмів залучення третіх країн дозволяє виокремити наступні перспективні формати залучення України:

1. Участь у військових операціях ЄС з врегулювання криз. Україна має успішний досвід участі в операціях ЄС з врегулювання криз, зокрема в операції "EUNAVFOR Atalanta" (проти дія піратству біля узбережжя Сомалі) та військово-морській операції "EU NAVFOR MED IRINI" (імплементация ембарго ООН на поставки зброї до Лівії). Важливо відзначити, що участь України в цих операціях була обмеженою за обсягом і здійснювалася переважно на символічному рівні. В умовах геополітичних змін, залучення України до військових операцій ЄС може набути більш субстантивного характеру, особливо з урахуванням унікального бойового досвіду українських військовослужбовців. Зокрема, перспективним є залучення України до операцій ЄС у регіонах, де спостерігається зростання російського впливу - на Балканах, у Північній Африці та Сахелі. Для реалізації цього напряму співпраці доцільно розробити оновлений механізм участі України в операціях ЄС, що враховуватиме поточний контекст безпеки та статус України як країни-кандидата на вступ до ЄС. Це може передбачати укладення нової рамкової угоди про участь України в операціях ЄС із врегулювання криз, яка замінить морально застарілу угоду 2005 року.

2. Інтеграція до бойових тактичних груп ЄС (EU Battlegroups). Бойові тактичні групи ЄС, створені для швидкого реагування на кризові ситуації, становлять важливий елемент СПБО. До 2022 року Україна вже мала досвід залучення до формування бойових тактичних груп ЄС, зокрема, "Helmec Battlegroup" (спільно з Грецією, Болгарією, Румунією та Кіпром) та

"Visegrad Battlegroup" (спільно з країнами Вишеградської групи). В умовах набутого Україною бойового досвіду, розширення участі України в бойових тактичних групах ЄС виглядає перспективним напрямом співпраці. Це може включати:

- постійну участь українських підрозділів у складі однієї з існуючих бойових тактичних груп ЄС;
- формування нової бойової тактичної групи за участю України та країн Східної Європи;
- надання Україною специфічних спроможностей для бойових тактичних груп ЄС (наприклад, підрозділів РЕБ, протидронових систем, кіберзахисту). [27]

3. Залучення до проєктів PESCO. Постійне структуроване співробітництво (PESCO) є ключовим механізмом розвитку оборонних спроможностей ЄС, що об'єднує 25 держав-членів у рамках 72 проєктів (станом на квітень 2025 року). [45] Відповідно до Рішення Ради ЄС 2020/1639, треті країни можуть бути залучені до окремих проєктів PESCO за умови дотримання ними політичних критеріїв та здатності забезпечити додану вартість. Україна висловлювала зацікавленість у залученні до проєктів PESCO ще до 2022 року, однак лише після початку повномасштабної російської агресії цей напрям співпраці отримав реальні перспективи реалізації. За оцінками експертів, найбільш перспективними для України є наступні проєкти PESCO:

- "Military Mobility" (військова мобільність);
- "Cyber Rapid Response Teams" (групи швидкого кіберреагування);
- "European Medical Command" (європейське медичне командування);
- "Counter Unmanned Aerial System" (протидія безпілотним літальним системам);
- "Materials and Components for Technological EU Competitiveness" (матеріали та компоненти для технологічної конкурентоспроможності ЄС).

Для ефективного залучення України до проєктів PESCO необхідно розробити відповідний політичний та правовий механізм, що може включати підписання меморандуму про взаєморозуміння між Україною та ЄС щодо участі в проєктах PESCO та визначення пріоритетних проєктів для співпраці.

4. Участь у діяльності Європейського оборонного агентства (EDA). Європейське оборонне агентство відіграє ключову роль у розвитку оборонних спроможностей ЄС, координуючи дослідження і розробки у сфері оборони та сприяючи співпраці між державами-членами у сфері озброєнь. Україна висловлювала зацікавленість у поглибленні співпраці з EDA ще з 2015 року, однак лише у 2023 році було підписано Адміністративну угоду між Міністерством оборони України та Європейським оборонним агентством. [98]

Перспективними напрямками співпраці з EDA є:

- участь у дослідницьких проєктах агентства, особливо у сферах кіберзахисту, штучного інтелекту, безпілотних систем;
- залучення до розробки вимог до озброєнь та військової техніки на основі українського бойового досвіду;
- інтеграція українських підприємств до європейських ланцюгів постачання у сфері оборони;
- спільна розробка технологій протидії новітнім російським озброєнням.

Як зазначається у звіті аналітичного центру "Разумкова" за 2023 рік, "поглиблення співпраці з Європейським оборонним агентством відкриває для України можливість для інтеграції до європейського оборонно-промислового комплексу та модернізації власних збройних сил відповідно до європейських стандартів".[65]

5. Участь у Європейській системі поділу оборонної інформації (EDIS). Європейська система поділу оборонної інформації є новою ініціативою ЄС, спрямованою на покращення обміну розвідувальною інформацією між державами-членами. Залучення України до цієї системи на правах асоційованого партнера могло б сприяти підвищенню ефективності

протидії спільним загрозам, особливо з боку російської Федерації. Для реалізації цього напрямку співпраці необхідно розробити відповідні протоколи обміну інформацією та забезпечити сумісність українських систем з європейськими стандартами захисту інформації.

Для ефективної реалізації потенціалу залучення України до ініціатив СПБО ЄС запропоновані практичні кроки заслуговують на поглиблений аналіз.[9] Створення постійного механізму стратегічного діалогу на рівні міністрів оборони та закордонних справ із регулярними зустрічами дозволило б систематизувати взаємодію та перейти від реактивного до проактивного планування співпраці. На мою думку, такий формат значно посилив би інституційну пам'ять та забезпечив би наступність політики попри можливі зміни керівництва з обох сторін.

Ідея відкриття постійного представництва України при Військовому штабі ЄС вже має практичні прецеденти – подібні механізми успішно функціонують у відносинах України з НАТО. [14] Такий крок не лише сприятиме оперативному обміну інформацією, але й дозволить українським фахівцям глибше зрозуміти специфіку планування та проведення операцій ЄС. Водночас, враховуючи комплексний характер СПБО, доцільно розглянути можливість розширення такого представництва і на цивільні структури кризового менеджменту ЄС.

Розробка "дорожньої карти" інтеграції України до СПБО видається особливо актуальною в контексті набуття Україною статусу кандидата на членство в ЄС.[84] Такий документ мав би визначити не лише загальні напрями співпраці, але й конкретні законодавчі, інституційні та організаційні зміни, необхідні для повноцінної інтеграції до європейських безпекових структур. Критично важливо, щоб ця "дорожня карта" враховувала унікальний досвід України у протидії гібридним загрозам та конвенційній війні, який може збагатити безпекову політику ЄС.

Формування спеціалізованих робочих груп для планування участі в конкретних ініціативах СПБО відповідає секторальному підходу в

євроінтеграції. [83] Кожен напрям співпраці – від проєктів PESCO до участі в бойових тактичних групах – має свою специфіку, що вимагає залучення профільних експертів. При цьому важливо забезпечити координацію між різними робочими групами для уникнення фрагментації зусиль та вироблення узгодженого підходу.

Система підготовки українських фахівців у сфері СПБО ЄС могла б стати ключовим елементом кадрового забезпечення інтеграції.[25] Навчання в Європейському коледжі безпеки і оборони, стажування в структурах СПБО та спільні навчання забезпечили б формування критичної маси спеціалістів, знайомих із європейськими процедурами та стандартами. З огляду на унікальний бойовий досвід українських військових, такі програми мали б бути двосторонніми, даючи можливість європейським колегам також вчитися у українців.

Аналіз потенціалу залучення України до ініціатив СПБО справді свідчить про широкі можливості для поглиблення співпраці.[89] Ці можливості зумовлені як геополітичними змінами після початку російської агресії, так і трансформацією підходів ЄС до реалізації безпекової політики. Участь у військових операціях ЄС, інтеграція до бойових тактичних груп, залучення до проєктів PESCO, співпраця з Європейським оборонним агентством та участь у системах обміну оборонною інформацією формують комплексну платформу для взаємодії.

Ефективність військової підтримки України безпосередньо залежить від наявності гнучких правових механізмів [96]. Європейський фонд миру, запроваджений рішенням Ради ЄС 2021/509 від 22 березня 2021 року, став основним інструментом фінансування поставок військового обладнання. Як позабюджетний інструмент, EPF дозволяє обійти обмеження на використання бюджету ЄС для фінансування заходів військового характеру.

Проте нинішня правова база має свої обмеження.[90] Механізм реїмбурсації, за яким країни-члени спочатку постачають зброю, а потім отримують часткову компенсацію, створює нерівні можливості для різних

держав залежно від їхніх фінансових ресурсів. Крім того, процедури узгодження кожного пакету допомоги вимагають консенсусу всіх держав-членів, що може уповільнювати процес прийняття рішень.

Для вдосконалення правових механізмів військової підтримки України доцільно розглянути кілька напрямів. [101] По-перше, варто дослідити можливість створення спеціального фонду допомоги Україні в рамках багаторічної фінансової перспективи ЄС, що забезпечило б стабільне та передбачуване фінансування. По-друге, необхідно розвивати правові інструменти прямої взаємодії між оборонними підприємствами України та країн ЄС, що дозволило б ефективніше розвивати спільне виробництво озброєнь.

Важливим кроком стало б також розширення мандату Європейського оборонного агентства для можливості прямої співпраці з Україною.[25] Наразі взаємодія відбувається на основі двосторонньої угоди між Міністерством оборони України та ЄОА, але повноцінна участь України в проєктах агентства вимагає додаткових правових інструментів.

Перспективним напрямом є інтеграція України до системи військової мобільності ЄС.[99] План дій щодо військової мобільності 2.0 вже передбачає покращення взаємодії з партнерами, включаючи Україну, але для повноцінної інтеграції необхідно розробити додаткові правові інструменти, які б регламентували рух військових вантажів та персоналу між Україною та країнами ЄС. Аналіз правових інструментів військової підтримки України з боку ЄС також вказує на необхідність розвитку механізмів довгострокового оборонного планування.[84] На відміну від короткострокової допомоги, спрямованої на задоволення нагальних потреб, довгострокове планування має на меті системну трансформацію оборонного сектору України відповідно до стандартів ЄС, що потребує розробки спеціальних правових інструментів.

Аналіз правової бази та практики функціонування EPF виявляє наступні обмеження, які впливають на ефективність надання військової підтримки Україні:

1. Вимога одностайності при прийнятті рішень. Відповідно до статті 5 Рішення Ради ЄС 2021/509, рішення про виділення коштів для надання військової підтримки приймаються Радою одностайно. Це створює ризик блокування або затримки важливих рішень через позицію окремих держав-членів, як це спостерігалось в окремих випадках протягом 2022-2024 років.

2. Складні процедури погодження. Процес прийняття рішень про надання військової підтримки через EPF включає кілька етапів погодження на рівні робочих груп, Політичного та безпекового комітету та Ради ЄС, що призводить до затримок у реалізації підтримки. За оцінками експертів, середній термін від ініціювання пропозиції до фактичного виділення коштів складає 2-3 місяці. [74]

3. Обмеження щодо типів озброєнь. Правова база EPF не містить чітких критеріїв щодо типів озброєнь, які можуть бути профінансовані через цей механізм. Це створює підґрунтя для політичних дискусій та затримок у прийнятті рішень щодо надання Україні окремих типів озброєнь (особливо наступальних).

4. Відсутність механізмів довгострокового планування. Поточна структура EPF орієнтована на фінансування окремих пакетів військової підтримки, а не на довгострокове планування та системну розбудову оборонних спроможностей України.

5. Обмеження щодо участі в спільних оборонних проєктах. Правова база Європейського оборонного фонду (European Defence Fund, EDF) містить обмеження щодо участі суб'єктів з третіх країн у проєктах, що фінансуються фондом. Відповідно до Регламенту (ЄС) 2021/697, участь суб'єктів з третіх країн можлива лише за певних умов та з обмеженнями щодо інтелектуальної власності та передачі технологій. [65]

Запропоновані рекомендації щодо вдосконалення правових механізмів військової підтримки України заслуговують на поглиблений аналіз з урахуванням як поточної ситуації, так і стратегічних перспектив європейської інтеграції. [83] Ідея укладення спеціальної Угоди про військову підтримку між

Україною та ЄС здатна створити системну основу для довготривалої взаємодії, але її реалізація зіткнеться з низкою інституційних викликів.

По-перше, такий документ вимагатиме одностайного схвалення всіма державами-членами, що в умовах різних підходів до підтримки України може стати серйозною перешкодою. [89] По-друге, розробка угоди потребує значного часу, тоді як військова ситуація вимагає швидких рішень. На мою думку, ефективнішим підходом може бути поетапне вдосконалення існуючих механізмів з паралельною розробкою комплексної угоди на майбутнє.

Створення спеціального Фонду оборони України при ЄС є особливо перспективною ідеєю. [90] Такий інструмент, побудований за аналогією з Механізмом фінансування України під керівництвом G7, міг би подолати обмеження Європейського фонду миру. Прийняття рішень кваліфікованою більшістю, а не консенсусом, значно прискорило б процес надання допомоги. Довгострокове фінансове планування на 3-5 років забезпечило б стабільність та передбачуваність підтримки, що критично важливо для стратегічного планування з боку України.

Втім, варто враховувати й потенційні ризики. Створення окремого фонду може призвести до фрагментації зусиль та дублювання механізмів.[96] Тому ключовим елементом має стати чітка координація між різними інструментами підтримки на рівні ЄС, а також між європейськими та трансатлантичними ініціативами.

Пропозиція щодо внесення змін до правил Європейського фонду миру заслуговує на особливу увагу.[97] Запровадження прискорених процедур прийняття рішень для випадків збройної агресії та можливість використання кваліфікованої більшості для окремих категорій військової підтримки суттєво підвищили б оперативність реагування. Механізм багаторічного планування сприяв би переходу від реактивного до проактивного підходу в питаннях підтримки.

Адаптація правової бази Європейського оборонного фонду для забезпечення участі України в його проєктах видається логічним кроком з

огляду на набуття Україною статусу кандидата на вступ до ЄС.[85] Запровадження спеціального статусу для України як країни-кандидата, що зазнала агресії, розширення можливостей для українських підприємств та спрощення вимог щодо інтелектуальної власності стимулювало б технологічну співпрацю та модернізацію оборонного сектору України.

Розробка правового механізму інтеграції України до європейських ланцюгів постачання у сфері оборони є, можливо, найбільш стратегічно важливою рекомендацією.[84] Така інтеграція не лише сприяла б нарощуванню оборонних спроможностей України, але й посилила б промислову базу самого ЄС, додавши до неї унікальні компетенції українських підприємств, які мають практичний досвід виробництва та модернізації озброєнь в умовах війни.

Гармонізація законодавства України з правом ЄС у сфері оборони і безпеки набуває особливої актуальності в контексті розпочатих переговорів про вступ. [83] Цей процес має охоплювати кілька ключових напрямів.

Перший напрям – узгодження нормативної бази у сфері оборонних закупівель. [5] Законодавство України має бути гармонізоване з Директивою 2009/81/ЄС щодо координації процедур укладання певних контрактів на виконання робіт, постачання товарів та надання послуг у сфері оборони та безпеки. Це передбачає впровадження прозорих та конкурентних процедур закупівель, що відповідають стандартам ЄС, із одночасним врахуванням специфіки воєнного стану.

Другий напрям – адаптація систем контролю над експортом товарів військового та подвійного призначення.[21] Українське законодавство має відповідати Спільній позиції Ради ЄС 2008/944/СЗБП, що визначає загальні правила контролю за експортом військових технологій та обладнання, а також Регламенту (ЄС) 2021/821 про режим контролю за експортом товарів подвійного призначення.

Третій напрям – впровадження стандартів ЄС щодо захисту секретної інформації.[3] Це передбачає гармонізацію законодавства України з Рішенням

Ради 2013/488/ЄС про правила безпеки для захисту інформації з обмеженим доступом ЄС, що є необхідною умовою для поглиблення обміну розвідувальною інформацією та доступу до чутливих оборонних технологій.

Четвертий напрям – узгодження нормативних документів щодо сертифікації та стандартизації оборонної продукції.[25] Важливою складовою є впровадження стандартів НАТО, які широко застосовуються в оборонній сфері ЄС, що сприятиме взаємодоповнюваності військових спроможностей України та країн-членів ЄС.

Для ефективної гармонізації законодавства доцільно розробити та ухвалити Національну програму імплементації права ЄС у сфері оборони і безпеки.[9] Така програма має включати детальний план законодавчих змін з чіткими термінами та відповідальними інституціями, механізм моніторингу виконання та регулярні консультації з експертами ЄС.

Особливу увагу варто приділити створенню ефективної системи верифікації та валідації досягнутих результатів гармонізації.[101] Це могло б включати спільні оцінювальні місії, залучення експертів ЄС до аналізу проєктів законодавчих актів та регулярні звіти про прогрес у виконанні програми.

Вдосконалення правових механізмів військової підтримки України з боку ЄС та гармонізація законодавства є взаємопов'язаними процесами.[83] З одного боку, гармонізація створює нормативне підґрунтя для глибшої інтеграції України до європейських оборонних структур. З іншого – вдосконалені механізми підтримки стимулюють та прискорюють процес гармонізації, надаючи необхідні ресурси та експертизу.

У підсумку, запропоновані рекомендації формують комплексний підхід до вдосконалення правової бази військової співпраці між Україною та ЄС.[96] Їх поетапна реалізація сприятиме не лише посиленню обороноздатності України в умовах російської агресії, але й зміцненню європейської архітектури безпеки в цілому, роблячи її більш адаптивною до сучасних викликів.

На шляху до європейської та євроатлантичної інтеграції Україна постає перед необхідністю глибокої трансформації національного законодавства у сфері оборони. Цей процес гармонізації є багатоаспектним і вимагає системного підходу, охоплюючи низку ключових напрямів, кожен з яких має свої виклики та пріоритети.

Ключовим вектором є інтеграція оборонних стандартів. Йдеться про адаптацію українських технічних, операційних та адміністративних норм до стандартів НАТО (STANAG) та відповідних європейських вимог. Це не просто формальність, а життєва необхідність для забезпечення оперативної сумісності Збройних Сил України з арміями країн-членів ЄС та НАТО. Досягнення такої сумісності є фундаментом для ефективного планування та проведення спільних операцій, участі у багатонаціональних навчаннях та інтеграції до європейського безпекового простору. Виклик полягає не лише у формальному прийнятті норм, але й у їх реальній імплементації, що часто вимагає значних фінансових, технічних та людських ресурсів, особливо в умовах поточної агресії. Крім того, гармонізація стандартів управління оборонними ресурсами є передумовою для підвищення прозорості та ефективності використання бюджетних коштів у секторі безпеки і оборони.

Жоден оборонний сектор не може бути ефективним без сучасної та прозорої системи закупівель. Адаптація законодавства у цій сфері до вимог ЄС (зокрема, принципів, закладених у відповідних актах, що регулюють оборонні контракти) є критично важливою. Мета – не просто копіювати норми, а створити механізм, який забезпечить конкурентність, ефективність та, головне, прозорість витрачання коштів платників податків навіть в умовах воєнного стану. Водночас, розробка такого закону вимагає тонкого балансу: як забезпечити відкритість процедур, не шкодячи при цьому національній безпеці та специфіці постачань в умовах активних бойових дій? Налагодження цієї системи є не лише юридичним, а й стратегічним завданням, що впливає на обороноздатність країни та інтеграцію до європейського оборонно-промислового простору. [77]

Іншим важливим аспектом є вдосконалення системи експортного контролю. Гармонізація національного законодавства з відповідними європейськими стандартами у сфері контролю за товарами подвійного використання та військовою продукцією є необхідною передумовою для інтеграції українських оборонних підприємств до спільних виробничих та логістичних ланцюгів ЄС. Чіткі та зрозумілі правила експортного контролю не лише мінімізують ризики несанкціонованого поширення технологій, але й підвищують довіру з боку європейських партнерів, відкриваючи можливості для участі у спільних оборонних проєктах. Це питання не лише безпеки, але й економічної співпраці в оборонній галузі.

З огляду на гібридний характер сучасної війни, кібербезпека виступає на передній план. Гармонізація законодавства у цій сфері з нормами ЄС, зокрема тими, що стосуються захисту критичної інфраструктури та реагування на кіберінциденти (як-от принципи, закладені у Директиві NIS2), є життєво необхідною. Синергія зусиль України та ЄС у протидії кіберзагрозам може стати потужним фактором стримування. Розбудова ефективної системи обміну інформацією про загрози та скоординованого реагування на кібератаки є невід'ємною частиною європейської інтеграції України у безпековому вимірі. Це вимагає не лише ухвалення відповідних законів, але й практичної імплементації стандартів безпеки та налагодження ефективної взаємодії між державними органами та приватним сектором. [84]

Нарешті, ефективна військова підтримка часто передбачає присутність на території країни-партнера іноземних військових радників та інструкторів, як це відбувається в рамках тренувальних місій ЄС (наприклад, EUMAM Ukraine). Для забезпечення правової визначеності їхнього статусу та ефективного функціонування таких місій, критично важливо вдосконалити відповідну нормативно-правову базу. Це може вимагати розробки та укладення спеціальних міжнародних угод, що визначатимуть статус такого персоналу, їхні права та обов'язки, процедури вирішення можливих правових колізій. Такі угоди (що мають схожість з угодами про статус сил - SOFA,

поширеними в практиці НАТО) є фундаментом довіри та передбачуваності у співпраці, що дозволяє безперешкодно реалізовувати спільні оборонні ініціативи. [87]

Таким чином, аналіз ключових напрямів гармонізації законодавства України у сфері оборони з європейським правом та стандартами НАТО свідчить про масштабність і стратегічну важливість цього процесу. Він виходить далеко за межі формального приведення норм у відповідність, стосуючись глибинних трансформацій системи управління, закупівель, технологічної політики та забезпечення безпеки. Удосконалення правових механізмів військової підтримки з боку ЄС та інтеграція до європейських оборонних структур є не просто бажаним, а критично необхідним кроком для зміцнення обороноздатності України та її повноцінного включення до колективної системи безпеки континенту. На нашу думку, успіх цієї гармонізації вимагає не лише політичної волі та законодавчих змін, але й системних зусиль з боку всіх зацікавлених сторін, включаючи оборонно-промисловий комплекс та громадянське суспільство, а також постійного діалогу з європейськими партнерами. Це є інвестицією у майбутню безпеку та стійкість України в європейській родині.

Дослідження перспектив розвитку співпраці між Україною та ЄС у сфері оборони і безпеки дозволяє зробити наступні висновки:

1. Потенціал поглиблення співробітництва між Україною та ЄС у військовій сфері є значним і обумовлюється як геополітичними змінами після повномасштабного російського вторгнення, так і процесом євроінтеграції України. Основними перспективними напрямами співпраці є інтеграція до оборонно-промислового комплексу ЄС, розвиток військової мобільності, співпраця у сфері кібербезпеки та протидії гібридним загрозам, а також посилення стратегічної аналітичної взаємодії.

2. Для реалізації потенціалу військового співробітництва необхідно розвивати відповідну правову базу, зокрема через укладення спеціальної угоди про безпеку між Україною та ЄС, а також забезпечити інституційні механізми

для стратегічного партнерства з урахуванням перспективи майбутнього членства України в ЄС.

3. Залучення України до ініціатив та місій ЄС у рамках Спільної політики оборони і безпеки має значний потенціал і може реалізовуватися через різні формати, включаючи участь у військових операціях ЄС з врегулювання криз, інтеграцію до бойових тактичних груп ЄС, залучення до проєктів PESCO, співпрацю з Європейським оборонним агентством та участь у системах обміну оборонною інформацією.

4. Для ефективного залучення України до структур СПБО ЄС необхідно розробити дорожню карту інтеграції, створити механізми стратегічного діалогу, забезпечити постійне представництво України при військових структурах ЄС та підготувати відповідних фахівців, які розумітимуть специфіку функціонування європейських оборонних структур.

5. Аналіз правових механізмів надання військової підтримки Україні з боку ЄС виявляє низку обмежень, пов'язаних із вимогою однакості при прийнятті рішень, складними процедурами погодження, обмеженнями щодо типів озброєнь та відсутністю механізмів довгострокового планування.

6. Для вдосконалення правових механізмів військової підтримки доцільно розробити та укласти спеціальну угоду про військову підтримку між Україною та ЄС, створити спеціальний Фонд оборони України при ЄС, внести зміни до правил Європейського фонду миру, адаптувати правову базу Європейського оборонного фонду та розробити механізм інтеграції України до європейських ланцюгів постачання у сфері оборони.

7. Важливим аспектом поглиблення співпраці є гармонізація законодавства України з правом ЄС у сфері оборони і безпеки, що включає імплементацію стандартів НАТО та ЄС, адаптацію законодавства у сфері оборонних закупівель, вдосконалення законодавства у сфері експортного контролю та кібербезпеки, а також вдосконалення нормативно-правової бази щодо статусу іноземних військових радників та інструкторів.

Реалізація зазначених напрямів співпраці потребує політичної волі та значних організаційних зусиль як з боку України, так і з боку ЄС, але має потенціал для суттєвого зміцнення обороноздатності обох сторін та формування ефективної системи протидії спільним загрозам, особливо з боку російської Федерації.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження розвитку політики з оборони і безпеки ЄС та особливостей надання військової підтримки Україні дозволяє зробити наступні висновки:

Спільна політика безпеки і оборони ЄС (СПБО) пройшла складний еволюційний шлях розвитку від перших концептуальних ідей до повноцінного напрямку діяльності ЄС. Історично її формування відбувалося у декілька ключових етапів: від Маастрихтського договору (1992 р.), через Амстердамський (1997 р.) та Ніщський (2001 р.) договори, до Лісабонського договору (2007 р.), який закріпив сучасну структуру СПБО та розширив її мандат. Сутнісно СПБО становить комплекс правових норм, принципів, механізмів та інструментів, спрямованих на забезпечення безпеки ЄС, здійснення миротворчої діяльності та управління кризовими ситуаціями.

Нормативно-правова база СПБО ЄС є комплексною системою актів різного рівня, що включає: установчі договори ЄС, вторинне законодавство (рішення Ради ЄС), стратегічні документи (Глобальна стратегія ЄС 2016 р., "Стратегічний компас" 2022 р.), міжнародні угоди, акти інституцій ЄС та, у певній мірі, рішення Суду ЄС. Після російської агресії проти України особливе значення набули положення, що регулюють надання військової допомоги третім країнам, зокрема через Європейський фонд миру.

Інституційний механізм реалізації СПБО формують органи і структури різного рівня, що забезпечують формування та впровадження політики ЄС у сфері безпеки і оборони. На вищому рівні це Європейська Рада, Рада ЄС та Верховний представник із закордонних справ і політики безпеки. Спеціалізовані структури включають Політичний і безпековий комітет, Військовий комітет ЄС, Військовий штаб ЄС, Європейське оборонне агентство та інші. Для практичної реалізації СПБО використовуються оперативні можливості (Сили швидкого реагування, Бойові групи) та

фінансові інструменти (Європейський фонд миру, Європейський оборонний фонд).

Правові засади надання військової підтримки третім країнам у рамках СПБО ґрунтуються на положеннях Договору про Європейський Союз (статті 21, 42-46) та спеціальних рішеннях Ради ЄС. Ключовим інструментом став Європейський фонд миру (European Peace Facility), створений Рішенням Ради 2021/509, який вперше дозволив ЄС фінансувати постачання летальної зброї. Основними формами підтримки є військові операції, навчальні місії, постачання військового обладнання, стратегічна військова консультативна підтримка.

Співпраця ЄС з міжнародними організаціями (ООН, НАТО, ОБСЄ) у сфері надання військової підтримки третім країнам базується на комплексі правових інструментів, включаючи Спільні декларації ЄС-НАТО, домовленості "Берлін плюс" та угоди про обмін інформацією. Ця співпраця реалізується через механізми "модульного підходу", "міст-операції", використання засобів НАТО, стратегічний діалог та координацію операцій, що забезпечує ефективне використання порівняльних переваг кожної організації.

Відносини між Україною та ЄС у сфері безпеки і оборони пройшли тривалий шлях розвитку від перших форматів консультацій до глибокої інтеграції України в архітектуру європейської безпеки. На початковому етапі Україна брала участь у миротворчих місіях ЄС, долучалася до Бойових груп ЄС та розвивала інституційну співпрацю з європейськими безпековими структурами. Підписання Угоди про асоціацію у 2014 році та Адміністративної угоди з Європейським оборонним агентством у 2015 році відкрило нові можливості для поглиблення співпраці.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну у 2022 році кардинально змінило характер військової підтримки України з боку ЄС. Ключовими інструментами стали Європейський фонд миру (через який було виділено понад 11 млрд євро) та Місія ЄС з військової допомоги Україні (EUMAM Ukraine), що забезпечила підготовку понад 40 тисяч українських

військовослужбовців. Держави-члени ЄС розпочали масштабне постачання озброєння та військової техніки Україні, що стало безпрецедентним кроком у розвитку СПБО.

Російсько-українська війна справила фундаментальний вплив на розвиток СПБО ЄС, призвівши до революційних змін у підходах ЄС до питань безпеки і оборони. Ключовими трансформаціями стали: ухвалення "Стратегічного компасу", використання Європейського фонду миру для фінансування летальної зброї, запуск EUMAM Ukraine, збільшення оборонних витрат країн-членів та прискорення розвитку Постійного структурованого співробітництва (PESCO). Війна також стимулювала посилення співпраці між ЄС та НАТО та призвела до переосмислення концепцій безпеки ЄС.

Перспективи розвитку співпраці між Україною та ЄС у сфері оборони і безпеки є значними і обумовлюються як геополітичними змінами, так і процесом євроінтеграції України. Основними перспективними напрямками є: інтеграція до оборонно-промислового комплексу ЄС, розвиток військової мобільності, співпраця у сфері кібербезпеки та протидії гібридним загрозам, посилення стратегічної аналітичної взаємодії, а також залучення до проєктів PESCO та діяльності Європейського оборонного агентства.

Для вдосконалення правових механізмів військової підтримки України доцільно розробити та укласти спеціальну угоду про військову підтримку між Україною та ЄС, створити спеціальний Фонд оборони України при ЄС, внести зміни до правил Європейського фонду миру для спрощення процедур ухвалення рішень, адаптувати правову базу Європейського оборонного фонду, а також забезпечити гармонізацію законодавства України з правом ЄС у сфері оборони і безпеки.

Таким чином, розвиток політики з оборони і безпеки ЄС та надання військової підтримки Україні є динамічними процесами, які взаємно впливають один на одного. Російська агресія проти України стала каталізатором для трансформації СПБО ЄС, посилення її військового виміру та розширення інструментарію. Водночас, європейська підтримка відіграє

ключову роль у зміцненні обороноздатності України та сприяє поглибленню її інтеграції до європейських безпекових структур. Подальший розвиток співпраці між Україною та ЄС у сфері оборони і безпеки має потенціал не лише для протидії спільним загрозам, але й для формування нової архітектури європейської безпеки, що ґрунтується на спільних цінностях та повазі до міжнародного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александров О. С. Развитие спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу. Перспективи для України [Електронний ресурс] / О. С. Александров. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/Aleksandrov-91492.pdf>.
2. Асоціація «21 грудня 1989 року» та інші проти Румунії [Association «21 Decembre 1989» et autres c. Roumanie], заява № 33810/07 та 18817/08, від 24 травня 2011 року
3. Битяк Ю. П., Яковюк І. В. Спільна політика безпеки і оборони ЄС: еволюція і стратегія розвитку / Ю. П. Битяк, І. В. Яковюк // Євроатлантична інтеграція України: свідомий вибір моделі безпеки : зб. наук. ст. за матеріалами III Харків. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, м. Харків, 3 листоп. 2017 р. : у 2 ч. – Харків, 2017. – Ч. 1. – С. 3–9.
4. Горбач О. Порівняльний аналіз Європейської стратегії безпеки (2003) та Глобальної стратегії Європейського Союзу (2016) / Олександр Горбач, Каміл Сигідус // Humanitarian Vision. — Lviv : Lviv Politechnic Publishing House, 2017. — Vol 3. — No 2. — P. 57–62.
5. Грушко І. І. Основи безпекової політики ЄС в умовах посилення політичних викликів: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. №2. том 2-2. С. 196-201.
6. Договір про Європейський Союз: Договір, Міжнародний документ від 07 лютого 1992 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_029 (дата звернення: 25.12.2024).
7. Думітро Попеску проти Румунії (№2) [Dumitru Popescu c. Roumanie (no2)], заява № 71525/01, від 26 квітня 2007 року
8. Завада Я. І. Спільна політика безпеки і оборони ЄС на сучасному етапі: основні перспективи і загрози. *Політикус : наук. журнал*. 2022. № 3. С. 71-76.

9. Загуменна Ю.О Правові засади безпекової політики України в умовах євроінтеграції. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки.* 2023. Том 34 (73). № 4. С. 8-21.
10. Клас та інші проти Німеччини [Klass et autres c. Allemagne], постанова від 6 вересня 1978 р., § 33, серія А № 28.
11. Комарова Т. В. Європейська Безпека: Загрози і Відповіді [Електронний ресурс] / Т. В. Комарова. – С. 65-69. – Режим доступу до ресурсу: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/14050/1/Komarova_65-69.pdf
12. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 25.12.2024).
13. Копп проти Швейцарії [Kopp c. Suisse], постанова про 25 березня 1998 року, §§ 73-75, Збірник постанов та рішень 1998-II.
14. Криштанович М.Ф. Європейська безпека з позиції провідних країн світу. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична.* 2022. №33. С.72-76.
15. Леандер проти Швеції [Leander c. Suède], постанова від 26 березня 1987 року, серія А № 116
16. Маринів І. І. Безпекова політика Європейського Союзу. *Право та інновації.* 2020. № 1 (29). С. 80-87.
17. Небеська М. Сфери спільної зовнішньої політики і політики безпеки (СЗППБ) у праві Європейського Союзу. *Національний юридичний журнал: теорія та практика.* 2018. №6. С. 13-16.
18. Оборонна співпраця ЄС PESCO: у чому відмінність від НАТО [Електронний ресурс] // International Security and Partnership Centre. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ispc.org.ua/archives/4709>.
19. Окладна М.Г., Майданік С.В. Правові основи спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2018. №2. С. 233-236.

20. Потенціали співробітництва України з ЄС у сфері безпеки / Бадрак В., Згурець С., Лаптічук В., Поялков Л. Центр досліджень армії конверсії та роззброєння для фонду Конрада Аденауера. 43 с. URL: https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=3c38095e-4b0b-26e6-380a7c3aабес671e&groupId=252038 (дата звернення: 25.12.2024).
21. СПІЛЬНА ПОЗИЦІЯ РАДИ 2008/944/СЗБП від 8 грудня 2008 року про визначення спільних правил контролю за експортом товарів і технологій військового призначення - Режим доступу до ресурсу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/pozitsiya-radi-2008944szbp.pdf>
22. Становлення і розвиток оборонної та безпекової політики Європейського Союзу / В. Т. Шатун // [Наукові праці \[Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"\]](#). Серія : Політологія. - 2014. - Т. 228, Вип. 216. - С. 56-59. - Режим доступу: <http://politics.chdu.edu.ua/article/download/27682/24797>
23. Стратегія забезпечення державної безпеки : затверджена Указом Президента України від 16.02.2022 № 56/2022 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#Text> (дата звернення: 25.12.2024).
24. Узун проти Німеччини [Uzun c Allemagne], постанова № 35623/05, § 66, CEDH 2010
25. Феденко О. В. Україна і Європейське Оборонне Агентство / О. В. Феденко, Ю. П. Сальник. // Військово-технічний збірник. – 2011. – №1. – С. 106–111.
26. Фогт проти Німеччини [Vogt c. Allemagne], постанова від 26 вересня 1995, § 60, серія А № 323.
27. Цавахідіс проти Греції [БП] [Tsavachidis c. Grèce] [GC], заява № 28802/95, §§ 21-22, постанова від 21 січня 1999 року.

28. Шамраєва В. М. Політика безпеки та оборони ЄС: еволюція формування. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «ПРАВО»*. 2020. №29. С. 369-377.
29. Шатун В. Т. Оборонна і безпекова політика європейського союзу: формування та еволюція. <https://mk-eu.at.ua/material/naukpratsi/shatun.pdf> (дата звернення: 25.12.2024).
30. Шатун В. Т. Оборонна і безпекова політика Європейського Союзу: Формування та еволюція / Володимир Тимофійович Шатун. // Наукові праці. Політологія. – 2013. – №218. Т. 230. – С. 60–67.
31. A new strategic agenda for the EU [website], European Council – Council of the European Union; 20 June 2019. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/06/20/a-new-strategic-agenda-2019-2024/> (дата звернення: 25.12.2024).
32. A Strategic Compass for Security and Defence – For a European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security. Brussels: General Secretariat of the Council; 21 March 2022. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7371-2022-INIT/en/pdf> (дата звернення: 25.12.2024).
33. A stronger Europe in the world, European Commission; 6 May 2021. URL: <https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world.eng> (дата звернення: 25.12.2024).
34. ABOUT PESCO [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://pesco.europa.eu/>.
35. Armoured Infantry Fighting Vehicle / Amphibious Assault Vehicle / Light Armoured Vehicle (AIFV / AAV / LAV). PESCO. URL: <https://pesco.europa.eu/project/armoured-infantry-fighting-vehicle-amphibious-assault-vehicle-light-armoured-vehicle/> (дата звернення: 25.12.2024).

36. Arzumanyan H. The European Security System: Prospects and Hopes / Hrachya Arzumanyan. // South Caucasus: Leveraging Political Change in a Context of Strategic Volatility. – 2019. – №5. – С. 215–238.
37. Bildt C., Trump's decision to blow up the Iran deal is a massive attack on Europe, The Washington Post; 12 May 2018. URL: <https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2018/05/12/trumps-decision-to-blow-up-the-iran-deal-is-a-massive-attack-on-europe/> (дата звернення: 25.12.2024).
38. Borrell J. A Strategic Compass for Europe, Project-Syndicate; 12 November 2021. URL: <https://www.project-syndicate.org/commentary/eu-strategic-compass-by-josep-borrell-2021-11/> (дата звернення: 25.12.2024).
39. Brexit: European Council adopts decision to extend the period under Article 50 [Електронний ресурс] // European Council Council of the European Union. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/10/29/brexit-european-council-adopts-decision-to-extend-the-period-under-article-50/#>.
40. Calderon J. The European Union Strategic Compass. *Madrid: Instituto Espanol de Estudios Estrategicos*; 2021. 12 p.
41. Council Conclusions on Security and Defence. Brussels: General Secretariat of the Council; 17 June 2020. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/44521/st08910-en20.pdf> (дата звернення: 25.12.2024).
42. Emmott R. EU flexes military muscles with new defense plan [Електронний ресурс] / R. Emmott, J. Vey // Reuters. – 2206. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.reuters.com/article/us-eu-summit-defence-idUSKBN19D2G8>.
43. EU budget: Stepping up the EU's role as a security and defence provider [Електронний ресурс] // European Commission. – 1306. – Режим доступу до ресурсу: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_18_4121.

44. EU Security and Defence package. URL: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/16693/node/16693_eng.pdf (дата звернення: 25.12.2024).
45. Europe Daily Bulletin No. 12438, Agence Europe; 04 March 2020. URL: <https://agenceurope.eu/en/bulletin/detail/12438> (дата звернення: 25.12.2024).
46. European Attack Helicopters TIGER Mark III // PESCO. URL: <https://pesco.europa.eu/project/european-attack-helicopters-tiger-mark-iii/> (дата звернення: 25.12.2024).
47. European Defence Fund // European Commission. URL: https://ec.europa.eu/growth/sectors/defence/european-defence-fund_eng.pdf (дата звернення: 25.12.2024).
48. European defence: fighting COVID-19, preparing for the future//EEAS. URL: https://eeas.europa.eu/topics/common-foreign-security-policy-cfsp/79305/european-defence-fighting-covid-19-preparing-future_eng (дата звернення: 25.12.2024).
49. European Patrol Corvette // PESCO. URL: <https://pesco.europa.eu/project/european-patrol-corvette-epc/> (дата звернення: 25.12.2024).
50. EUROPOL [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.europol.europa.eu/>.
51. France and non-proliferation of weapons of mass destruction and their means of delivery [Електронний ресурс] // Ministry for Europe and Foreign Affairs - 2019 – Режим доступу до ресурсу: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/security-disarmament-and-non-proliferation/disarmament-and-non-proliferation/france-and-non-proliferation-of-weapons-of-mass-destruction-and-their-means-of/>.
52. From Nice to Laeken. European Defense: core documents. *Compiled by Maartje Rutten. Institute for Security Studies, EU. Chaillot Paper No. 51.* Paris, April 2002. P. 70-100

53. Gotev G. White smoke for first-ever EU defence industry fund [Электронный ресурс] / Georgi Gotev // www.euractiv.com. – 2405. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.euractiv.com/section/defence-and-security/news/white-smoke-for-first-ever-eu-defence-industry-fund/>.
54. Holland S. Trump considering sanctions over Russia's Nord Stream 2 natgas pipeline [Электронный ресурс] / S. Holland, G. Gardner. – 2019. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.reuters.com/article/us-gazprom-nordstream-usa/trump-considering-sanctions-over-russias-nord-stream-2-natgas-pipeline-idUSKCN1TD267>.
55. Implementation Plan on Security and Defence // Council of the European Union, 14 November 2016. URL: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eugs_implementation_plan_st14392.en16.pdf (дата звернення: 25.12.2024).
56. Joint declaration by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization, 08 July 2016 // NATO. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133163.htm (дата звернення: 25.12.2024).
57. Juncker J.-C., State of the Union 2018, European Commission; 12 September 2018. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/soteu2018-speech_en0.pdf (дата звернення: 25.12.2024).
58. Koutouzi D. Policy Paper Europe's defence: between EI2 and PESCO [Электронный ресурс] / Dimitra Koutouzi // Vocal Europe. – 27. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.vocaleurope.eu/wp-content/uploads/Europe%E2%80%99s-defence-between-EI2-and-PESCO.pdf>.
59. Marinaki A. Energy Security and Energy Policy in the EU. The Nord Stream Case [Электронный ресурс] / Artemis Marinaki. – 2019. – Режим доступа до ресурсу: <http://dione.lib.unipi.gr/xmlui/bitstream/handle/unipi/11950/Energy%20Sec>

- [urity%20and%20Energy%20Policy%20in%20the%20EU.%20The%20Nord%20Stream%20Case.pdf?sequence=1&isAllowed=y](#) .
60. McAllister D., European Security Union Strategy: A Wake-up Call, The Parliament Magazine: politics, policy and people; 08 June 2021. URL: <https://www.theparliamentmagazine.eu/news/article/a-wakeup-call> (дата звернення: 25.12.2024).
61. Michel Ch. Official Twitter Account, Twitter; 02 October 2021. URL: <https://twitter.com/eucopresident/status/1444293396374474759> (дата звернення: 25.12.2024).
62. Most common nationalities of Mediterranean sea and land arrivals from January 2019 [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean>.
63. Nienaber M. EU's Tusk: Trump is 'perhaps the most difficult challenge' for Europe [Електронний ресурс] / M. Nienaber, T. Heritage // Reuters. – 2711. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.reuters.com/article/us-eu-usa-tusk/eus-tusk-trump-is-perhaps-the-most-difficult-challenge-for-europe-idUSKBN1Y11BT>.
64. Organization for Security & Co-operation in Europe (OSCE) [Електронний ресурс] // An official EU website. – 2306. – Режим доступу до ресурсу: https://eeas.europa.eu/diplomatic-network/organisation-security-co-operation-europe-osce/2297/organisation-security-co-operation-europe-osce_en.
65. PESCO. Member states driven. URL: <https://pesco.europa.eu/> (дата звернення: 25.12.2024).
66. PESCO: Ein Meilenstein auf dem Weg zur Verteidigungsunion. Bundesministerium der Verteidigung. 2017. November 13. URL: <https://www.bmvg.de/de/aktuelles/pesco-ein-meilenstein-auf-dem-weg-zur-verteidigungsunion-19806> (дата звернення: 25.12.2024).
67. Security and Defence Policy. The first five years (1999-2004). Ed. by Nicole Gnesotto. ISS, European Union. Paris, 2004. P. 46.

68. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy, June 2016. URL: http://eeas.europa.eu/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf (дата звернення: 25.12.2024).
69. The EU Capability Development Priorities. URL: <https://eda.europa.eu/docs/default-source/eda-publications/eda-brochure-cdp> (дата звернення: 25.12.2024).
70. The European Union's Global Strategy. Three Years On, Looking Forward [Електронний ресурс] // eeas.europa.eu – Режим доступу до ресурсу: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eu_global_strategy_2019.pdf.
71. The Secretary General's Annual Report 2018 [Електронний ресурс] // NATO Public Diplomacy Division. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20190315_sgar2018-en.pdf.
72. The Swedish Presidency Programme. Swedish Presidency of the Council of the European Union – first semester 2023. URL: <https://swedishpresidency.consilium.europa.eu/media/ntkerqpw/the-swedish-presidency-programme.pdf> (дата звернення: 25.12.2024).
73. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007. *Official Journal of the European Union*. 2007. Vol. 50. December, 17.
74. Treaty on European Union. *Official Journal of the European Communities*. 1992. Vol. 35. July 29. C. 191.
75. Von der Leyen U. Speech in the European Parliament Plenary Session, European Commission; 27 November 2019. URL: <https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/comm-2019-00612-00-00-en-tra-000.pdf> (дата звернення: 25.12.2024).
76. Who we are [Електронний ресурс] // OSCE – Режим доступу до ресурсу: <https://www.osce.org/whatistheosce>.

77. Wojna w Ukrainie: Postowie przedstawiajq swojq wizjq przysztego bezpieczeństwa Europy. 2022. URL: https://www.europarl.europa.eu/pdfs/news/expert/2022/3/press_release/2022_0304IPR24788/2022_0304IPR24788_pl.pdf. (дата звернення: 25.12.2024).
78. Council Decision (CFSP) 2017/2315 of 11 December 2017 establishing permanent structured cooperation (PESCO) and determining the list of participating Member States // Official Journal of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017D2315&from=EN> (дата звернення: 25.12.2024).
79. Корнійчук Л. В. Проблеми реформування Європейського Союзу на сучасному етапі / Л. В. Корнійчук // Політичне життя. - 2018. - № 1. - С. 132–137. - DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2018.1.22>
80. Кузнецов О. М. Європейський досвід посилення спроможностей у сфері забезпечення кібербезпеки в сучасних умовах / О. М. Кузнецов // Інформація і право. - 2021. - № 1 (36). - С. 106–113. - DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2021.1\(36\).238189](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2021.1(36).238189)
81. Максак Г. Нові оборонні рубежі ЄС: перспектива для України / Г. Максак // Аналітичне дослідження. - 2022. URL: https://prismua.org/wp-content/uploads/2022/12/EU_defence_ukr.pdf (дата звернення: 25.12.2024).
82. Przetacznik J. The EU's foreign, security and defence policy after Russia's invasion of Ukraine / J. Przetacznik // European Parliamentary Research Service. - 2022. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729456/EPRS_ATA\(2022\)729456_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729456/EPRS_ATA(2022)729456_EN.pdf) (дата звернення: 25.12.2024).
83. Informal meeting of the Heads of State or Government. Versailles Declaration // Council of the European Union. - 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/54773/20220311-versailles-declaration-en.pdf> (дата звернення: 25.12.2024).
84. A Strategic Compass for a stronger EU security and defence in the next decade // Council of the European Union. - 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/21/a-strategic-compass-for-a-stronger-eu-security-and-defence-in-the-next-decade/> (дата звернення: 25.12.2024).
85. Joint Communication to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee

- of the Regions on the Defence Investment Gaps Analysis and Way Forward // European Commission. JOIN(2022) 24 final. - Brussels, 18.5.2022.
URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52022JC0024> (дата звернення: 25.12.2024).
86. Special meeting of the European Council (30 and 31 May 2022) – Conclusions. EUCO 21/22 // European Council. - 2022.
URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/56562/2022-05-30-31-euco-conclusions.pdf> (дата звернення: 25.12.2024).
87. Joint Motion for a Resolution on recognising the Russian Federation as a state sponsor of terrorism. RC-9-2022-0482 // European Parliament. - 2022.
URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RC-9-2022-0482_EN.html (дата звернення: 25.12.2024).
88. Zięba R. Próby ożywienia polityki bezpieczeństwa i obrony Unii Europejskiej / R. Zięba // Krakowskie Studia Międzynarodowe. Część 1: Zagrożenia, wyzwania i przyszłość polityki bezpieczeństwa Unii Europejskiej w dobie kryzysu. - Kraków : Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, 2017. - С. 35–52.
89. McAllister D., Loiseau N. Report on a European Parliament recommendation to the Council and the Vice-President of the Commission / High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy on the EU's Foreign, Security and Defence Policy after the Russian invasion of Ukraine / D. McAllister, N. Loiseau // European Parliament. - A9-0164/2022. - 2022.
URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2022-0164_EN.html (дата звернення: 25.12.2024).
90. Regulation of the European Parliament and of the Council on establishing the European defence industry Reinforcement through common Procurement Act // European Commission. - 2022.
URL: <https://commission.europa.eu/system/files/2022-07/proposal-european-defence-industry.pdf> (дата звернення: 25.12.2024).
91. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe // EEAS. - 2019.
URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/global-strategy-european-unions-foreign-and-security-policy_en (дата звернення: 25.12.2024).
92. Implementation Plan on Security and Defence. 14392/16 // EEAS. - Brussels, 2016.
URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_implementation_plan_st14392.en16_0.pdf (дата звернення: 25.12.2024).

93. Implementation Plan on Security and Defence // European External Action Service. - 2016. URL: <https://www.coe-civ.eu/kh/implementation-plan-on-security-and-defence> (дата звернення: 25.12.2024).
94. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation) // Official Journal of the European Union. L 119/1. - 2016. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj> (дата звернення: 25.12.2024).
95. Joint Communication: The EU's Cybersecurity Strategy for the Digital Decade // European Commission & HR/VP. - 2020. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/eus-cybersecurity-strategy-digital-decade-0> (дата звернення: 25.12.2024).
96. Війна в Україні та її наслідки для ЄС // Блог Високого представника ЄС Жозепа Борреля. - 2022. URL: <http://surl.li/bvbcg> (дата звернення: 25.12.2024).
97. Note on Delivery and joint procurement of ammunition for Ukraine. 7632/23 // Council of the European Union. - 2023. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/63170/st07632-en23.pdf> (дата звернення: 25.12.2024).
98. Act in Support of Ammunition Production – Regulation Text // European Commission. - 2023. URL: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/act-support-ammunition-production-asap_en (дата звернення: 25.12.2024).
99. Action Plan on Military Mobility 2.0 // European Commission & HR/VP. - 2022. URL: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/action-plan-military-mobility-20_en (дата звернення: 25.12.2024).
100. DIRECTIVE (EU) 2022/2555 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 on measures for a high common level of cybersecurity across the Union, amending Regulation (EU) No 910/2014 and Directive (EU) 2018/1972, and repealing Directive (EU) 2016/1148 (NIS 2 Directive) // Official Journal of the European Union. L 333/80. - 2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022L2555> (дата звернення: 25.12.2024).
101. Joint Declaration on EU-NATO Cooperation // EU/NATO. - 2023. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press->

- [releases/2023/01/10/eu-nato-joint-declaration-10-january-2023/](#) (дата звернення: 25.12.2024).
102. Ukraine Refugee Situation // Operational Data Portal. UNHCR. - 2023. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 25.12.2024).
103. Іванова В. С., Сіваш О. Регламентация статусу біженців на міжнародному, регіональному й національному рівнях / В. С. Іванова, О. Сіваш // Юридичний науковий електронний журнал. - 2019. - № 6. - С. 419–421.
104. From Nice to Laeken / Compiled by Maartje Rutten // European Defense: core documents. Institute for Security Studies, EU. Chaillot Paper No. 51. - Paris, April 2002. - P. 70-100.
105. Commission disburses further €2 billion in exceptional macro-financial assistance to Ukraine. *European Commission*. 2022. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_6237 (date of access: 28.05.2024).
106. Infographic – EU solidarity with Ukraine. *European Council. Council of the European Union*. 2024. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/eu-solidarity-ukraine/> (date of access: 28.05.2024).